

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

10
КЛАС

Методичні матеріали для інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас): посібник/автор-укладач Т. Ремех. IREX. Київ, 2022.

Посібник пропонує адаптовані для навчання учнів/учениць вправи (активності) із посібників і матеріалів, створених у межах проєктів IREX (Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів). Вправи включені в уроки/практичні заняття з тем, що відповідають чинній навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (2022 р.). Чітко визначено призначення кожної вправи для вступної, основної, підсумкової частини уроку/практичного заняття.

Кожен сценарій уроку/заняття має методичні рекомендації для вчителя/вчительки зі вказівкою назв вправ, методів, форм і часу роботи, а також тези для висновків, що можуть бути використані як резюме до уроку/заняття.

Окремим додатком до кожного уроку/заняття подано матеріали для учнів/учениць.

Посібник призначений вчителям/вчителькам громадянської освіти, методистам/методисткам закладів післядипломної педагогічної освіти, людям, які організують і проводять позакласні заходи громадянського змісту.

Цей посібник став можливим завдяки щирій підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст цього матеріалу є відповідальністю IREX і не обов'язково відображає погляди USAID чи Уряду Сполучених Штатів.

© 2022 IREX. Всі права захищені.

Ліцензовано згідно з CC BY-NC-ND 4.0.

Щоб переглянути копію цієї ліцензії, відвідайте

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	6
РОЗДІЛ 1. ОСОБИСТІСТЬ ТА ЇЇ ІДЕНТИЧНІСТЬ	11
Що таке ідентичність.....	12
Соціалізація особистості.....	24
Самореалізація особистості.....	32
Яку роль відіграє ідентичність та самовизначення в житті людини.....	40
РОЗДІЛ 2. ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ	53
Як організувати і провести кампанію із захисту прав людини в нашій місцевій громаді.....	54
РОЗДІЛ 3. ЛЮДИНА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ	73
Стереотипи та упередження.....	74
Толерантність та дискримінація. інклюзія.....	88
Чому мистецтво спілкування є важливим.....	98
Чому існують та якими бувають стереотипи.....	110
РОЗДІЛ 4. ДЕМОКРАТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО ЦІННОСТІ	125
Влада в демократичній державі.....	126
Громадянське суспільство.....	134
Громада.....	144
Школа – простір демократії.....	154
Дитячі й молодіжні громадські об'єднання.....	164

РОЗДІЛ 5. СВІТ ІНФОРМАЦІЇ ТА МАСМЕДІА	173
Комунікація, інформація, медіа.....	174
Маніпуляції в медіапросторі.....	184
Розпізнавання фейку, пропаганди та «мови ворожнечі».....	196
Стандарти подання інформації. Критичний аналіз медіатекстів.....	208
Соціальні мережі.....	220
Як розпізнати маніпуляції та захиститись від них.....	230
Список використаних джерел	252

Що вміщує посібник

У посібнику зібрані адаптовані до уроків громадянської освіти в 10 класі різноманітні активності та вправи, створені в межах проєктів IREX (Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів), зокрема, матеріали програми «Мріємо та діємо» та проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». IREX – це міжнародна некомерційна організація, яка спеціалізується на міжнародному сприянні освіти та розвитку.

Відповідно до листа МОН № 1/9530-22 від 19 серпня 2022 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році» (Додаток 9) матеріали згаданих програм були рекомендовані для практичного використання.

Посібник пропонує вправи, які містяться в уроках/практичних заняттях із тем, що відповідають навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (2022 р.)¹. Також чітко визначене місце кожної вправи в структурі тричастинного уроку/заняття – вправи для вступної, основної, підсумкової частини.

Програма **«Мріємо та діємо»** – п'ятирічна програма, спрямована на розвиток та підтримку молоді в Україні, створення сприятливого середовища, де молодь матиме можливість втілювати свої мрії, ідеї та бачення розвитку країни.

Програма сприяє молодіжним інноваціям, підприємництву, посиленню участі в ухваленні рішень у громадах та розв'язанні проблем як на регіональному, так і на національному рівні, а також посилює потенціал української молоді бути рушійною силою плюралізму та поваги до різноманітності. Програма «Мріємо та діємо» впроваджується за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та виконується IREX у партнерстві з Будуємо Україну Разом (БУР), Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» (CSR Ukraine), Making Cents International (MCI), Міжнародним республіканським інститутом (IRI) та Zinc Network.

Проєкт **«Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»** впроваджується IREX за підтримки Посольства США та Посольства Великої Британії в Україні й у партнерстві з Міністерством освіти та науки України. Проєкт розпочався в Україні в 2015 році, та його досвід поширили на більш ніж 12

країн світу. З 2018 року діяльність проєкту в Україні спрямована на навчання вчителів та викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти та закладів вищої освіти та інтеграцію інфомедійної грамотності до предметів шкільної програми. Внаслідок цього понад 84 000 учнів на сьогодні навчаються за удосконаленими уроками, розробленими за підтримки проєкту.

Також експерти проєкту розробили загальнодоступний онлайн-курс з медіаграмотності VeryVerified. Курс доступний трьома мовами, розроблений IREX у партнерстві зі студією онлайносвіти [EdEra](#).

Як має бути організовано навчання

Завдання шкільного курсу «Громадянська освіта» передбачають формування в учнів умінь «поводитись», «проявляться», «реалізуватись у життєвих ситуаціях», «спілкуватись з іншими», «отримувати досвід поведінки, взаємодії, взаємовідносин». Такі цілі досягають лише за умови активної залученості учня/учениці до навчання, його/її занурення у відповідні навчальні ситуації на уроці/занятті й поза ним.

Специфіка змісту шкільної громадянської освіти визначає й особливості навчання учнів/учениць курсу. Кожен урок/заняття має передбачати різні види пізнавальної, розумової та навчальної активності учнів.

Описані в цьому посібнику сценарії уроків/занять потребують залучення учнів/учениць до активного навчання й не передбачають викладу матеріалу вчителем/вчителькою лекційно. Ефективними будуть інтерактивні вправи, дослідження й колективні обговорення учнями/ученицями суспільно значущих проблем. В уроках/заняттях, включених у посібник, пропонується застосування таких активностей учнів/учениць як: робота в малих групах, обговорення в загальному колі, спрощені дебати, груповий малюнок тощо. Також передбачено застосування методів індивідуальної роботи учнів/учениць – «вільне письмо», написання есеїв, формулювання запитань, аналіз тексту тощо.

Робота за такими методами потребує підготовленого заздалегідь роздавального матеріалу, чітких інструкцій для учнів/учениць із визначенням часу для кожної вправи.

Надважливо створити позитивну атмосферу в класі. Вчитель/вчителька має бути готовий/готова до жвавого обговорення, надмірних емоцій, реплік, адже теми, включені в посібник, мають суспільну та особисту вагу для кожного учня й кожної учениці. На початку роботи можна запропонувати (нагадати) правила:

Говорити по черзі

Говорити від свого імені

Критикувати ідеї, а не людей, які їх висловили.

¹ Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. 22 с. [Електронний ресурс]. [Режим доступу](#).

Як структуровано урок/заняття

Кожний урок/заняття в посібнику побудований за трьохчастинною структурою².

Першим елементом уроку/практичного заняття є вступна частина, де вчитель/вчителька фокусує увагу учнів/учениць на проблемі, що розглядатиметься. У цю частину має бути вбудована актуалізація опорних знань та мотивація до пізнавальної діяльності.

Другим елементом уроку/заняття з громадянської освіти є його основна частина, де відбувається організована вчителем/вчителькою активна пізнавальна діяльність учнів/учениць із конструювання знань, умінь, навичок і ставлень.

В основній частині уроку громадянської освіти учні/учениці: порівнюють свої очікування стосовно того, що вони мають вивчити; ставлять запитання; виявляють головне, осмислюють ідеї, концепції; експериментують і практично застосовують те, чого навчаються; відстежують хід власних думок, аналізують отриманий досвід, пов'язуючи з ним зміст уроку; роблять висновки щодо змісту матеріалу, оцінюють суспільні явища та процеси тощо.

Третьою і дуже важливою є підсумкова частина уроку/заняття, де учні/учениці узагальнюють, систематизують вивчене, рефлексують щодо змісту, процесу і результатів діяльності. Тут можна повернутися до очікуваних результатів, озвучених на початку уроку/заняття. Важливо при підбитті підсумків звернутися і до внутрішнього стану учнів/учениць, запитавши про почуття, викликані роботою на уроці/занятті, про те, що вдалося найкраще, про запитання, на які вони бажають знайти відповіді і т. д.

Що слід взяти до уваги при підготовці уроку/практичного заняття

Перед проведенням уроку/заняття за цим посібником вчителю/вчительці варто ознайомитися з очікуваними освітніми результатами, основними поняттями, короткими нотатками та підсумковим резюме.

У нотатках указані активності, підібрані до цього уроку/заняття з матеріалів IREX, коротко обґрунтовано їх включення в той чи інший урок/заняття, визначено приблизний час для їх проведення, вказано основні методи, застосовувані при організації і проведенні активностей.

Наприкінці уроку/заняття доцільно формулювати резюме (висновки). Помічними в цьому для вчителя/вчительки будуть тези, викладені наприкінці сценарію уроку/заняття. Варто, щоб учні/учениці самостійно формулювали резюме та висновки – коротко усно на загальне коло або письмово. Якщо у них виникають труднощі, можна скористатися поданими до уроку/заняття тезами.

На основі методичних розробок, уміщених у посібнику, вчитель/вчителька може скласти власний план-конспект уроку/заняття з громадянської освіти та підбирати відповідні матеріали й методи. За браком часу чи іншого сценарію уроку/заняття можна обрати окрему вправу із запропонованих. При цьому слід дотримуватися порядку її проведення та планувати рефлексивне обговорення за запитаннями до неї.

Окремим додатком наприкінці уроку/заняття розміщені роздавальні матеріали для учнів/учениць, що вказані в сценаріях вправ.

Які умовні позначки використано в посібнику

Для орієнтації в посібнику запропоновано такі значки-піктограми:

Очікувані освітні результати

Нотатки для вчителя/вчительки щодо підготовки та організації заняття

Підготовка до заняття та перелік матеріалів, які необхідно підготувати заздалегідь

Загальний навчальний час

Основні поняття, які будуть розглядатися в занятті

Детальний покроковий опис заняття (етапів активності)

²Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти: методичний посібник [Електронне видання]. Київ : Конві Прінт, 2021. С. 63-66.

РОЗДІЛ 1

Особистість та її ідентичність

1. Що таке ідентичність

(р. 1, тема 1)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми: ідентичність, види ідентичності, самовизначення;
- ▶ осмислює власну ідентичність, виявляє повагу до ідентичності однокласників/однокласниць;
- ▶ висловлює судження щодо необхідності та потреби ефективного співіснування на засадах взаєморозуміння і взаємодії.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
15 хв.	Калейдоскоп ідентичностей	
до 15 хв.	Текстовий фрагмент про ідентичність	№ 1
до 15 хв.	Колесо ідентичності	малюнок «Колесо ідентичності»

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані кілька вправ із посібника «Всі різні – всі свої» стосовно ідентичності. Ці вправи потребують застосування різних видів активностей учнів/учениць і не передбачають викладу матеріалу лекційно.

На уроці із використанням запропонованих нижче матеріалів ефективними будуть такі види діяльності учнів/учениць:

- обговорення в загальному колі;
- групове обговорення;
- опрацювання тексту та формулювання запитань до нього;
- робота зі схематичним малюнком.

Для проведення уроку із використанням зазначених вправ знадобляться: фліпчарт/класна дошка, аркуші паперу, маркери, схема «Колесо ідентичності», роздавальний матеріал для учнів/учениць (текст).

Загальний навчальний час – 45 хв.

За браком часу чи наявного іншого сценарію можна обрати окремі вправи, пропонувані для заняття, зберігаючи при цьому порядок їх проведення та рефлексивне обговорення.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

*ідентичність
самовизначення*

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Запропонуйте учням/ученицям взяти участь в активності «Калейдоскоп ідентичностей»³:

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАУВАЖТЕ

Протягом цієї активності група працюватиме з поняттям «ідентичність».

2. ЗАПИТАЙТЕ

Як ви розумієте це поняття? Назвіть асоціації до нього (за потреби запишіть ключові слова на фліпчарті/дошці).

3. ПОЯСНІТЬ

поняття «ідентичність» своїми словами; наведіть приклад, назвавши власні ідентичності, які комфортно озвучити перед групою: «чоловік/жінка», «син/донька», «брат/сестра», «тренер/тренерка», «художник/художниця» тощо.

4. ЗАПИТАЙТЕ

Хто готовий/готова озвучити свої ідентичності на загал? Вислухайте тих, хто зголосився.

5. ПРОВЕДІТЬ

коротке обговорення за запитаннями:

1. Які з ваших ідентичностей для вас найважливіші? Чому?
2. Які з ваших ідентичностей належать вам за правом народження (наприклад, стать, етнічна приналежність, національність)?
3. Які з них ви вибрали (наприклад, гобі або професія)?
4. Які з ваших ідентичностей набуті?

6. ПОПРОСІТЬ

Учнів/учениць при озвученні певних характеристик щодо ідентичності людини підходити до відповідного плакату – прояву ідентичності, що, на їхню думку, найбільше відповідає цьому твердженню.

Орієнтовний перелік тверджень

- Це ідентичність, про яку я знаю найбільше.
- Це ідентичність, про яку я знаю найменше.
- Це ідентичність, яку люди схильні приховувати.
- Це ідентичність, якою я найбільше пишаюся.
- Це ідентичність, яка найбільше об'єднує мене з друзями.
- Це ідентичність, яка робить мене унікальним/унікальною.
- Це ідентичність, про яку люди не знають, як говорити.
- Це ідентичність, за якою, на мою думку, більшість людей мене оцінює.
- Це ідентичність, яка приносить мені найбільшу радість.
- Це ідентичність, яка надає мені переваги.
- Це ідентичність, за якою людей виключають із суспільства.
- Це ідентичність, яка є найважливішою для мене зараз у цій кімнаті.

7. ЗАПРОПОНУЙТЕ

Після кожного групування пояснити учням/ученицям свій вибір.

8. ПРОВЕДІТЬ групове обговорення в загальному колі:

1. Як ви почувалися під час виконання вправи?
2. Що ви помітили в процесі її проведення?
3. Що вас здивувало?
4. Яке твердження було найпростішим для вибору ідентичності? А яке, навпаки, найскладнішим?
5. Чи були ідентичності, до яких жодного разу ніхто не підійшов під час виконання вправи? Про що це може свідчити?
6. Коли ви обирали конкретну ідентичність, яка б відповідала твердженню, на що ви спиралися?
7. Чи були моменти, коли ви не знали, куди рухатися? Чому?

³ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 125-127. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу.

9. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Частина ідентичностей належать нам за правом народження: наприклад, національність, етнічна приналежність, стать. Інші можемо обирати самі, як-от: гендерну ідентичність, професію, хобі чи освіту.

Упродовж життя ідентичності особистості змінюються через набуття нового життєвого досвіду. Фактори, які визначають соціальну ідентичність, включають расу, етнічну приналежність, національність, гендер, релігію, мову, місце проживання, професію, соціально-економічний стан тощо. Соціальна ідентичність формується під впливом історичних факторів, життєвого досвіду, ухвалених рішень, а також соціальних взаємодій.

Самоідентифікація з певними соціальними групами базується не лише на усвідомленні своєї однаковості з їхніми членами, а й на розумінні власних відмінностей від представників таких груп. При цьому люди надають групі, з якою себе ідентифікують, позитивних рис і, навпаки, можуть негативно ставитися до людей із відмінними ідентичностями. Множинність ідентичностей кожної людини породжує різноманіття суспільства. Громада/спільнота успішна, коли вона цілісна, тому толерантність, вміння вести діалог, бачити спільні цінності, знаходити спільне рішення – це наша сила.

Водночас ідентичності можуть створити розділення або відчуття відокремленості, якщо певні аспекти політизуються або придушуються в суспільстві. Ідентичності можуть бути факторами як об'єднання, так і роз'єднання суспільства чи громади, і навіть сприяти маргіналізації певних людей або груп.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запропонуйте учням/ученицям опрацювати текстовий фрагмент про ідентичність (роздавальний матеріал 1)⁴ і поставити до нього 3-4 запитання. Зверніть їхню увагу на те, що це мають бути як закриті, так і відкриті запитання.

По закінченню роботи запросіть охочих озвучити свої запитання, а інших учнів/учениць – відповісти на них.

Завдання для учнів/учениць

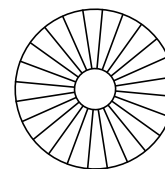
Опрацюйте текстовий фрагмент про ідентичність (роздавальний матеріал 1) та поставте до нього 3-4 запитання (закриті і відкриті). Обговоріть ці запитання в загальному колі.

Запросіть учнів/учениць до участі в активності «Колесо ідентичності» (за інструкцією). Зауважте, що метою є дослідити різні аспекти особистості; проілюструвати, як наша ідентичність може бути основою для «підсилення» або «послаблення» влади.

ХІД ВПРАВИ

1. ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ «Колесо ідентичності»⁵, заздалегідь намальоване на фліпчарті/дошці.

2. ПОПРОСИТЬ

- Намалювати таке ж коло на своєму аркуші А4;
- Написати слово «Я» в центральному колі в значенні «Я – людина»;
- Зазначити групу, з якою себе асоціюють, у кожному із зовнішніх секторів;

Уникати використання прикметників, як-от «авантюрний/авантюрна» чи «креативний/креативна».

3. ПОЯСНІТЬ “ Кожен із секторів має позначити певну складову ідентичності. Зверніть увагу: учні і учениці мають озвучувати лише те, що самі бажають.

⁴ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 152. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

⁵ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 120-123. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

4. ЗАПРОПОНУЙТЕ

- Поміркувати над тим, які ідентичності дають перевагу та силу, а які, якщо такі є, маргіналізують⁶ або виключають із суспільства.
- Позначити стрілкою в зовнішньому напрямку (вгору) ідентичності, що, на їхню думку, створюють єдність або зв'язок із іншими групами, де приналежність до цієї ідентичності може «підсилити» їх, надаючи переваги та привілеї.
- Позначити стрілкою у внутрішньому напрямку (вниз) ідентичності, де вони відчувають маргіналізацію або виключення із суспільства.
- Поділитися записаним (за бажанням).

5. СКАЖІТЬ

“ Ми можемо почуватися вразливими, коли розповідаємо іншим про свій особистий досвід, а також можемо ніяковіти, почуватися некомфортно, коли дізнаємося про досвід інших людей. Такі справи та розмови не завжди є простими.

6. ПРОВЕДІТЬ

Обговорення в загальному колі:

7. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

1. Які з ваших ідентичностей є для вас найважливішими?
2. Які з ваших ідентичностей належать вам за правом народження (стать, етнічна приналежність, національність)? Які з них ви вибрали (вчитель, співак, артист)? Які з ваших ролей набуті або очікувані?
3. Чи були ідентичності, де ви позначили стрілки в різних напрямках? Якщо так, то поясніть чому. За можливості наведіть приклади з життя, що спонукали до такого рішення.
4. Чи були ви готові поділитися почуттями? Як це – належати до певної «привілейованої» або «маргіналізованої» групи? Поділіться досвідом, якщо готові.
5. Які, на вашу думку, існують загальні стереотипи щодо певних аспектів вашої ідентичності?
6. Які з ваших ідентичностей впливатимуть на ваш досвід у спільноті?
7. Як ви почувалися під час роботи над цією вправою? Чому?

Коли ми пишемо слово «людина» в центрі кола, це ілюструє, що, хоча в нас усіх є безліч індивідуальних ідентичностей, ми маємо одну спільну. Індивідуальні ідентичності, як-от «донька/син» або «музикант/музикантка», та схожі ідентичності, як-от «студент/студентка» чи «активіст/активістка», можуть допомогти нам пов'язати себе з іншими людьми. Упродовж життя наші ідентичності змінюються через набуття нового життєвого досвіду. Соціальну ідентичність визначають раса, етнічна приналежність, національність, гендер, релігія, мова, місце проживання, професія, соціально-економічний стан тощо. Соціальна ідентичність формується під впливом історичних факторів, життєвого досвіду, ухвалених рішень, а також соціальних взаємодій. Водночас ідентичності можуть створити розділення або відчуття відокремленості, якщо певні аспекти політизуються або придушуються в суспільстві. Вправа допомагає провести внутрішню саморефлексію, зрозуміти наші привілеї, а також оцінити потенціал для можливого виключення, маргіналізації чи дискримінації.

⁶ Маргіналізація – це процес виключення окремих людей із сфер життєдіяльності суспільства на підставі расових, релігійних, етнічних, гендерних, культурних чи інших ознак. Призводить до істотної зміни або втрати колишнього соціального статусу, соціальних зв'язків, системи ціннісних орієнтацій.

Організуйте рефлексивне обговорення за запитаннями:

1. *Що було вам відомо (звучало на занятті)?*
2. *Що виявилось новим або таким, про що бажаєте дізнатись більше?*
3. *Що викликало певні емоції? Які саме?*

Запросіть учнів обрати й прокоментувати одне з висловлювань, відповідаючи на запитання, як це висловлювання пов'язане з темою уроку.

Вислухайте 3-4 охочих учнів/учениць.

1. Найчастіше порядними вважають людей, які поведуться так, як і всі інші (Анатоль Франс)
2. Я хотів змінити світ. Утім дійшов висновку, що можу змінити лише себе (Олдос Гакслі)
3. Питання не в тому, що ми хочемо знати про людей, питання в тому, що люди самі хочуть розповісти про себе (Марк Цукерберг)
4. Будь собою, інші ролі вже зайнято (Оскар Уайльд)
5. Обираючи та діючи у своєму житті, ми створюємо ту людину, якою ми є, та ті маски, які ми вдягаємо (Кеннет Паттон)

⁷ Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 222 с.

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Всі люди різні, однак різні інтереси, походження, погляди на життя не є підставою ділити людей на «кращі» та «гірші» групи. Такий поділ у суспільстві призводить до поглиблення нерівності, дискримінації та порушень прав людини. Зазвичай ідеться про поділ за расою, національністю, статевою чи гендерною ідентичністю, соціальним походженням, але ознак та ідентичностей може бути набагато більше: наприклад, професійна ідентичність (вчитель/вчителька, спортсмен/спортсменка, менеджер/менеджерка), ідентичність, пов'язана з хобі (футболіст/футболістка, танцівник/танцівниця, шахіст/шахістка, художник/художниця), ідентичність, пов'язана із конкретним місцем проживання чи народження (львів'янин/львів'янка, житомирянин/житомирянка, одесит/одеситка) та багато інших⁸. Індивідуальні ідентичності, як-от «донька/син» або «музикант/музикантка», та схожі ідентичності, як-от «студент/студентка» чи «активіст/активістка», можуть допомогти нам пов'язати себе з іншими людьми.

⁸ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 163. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

Ідентичність – це наше усвідомлення, яке формується під впливом суспільства, масової культури та власних бажань і прагнень.

Інколи це усвідомлення – зовсім не усвідомлене. Так трапляється не тому, що ми не можемо чи ми не здатні усвідомити, а радше тому, що не працювали над цим. Та ніколи не пізно і не рано починати.

Нашу ідентичність/ідентичності допомагають усвідомити: і країна, регіон, громада, село чи вулиця, де ми живемо; і школа, училище, університет чи академія, де навчаємось; і робота офіціантом чи програмісткою; і належність до невеликої національної чи релігійної групи (а може, і великої); і бажання писати вірші чи ремонтувати автомобілі.

Вкупі ці окремі ідентичності формують одну велику – **громадянську ідентичність**.

Зверніть увагу, що спільну громадянську ідентичність можуть мати люди абсолютно різної національності, віросповідання, гендеру чи будь-якої іншої ознаки.

Наша громадянська ідентичність – це спільність наших різноманітностей, адже наша держава така велика, а нас так багато. Не існує сталого визначення громадянської ідентичності, адже вона є радше процесом, ніж сталістю. Тому тільки ми самі і можемо визначити її у конкретний момент. Ростемо ми, росте і наше спільне колективне усвідомлення.

2. Соціалізація особистості

(р. 1, тема 2)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ усвідомлює важливість процесу соціалізації людини в суспільстві;
- ▶ характеризує соціалізацію як ресурс формування громадянської ідентичності;
- ▶ формулює і висловлює власну думку щодо необхідності автономії особистості.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 15 хв.	Пройдись як	
25-30 хв.	Створення мапи громади	

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані дві вправи із посібника «Всі різні – всі свої». Вони потребують застосування таких видів активностей учнів/учениць:

- обговорення в загальному колі;
- робота в малих групах;
- створення групового малюнка.

Для вправи зі створення мапи громади заздалегідь підготуйте: папір та маркери, плакат із позначками зв'язків, чіткі інструкції для учнів/учениць (із визначенням часу для кожного етапу вправи).

Загальний навчальний час – 45 хв.

За іншого сценарію уроку можна обрати певну вправу, зберігаючи порядок її проведення та рефлексивне обговорення.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

*соціалізація
соціальні ролі*

ХІД ЗАНЯТТЯ (УРОКУ)

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Запитайте в учнів/учениць:

- ▶ Як давно людство утворило спільноти?
- ▶ Які спільноти вам відомі?
- ▶ В яких соціальних ролях ви перебуваєте нині?
- ▶ Чи є соціальні ролі незмінними?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запропонуйте учням/ученицям взяти участь в активності «Пройдись як» (інструмент №12)⁹.

ХІД ВПРАВИ

- 1. ПОЯСНІТЬ**, що ви називатимете певні ролі по черзі та надаватиме час для того, аби учні/учениці могли пройтись у заданому образі. Учні/учениці мають зобразити, як вони уявляють та відчують озвученого персонажа.
- 2. ПОПРОСИТЬ** усіх учнів/учениць підвестись та почати ходити по класу (можна вивести дітей в рекреаційне приміщення) у довільному порядку та зручному темпі.
- 3. НАЗИВАЙТЕ** по черзі персонажі (ви можете регулювати назви й кількість ролей, які пропонуєте, зважаючи на склад групи та атмосферу в ній):

Пройдись як

- *учень, який щойно завершив навчальний рік;*
- *директор школи перед педагогічною радою;*
- *мама, яка поспішає і веде сина/доньку в дитсадок;*
- *міністерка освіти, яка прямує на нараду;*
- *єврей поважного віку, який поспішає в синагогу;*
- *мусульманка, яка купує на ринку продукти;*
- *молодий чоловік, у якого тільки-но народилася дитина;*
- *22-річна дівчина, яка щойно отримала диплом;*
- *безхатько, який прямує у своїх справах зранку.*

- 4. ПОВЕРНІТЬ** учнів/учениць у коло (за парти) по завершенню ходьби.
- 5. ПРОВЕДІТЬ** обговорення за такими запитаннями:

- ▶ *Як ви зараз почуваетесь? Що викликало такі почуття?*
- ▶ *Кого було показати найлегше, а кого – найважче?*
- ▶ *Чи всі показували персонажів однаково? Чому? Чи вдавалося визначити,*

6. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Люди в соціумі належать до різних соціальних груп і виконують різні соціальні ролі. Почасти ми намагаємося визначити їхню групову приналежність чи роль за зовнішніми ознаками. Однак при цьому ми можемо сприймати людей чи певним чином ставитися до них, керуючись стереотипами. Це призводить до формування упередженого ставлення, яке не базується на фактах, і, як наслідок, може породити дискримінацію тих чи інших груп людей за ознакою їхньої ідентичності (приналежності до певної групи).

Ступінь рівності та справедливості в суспільстві визначає, зокрема, й те, як в ньому сприймають різні групи. Наприклад, дехто стверджує, що жінки мають менший потенціал, ніж чоловіки, або ж жінки менше заслуговують на певні права. Таке уявлення є стереотипним, оскільки не містить під собою обґрунтованих фактів. Для соціальної злагоди важливо рівновелике шанобливе ставлення до кожного представника й представниці суспільства у будь-якій його / її ролі.

⁹ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 136-138. [\[Електронний ресурс\] /Режим доступу до ресурсу.](#)

|| Запросіть учнів/учениць до участі в активності «Створення мапи громади» (інструмент №24)¹⁰.

ХІД ВПРАВИ

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів / учениць у малі групи з 3–5 осіб (утворіть усього 3–5 малих груп)

НАДАЙТЕ кожній групі аркуші паперу для фліпчарту та маркери.

2. **ПОПРОСИТЬ** протягом 15 хв. виконати таке завдання:

- ▶ Намалюйте мапу або схему своєї громади/спільноти. Які в ній є соціальні групи?
- ▶ Визначте вид/якість зв'язків між групами в громаді/спільноті. Де вони є/немає, якого вони виду?

3. **ПОКАЖІТЬ** варіанти позначення зв'язків у громаді, як-от (див. умовні позначення нижче):

- ▶ зв'язок є;
- ▶ тісний зв'язок, люди з цих груп часто спілкуються;
- ▶ відносини переривчасті, люди спілкуються час від часу;
- ▶ зв'язок є, але різний рівень взаємин: іноді дружні, іноді скандальні;
- ▶ зв'язку немає взагалі.

ПРИМІТКА

Покажіть варіанти позначення зв'язків на фліпчарті:

- зв'язок є;
- тісний зв'язок, люди з цих груп часто спілкуються;
- - - - відносини переривчасті, спілкуються час від часу;
- ~ зв'язок є, але різний рівень взаємин: іноді дружні, іноді скандальні;
- / зв'язку немає взагалі.

¹⁰ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 180-181. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

4. **ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць зібратися разом і по черзі представити своє зображення мапи громади іншим групам (до 3 хв.).

ЗАУВАЖТЕ, що під час презентації результатів роботи групи інші учасники/учасниці мають утримуватися від коментарів.

ЗАПРОСИТЬ учнів/учениць озвучувати свої спостереження після кожної презентації.

5. **ОРГАНІЗУЙТЕ** загальне обговорення за такими запитаннями:

1. Як відбувався процес створення мапи громади/спільноти: просто чи складно? Чому?
2. Якими є ваші спостереження від роботи вашої групи, від вашої особистої участі? А від презентацій інших груп?
3. Чи є щось таке, що ви відразу не помітили або випустили з уваги?
4. Яких висновків ви дійшли?

6. **ЗВЕРНІТЬ** увагу на наявність/відсутність зображення різних соціальних груп

ЗАУВАЖТЕ

- ▶ кожна група бачить картину громади по-своєму
- ▶ тут немає «правильного»/«неправильного» варіанту мапи громади
- ▶ активність дала змогу зрозуміти (побачити) більш повну картину того, як різні члени/членкині громади бачать зв'язки в ній залежно від свого особистого досвіду взаємодії та комунікації в спільноті.

7. **ПІДСУМУЙТЕ** ВПРАВУ

Кожна група бачить картину громади по-своєму і немає «правильного»/«неправильного» варіанту мапи громади. Через цю активність ми намагалися зрозуміти повнішу картину того, як різні члени/членкині громади бачать її і зв'язок у ній залежно від свого досвіду взаємодії та комунікації в громаді.

ПРОВЕДІТЬ коротке обговорення (до 5 хв.):

1. До яких спільнот належите ви?
2. Чи людині важливо, на вашу думку, бути в складі тої чи іншої спільноти? Чому?
3. Що було на уроці цікавим? А що корисним?

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Соціалізація – це процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, набуття соціально значущих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють взаємини особистості зі суспільством.

Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується періодом зрілості людини, хоча, зрозуміло, повноваження, права й обов'язки, набуті людиною, не свідчать про цілковите завершення процесу соціалізації: за деякими аспектами він триває все життя.

Для успішної соціалізації (за Нейлом Смелзером), необхідний вплив трьох факторів: очікування, зміна поведінки і прагнення відповідати цим очікуванням. Процес формування відбувається на трьох різних стадіях:

- 1) стадії наслідування і копіювання дітьми поведінки дорослих;
- 2) ігровій стадії, коли діти усвідомлюють поведінку як виконання ролі;
- 3) стадії групових ігор, коли діти вчаться розуміти, що від них очікує певна група людей.

Французький психолог Жан Піаже, зберігаючи ідею різних стадій у розвитку особистості, наголошує на розвитку пізнавальних структур індивіда і їхній наступній перебудові залежно від досвіду і соціальної взаємодії. Ці стадії змінюють одна одну у визначеній послідовності:

- ▶ сенсорно-моторна (від народження до 2 років);
- ▶ операційна (від 2 до 7 років);
- ▶ стадія конкретних операцій (з 7 до 11 років);
- ▶ стадія формальних операцій (з 12 до 15 років).

Багато психологів і соціологів підкреслюють, що процес соціалізації продовжується протягом усього життя людини, і стверджують, що соціалізація дорослих відрізняється від соціалізації дітей кількома моментами:

соціалізація дорослих скоріше змінює зовнішню поведінку, натомість соціалізація дітей формує ціннісні орієнтації;

соціалізація дорослих розрахована на те, щоб допомогти людині набути визначених навичок, а соціалізація в дитинстві здебільшого стосується мотивації поведінки.

Джерело

3. Самореалізація особистості

(р. 1, тема 3)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ окреслює власні життєві цінності та пріоритети;
- ▶ критично аналізує власні реальні можливості, умови середовища для успішної самореалізації.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 15 хв.	Мітки	
до 20 хв.	Текстовий фрагмент про мобільність	№1

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Використання матеріалів уроку дасть змогу учням/ученицям усвідомити власні життєві цінності та пріоритети, важливість об'єднання з іншими, складність процесу ухвалення рішення, а також з'ясувати зміст поняття «мобільність» як важливої характеристики людини в сучасних умовах.

Для уроку адаптовані вправи із посібника «Всі різні – всі свої». Вони потребують застосування таких видів активностей учнів/учениць:

- обговорення в загальному колі;
- робота в малих групах;

Для вправи «Мітки» заздалегідь підготуйте:

- червона мітка – 6 шт.;
- синя мітка – 5 шт.;
- зелена мітка – 1 шт.;
- червона + синя мітки – 2 шт.;
- червона + синя + зелена мітки – 1 шт.

Якщо у класі менше дітей, пропорційно зменшіть кількість червоних та синіх міток.

Загальний навчальний час – 45 хв.

За іншого сценарію уроку можна обрати певну вправу, зберігаючи порядок її проведення та рефлексивне обговорення.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

життєві цінності
життєві пріоритети
активна позиція
мобільність людини

ХІД ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Проведіть коротке обговорення для актуалізації уявлень учнів/учениць стосовно теми уроку (до 7 хв.):

- ▶ Що таке, на вашу думку, самореалізація людини?
- ▶ Які чинники впливають на цей процес?
- ▶ Яке значення для людини має об'єднання з іншими людьми?
- ▶ Які спільноти і для чого ми утворюємо?
- ▶ Чи важливо для сучасної людини бути адаптивною та мобільною?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Мітки» (інструмент №15)¹¹

ХІД ВПРАВИ

1. **ПОПРОСИТЬ** усіх учасників/учасниць встати обличчями всередину кола (так, щоб ви могли обійти всіх ззовні кола) та заплющити очі.
2. **НАКЛЕЙТЕ** учасникам/учасницям на спину кольорові мітки або комбінації їх залежно від кількості тих, хто бере участь в активності. В групі має бути кілька різних за кількістю і комбінацією кольорів підгруп. При цьому обов'язково має бути більшість, меншість і хтось один.
3. **ЗАУВАЖТЕ:** під час цієї вправи ви не можете розмовляти одне з одним.
4. **ПОПРОСИТЬ** учнів/учениць розплющити очі та об'єднатися в команди.
5. **ПРИМІТКА:** візьміть до уваги: учні/учениці не бачать і не знають, які у них позначення на спині, тобто хто вони. Тож групуватися вони можуть як завгодно за своїм вибором. Дайте їм простір самостійно визначитися. Стежте, щоб вони не розмовляли між собою під час активності.
6. **СПОСТЕРІГАЙТЕ** коли учасники/учасниці впоруються зі завданням.

¹¹ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 149-151. [\[Електронний ресурс\] /Режим доступу до ресурсу.](#)

7. ЗАПИТАЙТЕ

Чи всі погоджуються з таким остаточним варіантом?

8. **ПОВЕРНІТЬ** учнів/учениць до загального кола для обміну враженнями.
9. **ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення учнями/ученицями в загальному колі таких запитань:

1. Що відбувалось під час вправи?
2. Чому ви об'єдналися саме так?
3. Як ви почувалися при приналежності до великої групи?
4. А при приналежності до малої?
5. Як почувалися ті, хто лишився на самоті?
6. Як відбувався процес об'єднання?
7. Чи був лідер/лідерка в цьому процесі?
8. Яку роль можуть відіграти ті, хто має ознаки інших груп?
9. Де можна спостерігати подібні процеси в спільнотах?
10. Як цей досвід перенести у повсякденне життя?

10. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Виходить так, що ви почали виділяти іншого учасника/учасницю тільки тому, що колір його/її мітки не такий, як ваш. Але чому ви вирішили, що ця людина не потрібна вашій команді? Ми не говорили, що не можна об'єднуватися з іншими кольорами. Дуже часто в нашому житті та в наших громадах ми виключаємо або не залучаємо тих, хто від нас відрізняється статусом, поглядами, національністю чи іншими ознаками.

|| Залучіть учнів/учениць до роботи з текстовим фрагментом про мобільність сучасної молоді.

1. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям опрацювати текстовий фрагмент (роздавальний матеріал 1)¹² за такими запитаннями :

1. Про що йдеться в тексті?
2. Який заголовок ви б йому дали?
3. Якими, на вашу думку, можуть бути шляхи розв'язання проблем, піднятих у тексті?

2. **ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення запитань до тексту у загальному колі.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

1. **ПОВЕРНІТЬ** учнів/учениць до вправи «Мітки».

2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** їм згрупуватися заново ще раз – так, як вони вважають за потрібне. Якщо учні/учениці встануть у спільне коло, запитайте:

1. Чи всім комфортно тепер?
2. Чому може бути не комфортно?
3. Як це подолати?
4. Які висновки можна зробити з цієї активності?

¹² Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 13. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Буває так у житті та в спільнотах, що ми виключаємо або не залучаємо тих, хто відрізняється від нас статусом, поглядами, національністю, іншими ознаками. Можливо, нам складніше/менш комфортно знаходити спільну мову з такими людьми. Втім важливо долати соціальну розрізненість для розвитку спільнот і суспільства.

Таким чином:

- ▶ у кожного й кожної є свої уявлення про «своїх/чужих»;
- ▶ ми самі вибираємо, кого включати або виключати з групи;
- ▶ є переваги належності як до більшості, так і до меншості;
- ▶ «інші» можуть бути містком/зв'язком для всіх решти;
- ▶ ми самі діємо певним чином у процесі формування груп і неминуче відчуваємо наслідки.

Вважливо, аби всі представники/представниці групи/спільноти почувались комфортно для збереження свободи вибору, забезпечення умов рівності для всіх, хто є в спільноті.

Внутрішня мобільність молоді є одним із напрямів молодіжної політики. Особливо актуальною ця політика є, якщо молодь має низький рівень життя та мало буває за кордоном через брак грошей чи навичок участі у міжнародних проєктах. Отже, мобільність молоді безпосередньо пов'язана із громадською активністю в широкому значенні цього слова. Тому у багатьох країнах вимірюють мобільність молоді і, якщо вона низька, впроваджують інструменти для її підвищення. Основним кількісним показником мобільності є поїздки молоді в інші регіони країни. Якісні показники можуть стосуватися того, навіщо молодь подорожує і чого навчилася під час поїздок.

Проблеми з мобільністю можуть мати різні країни. Наприклад, на цьому акцентують увагу менш розвинені регіони у Великій Британії чи Швеції. Інструменти підвищення мобільності також є предметом молодіжної політики в деяких балканських країнах (зокрема, вони стосують і теми примирення). Молодіжні обміни організовують відповідно до цілей молодіжної політики. Вони можуть відображати як потреби молоді, так і запити держави до молоді. Виходячи з даних досліджень, які проводилися в Україні, молодь має запити на неформальну освіту, якісну профорієнтацію, набуття конкретних навичок, змістовне дозвілля (включно із непрофесійним спортом). Із таких запитів можна вибудовувати завдання молодіжних обмінів. Запит держави може формуватися, виходячи зі загальних засад гуманітарної політики і/або співпадати чи доповнювати запити молоді (наприклад, порозуміння і комунікація між регіонами, формування національної ідентичності тощо).

4. Яку роль відіграє ідентичність та самовизначення в житті людини

Практичне заняття

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ розширює розуміння понять «ідентичність», «громадянська ідентичність»;
- ▶ застосовує здобуті знання з теми на практиці;
- ▶ висловлює й обґрунтовує власну думку щодо ідентичності й самовизначення людини.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 8 хв.	Що таке ідентичність	
до 15 хв.	Ідентифікація ідентичності	
до 12 хв.	Просто дивлячись на мене	
до 18 хв.	Аналіз кейсу	№1

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для практичного заняття використано адаптовані для застосування в освітньому процесі вправи та кейс стосовно громадянської ідентичності. Під час заняття учні/учениці мають бути максимально залучені до активного навчання.

На практичному занятті із використанням запропонованих нижче матеріалів ефективними будуть такі види діяльності учнів/учениць:

- обговорення в загальному колі;
- робота в малих групах;
- обґрунтування власного вибору;
- робота із кейсом за запитаннями до нього.

Для організації ефективної роботи заздалегідь підготуйте чіткі інструкції та роздавальний матеріал для учнів/учениць. Зверніть увагу, що текст кейсу чималий за обсягом, тож можна його фрагментувати й запропонувати кожній групі підготувати лише певний фрагмент (нижче пропоновані фрагменти відокремлені рисою). За такого варіанту вам знадобиться більше часу для обговорення, а також відповідні запитання на кшталт:

- ▶ Про які події йшлося у фрагменті?
- ▶ Як ставилися учасники/учасниці до цих подій? Тощо.

Для проведення практичного заняття із використанням зазначених вправ знадобляться: коробка, фрукти (картоплини), аркуші паперу, маркери, роздавальний матеріал для учнів/учениць (кейс).

На цьому занятті варто проводити коротке рефлексивне обговорення й резюмування у фіналі двох частин – після вправ і після роботи з кейсом.

У підсумковій частині заняття доцільно застосувати метод вільного письма – учні/учениці протягом 3 хв. викладають на папері свої міркування у продовження запропонованого вами речення.

Загальний навчальний час – 45 хв.

За іншим сценарієм заняття або за браком часу оберіть окремі вправи та/або кейс, зберігаючи порядок діяльності (згідно з інструкціями) учнів/учениць та заплануйте підсумкове обговорення.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

ідентичність

самовизначення

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Що таке ідентичність»¹³:

ХІД ВПРАВИ

1. ПІДГОТУЙТЕ кілька аркушів для фліпчарту, склеєних разом, щоб утворити велику картину; фарби, маркери, фломастери.
2. ЗАПРОПОНУЙТЕ намалювати на плакаті «ідентичність».
3. ПОЯСНІТЬ це можуть бути будь-які символічні зображення або ціла картина – нехай всі малюють те, що самі уявили. Якщо елементи великого малюнка чимось поєднуються, об'єднайте їх у композицію.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Частина учасників/учасниць може хвилюватися через необхідність малювати на чистому аркуші. Поясніть, що немає неправильного чи поганого малюнка. Зазначте, що варто зосереджуватися на змісті, а не на формі, й не варто перейматися через якість картинки, бо якість не оцінюватимуть.

4. ЗАПРОПОНУЙТЕ

- ▶ пояснити, що учні/учениці зобразили;
- ▶ назвати особисту ідентичність, якщо у них є таке бажання.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Є ймовірність, що низка учасників/учасниць вправі зосередяться на ідентичностях за найчастіше згадуваними ознаками – національність чи етнічна приналежність, релігія, стать чи гендер. Поясніть, що ідентичність може стосуватися будь-якої ознаки і кожна людина має багато ідентичностей. Чим більше ідентичностей ми у себе виявляємо, тим більше різноманіття у нашому житті.

¹³ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 169. [\[Електронний ресурс\] /Режим доступу до ресурсу.](#)

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запропонуйте учням/ученицям активність «Ідентифікація ідентичності» (інструмент №5)¹⁴.

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАПРОСІТЬ учнів/учениць розміститися в колі. Посередині кола поставте коробку (кошик) із фруктами (яблука, мандарини, персики, горішки); фруктів має бути на 2-3 більше, ніж учасників у колі; фрукти мають бути максимально схожі один на одного: приблизно однакового розміру та кольору.
2. ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям
 - ▶ підійти до коробки й обрати по одному фрукту, який їм подобається;
 - ▶ повернутись на свої місця та за 2-3 хвилини запам'ятати максимальну кількість ознак обраного фрукта;
 - ▶ повернути фрукти у коробку.
3. ПЕРЕМІШАЙТЕ фрукти в коробці.
4. ЗАПРОСІТЬ учнів/учениць підійти і знайти в кошику свій фрукт.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Якщо ви побачите, що є ризик штовханини або того, що учасники/часниці хапатимуть фрукти одночасно, можете запропонувати порядок доступу до коробки. Але якщо ви бачите, що динаміка хороша і група самостійно формує чергу, не втручайтесь у процес: дайте змогу зосередитись на завданні.

Коли учасники/учасниці вдруге шукатимуть свій фрукт, може виявитись, що їхнього уже немає або вони не можуть його знайти. Запропонуйте їм обрати якийсь інший. Якщо учасник/учасниця відмовиться, не наполягайте. Після завершення активності повідомте, що вони можуть помити і з'їсти фрукт – тоді прослідкуйте, щоб усі отримали фрукти.

¹⁴ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 175-176. [\[Електронний ресурс\] /Режим доступу до ресурсу.](#)

5. ПРОВЕДІТЬ рефлексивну бесіду за запитаннями:

1. Як ви визначали, де ваш фрукт? Як ви його ідентифікували?
2. Які перші ознаки нам впадають в око, коли ми намагаємось запам'ятати об'єкт?
3. Чи можемо ми за зовнішнім виглядом точно дізнатися, чи буде цей фрукт смачним? А якщо б це був фрукт, який ми ніколи раніше не куштували і вперше бачимо? Чи застосовуємо ми таку ж схему у житті?
4. Як ми формуємо свої уявлення про людей? Якщо людина виглядає не так, як ми звикли, чи впливає це на наше уявлення про неї?
5. Чи залежить наша громадянська ідентичність від того, як ми виглядаємо?
6. Чи маємо ми враховувати ідентичності людей навколо, коли захищаємо себе і свою ідентичність?
7. Як ми можемо вчитись захищати свою ідентичність у такий спосіб, щоб люди з іншими ідентичностями теж почувалися добре?
8. Що ви дізналися нового, цікавого з цієї активності?

Як альтернативний варіант вправи або у продовження роботи над питанням самовизначення запропонуйте учням/ученицям взяти участь в активності «Просто дивлячись на мене» (інструмент №10)¹⁵.

ХІД ВПРАВИ

1. СКАЖІТЬ:

“ Зараз ми потренуємося озвучувати різні виміри нашої ідентичності та бачити їх в інших. Мова про те, що безпосередньо впливає на нашу самоідентифікацію, але при цьому не є очевидним на перший погляд.

¹⁵ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 129-130. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу.

2. ПОЯСНІТЬ правила роботи:

“ Сидячи у спільному колі, ви по черзі маєте сказати: «Один із вимірів моєї ідентичності, про який ви не дізнаєтеся, просто дивлячись на мене, це... Це важливо для мене, тому що...».

3. ЗВЕРНІТЬ увагу, що учні/учениці можуть озвучувати абсолютно все, що вважають прийнятним, – від особистого до чогось легкого і веселого. Однак важливо, щоб це був не просто цікавий факт із біографії, а вимір ідентичності.
4. НАПИШІТЬ твердження, яке мають озвучити й доповнити учні/учениці на дошці/фліпчарті: Один із вимірів моєї ідентичності, про який ви не дізнаєтеся, просто дивлячись на мене, це... Це важливо для мене, тому що...
5. НАДАЙТЕ учням/ученицям час (до 2 хв.), щоб зібратися з думками.
6. ЗАПИТАЙТЕ: Хто готовий розпочати? Ви можете допомогти учням/ученицям «зловити хвилю», розказавши спершу про себе.
7. РОЗПОЧНІТЬ із охочих учнів/учениць. Бажано, щоб усі мали можливість висловитися. Якщо кількість дітей у класі велика, об'єднайте їх у малі групи з чотирьох людей та запропонуйте представити себе в четвірках.
8. ПРОВЕДІТЬ обговорення в загальному колі:

1. Як ви почувалися, коли почули завдання?
2. Наскільки просто або складно вам було обрати вимір своєї ідентичності, про який можна розказати на загал?
3. Що цікавого/важливого ви дізналися про інших?
4. Що вас вразило або стало несподіванкою? Чому?
5. Як ви можете дізнатися важливу інформацію про інших у майбутньому?

9. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Погляд людини на саму себе може відрізнятись від того, як її бачать інші. У певних ситуаціях ми можемо сприймати людей, визначати своє ставлення до них, а також ухвалювати рішення, базуючись на стереотипах. Тому важливо усвідомлювати різницю між фактом та оціночним судженням, яке не містить фактичних даних і базується на попередньому особистому чи суспільному досвіді й дуже часто не має нічого спільного з конкретною людиною в конкретній ситуації. Стереотипи ґрунтуються на переконанні, що всі представники/представниці певної спільноти однакові й не відрізняються одне від одного.

Уявімо, що ви зустріли мешканця іншої планети, який спілкувався з вами нечемно. У такому разі висновком, заснованим на стереотипі, буде: «Усі мешканці цієї планети – нечеми». Але хіба ви знайомі з іншими мешканцями планети? Чи впевнені ви, що всі вони невиховані? Вірогідно, ні. Звісно, частина з них може бути саме такими, але ж не всі.

Попри те що стереотипи спрощують процес пізнання світу, часто вони призводять до формування упередженого ставлення, яке і собі може призводити до дискримінації груп людей відповідно до їхньої ідентичності.

- || Для практичного застосування знань із теми запропонуйте учням/ученицям у малих групах проаналізувати фрагменти матеріалу «Кейс 6. Міжрегіональний обмін з локальної пам'яті як чинник формування національної ідентичності»¹⁶ (роздавальний матеріал 1).

Завдання для учнів/учениць

У малих групах опрацюйте опис (фрагменти) міжрегіонального обміну за запитаннями до нього. Підготуйтеся до презентації результатів роботи на загальне коло.

¹⁶ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 378-381. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу

Запитання до кейсу:

1. Хто брав участь у цьому проєкті?
2. Чому, на вашу думку, цей проєкт пов'язаний із формуванням національної ідентичності?
3. Які основні проблеми обговорювали учасники/учасниці обміну?
4. Які упередження та побоювання вони висловлювали?
5. Що, на вашу думку, можна вважати головним результатом проєкту?

Організуйте обговорення в загальному колі, надаючи слово представникам/представницям груп по черзі.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

- | Запросіть учнів/учениць до вільного письма протягом 3 хв. записати власні міркування, продовживши речення:

“ Для мене відчувати себе громадянином/громадянкою України означає...

Запропонуйте охочим представити на загальне коло результати роботи.

- || Організуйте обговорення в загальному колі запитання:

“ Як українці/українки нині (в умовах війни) проявляють національну ідентичність і пишаються приналежністю до Українського народу?

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Ми зазвичай автоматично оцінюємо та запам'ятовуємо людей і предмети за явними і видимими ознаками, які впадають в око – це може бути колір шкіри, волосся, стиль чи колір одягу, мова людини. Особливо, якщо ці ознаки відрізняються від тих, із якими ми зазвичай зустрічаємось.

Ідентичність – це основа усвідомлення себе та інших. Людина може мати багато ідентичностей і чим більше вона їх усвідомлює, тим багатшою внутрішньо стає. Адже різноманіття сприяє розвитку інтересів, контактів та розширює світогляд.

Наша громадянська ідентичність не обов'язково має збігатися з етнічною, расовою чи будь-якою іншою ознакою. Основа громадянської ідентичності – це повага до різноманіття та посилення власних (а для дорослих – і чужих) громадянських компетентностей.

Інколи носії відмінних ідентичностей можуть конфліктувати, але якщо керуватися правилом, що мої права завершуються там, де починаються права інших людей, багато конфліктів можна уникнути або вирішити.

Відкрите суспільство розуміє, що різноманіття ідентичностей, знайомство з ними, усвідомлення власних ідентичностей (яких може бути багато за різними ознаками) лише збагачує досвід та культуру всієї спільноти.

Відстоювання своєї ідентичності потребує багато внутрішніх ресурсів, але ми можемо включатись у процес не лише тоді, коли йдеться про нашу ідентичність, а й коли відчуваємо, що дискомфорт та наступ на ідентичність відчуває і хтось біля нас.

КЕЙС 6. МІЖРЕГІОНАЛЬНИЙ ОБМІН З ЛОКАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Історія, записана з досвіду героїв.

Громадська організація «Центр молодіжних ініціатив “Крок”», Мурованська територіальна громада, Львівська область (з розповіді Ярини Волошин – керівниці проєкту обміну)

...Ярина Волошин обрала тематику національної пам'яті... і запропонувала Сергію Митрохіну, який викладає в Східноукраїнському національному університеті імені Даля (базується у місті Северодонецьк, раніше – у Луганську) організувати команду, яка би приїхала на обмін у Львівську область. Обмін був запланований на період новорічно-різдвяних свят, щоб атмосфера сприяла обговоренню різного досвіду у питаннях національної пам'яті і щоб гості мали можливість отримати враження про проведення свят в іншому регіоні... обмін тривав три дні. У ньому взяло участь 20 учасників і учасниць віком 13-19 років (8 гостей з Северодонецька і 12 – із Мурованого).

Гості жили у сім'ях в селі Муроване і постійно контактували зі своїми ровесниками як під час програми, так і в побуті. Програма відбувалася як на території новоутвореної територіальної громади, так і у Львові. 12 січня 2019 року у Першій львівській медіатеці учасники/учасниці поговорили про національну пам'ять та ідентичність. Обговорили проблеми сприйняття подій Другої Світової війни у тих регіонах, де вони живуть, та можливі варіанти подачі молоді інформації про історичну пам'ять.

...наступний воркшоп відбувся у музеї «Дім Франка» у Львові... Для учасників/учасниць обміну провели театральну екскурсію від імені Івана Франка та його дружини Ольги, які розповідали цікаві історії зі свого життя, про побут, дітей та будинок... Учасники/учасниці поспілкувалися з Франком і спробували з'ясувати для себе, які ж ідентичності у нього були і яку роль у його житті вони відігравали...

...13 січня відбулась відкрита дискусія про досвід учасників/учасниць у подіях в Україні протягом останніх років (з 2013 року). Дискусія була дуже живою, наповненою. 17-18 річні люди говорили про свій дитячий досвід на фоні політичних та громадянських подій, на які вони не могли вплинути в дитинстві, але які їх стосувалися. У цьому контексті учасники/учасниці з Львівщини були більше слухачами/слухачками, а гості з Сєвєродонецька – оповідачами/оповідачками.

Третій день розпочали візитом у сільську раду територіальної громади та зустріччю з керівництвом. Після того учасники поїхали до Львова, піднялися на вежу Ратуші та мали годинну екскурсію старим містом на «Чудо-потязі». Відбулася завершальна зустріч у музеї «Територія Терору» – місце на території колишнього гетто (1941-43 рр.)...

Результатом проєкту були рекомендації, направлені місцевій владі для застосування результатів обміну в молодіжній та культурній політиці. Це був також новий досвід для учасників/учасниць, який вони отримали у спілкуванні та взаємодії з однолітками. Ось що вони зазначали:

До обміну учасники/учасниці не розуміли, як вкладати схожий зміст в поняття української ідентичності на відстані 1000 кілометрів.

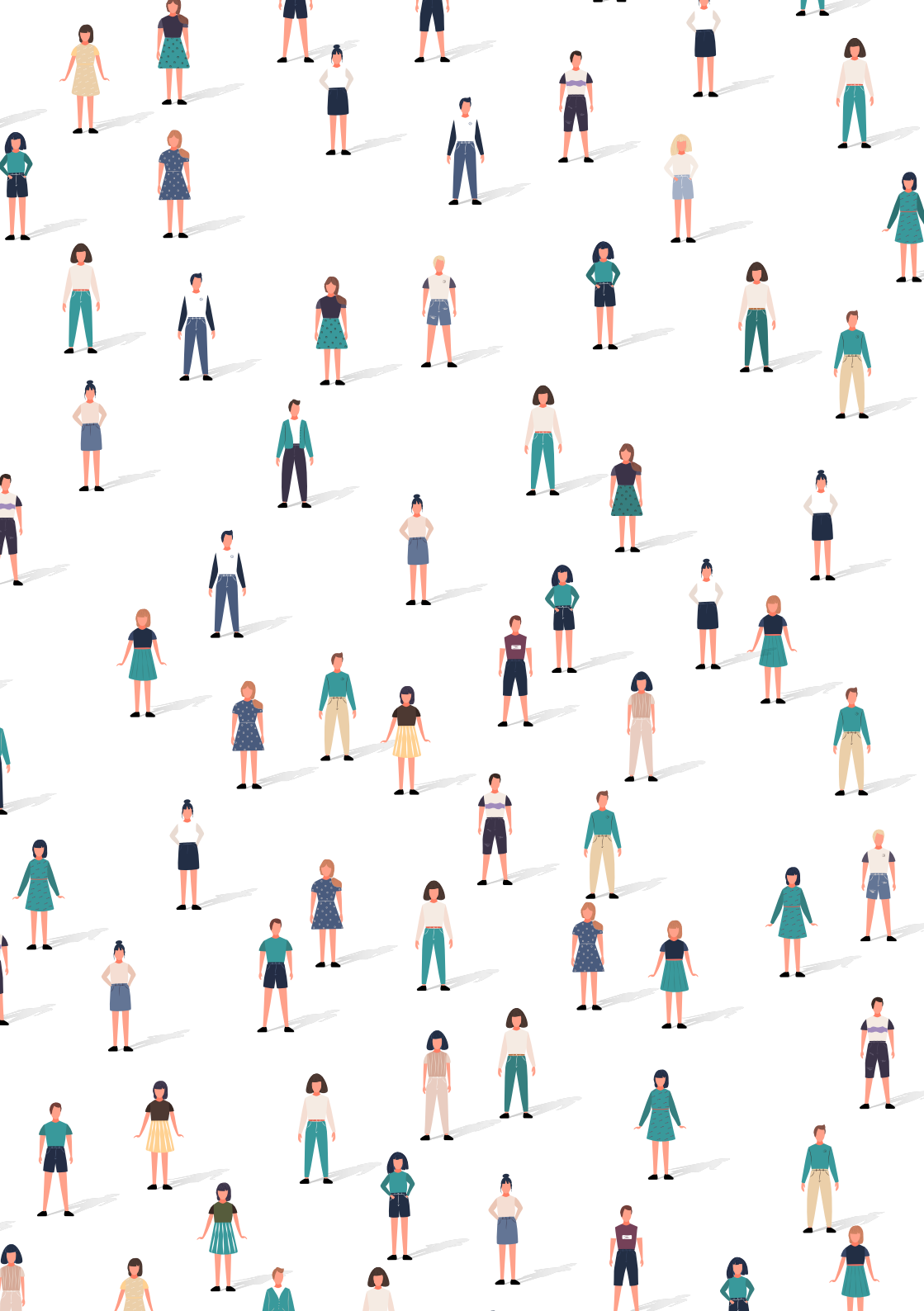
Учасники/учасниці з Луганщини стверджували, що мешканці їхнього регіону не здатні сприймати позитивні колективні дії, і це – наслідки сформованої щодо них політики у минулому.

Учасники/учасниці зі Львівщини говорили, що їм бракує адекватної інформації про людей, які живуть на сході країни, бо та, яку вони отримують, – дуже суперечлива.

Сторона, яка приймала гостей, відзначила, що не очікувала від них інтересу до місцевих традицій та елементів святкування різдвяних свят. Однак гості з великим інтересом поставились як до атмосфери у Львові та відправ у львівських храмах, так і до занять у селі.

Учасники/учасниці з Луганщини зазначали, що мали упередження стосовно використання ними російської мови, зокрема у побуті, ставленні оточуючих і уточнили в організаторів, чи це безпечно. Вони також неодноразово наголошували, що мали побоювання стосовно зустрічі одне з одним, адже у більшості з них раніше не було досвіду спілкування з однолітками з географічно протилежного регіону України. Обидві сторони побоювалися агресії чи несприйняття одне від одного, але фактично з першої зустрічі вдалось налагодити нормальний емоційний контакт і до кінця візиту учасники вже відверто могли про це говорити і закріпити деконструкцію певного упередження.

Найбільш об'єднавчою темою для молоді в ході обміну стали події, свідками яких вони були і які переживали самостійно – це Майдан-2014 і війна Росії проти України. Попри кардинально різний досвід в учасників/учасниць, ця тема їх емоційно об'єднувала, і вони готові були вислуховувати позиції одне одного, навіть ті, з якими не погоджувались. Коли підлітки з Луганщини розказували власні історії про побачені обстріли, вимушене переселення тощо, підлітки зі Львівщини вперше дізналися про це не з новин, а від справжніх людей. Завдяки такому спілкуванню можна впливати на формування ідентичності та відчуття причетності до подій в державі у підлітків із різних регіонів, із різним досвідом.

РОЗДІЛ 2

Права і свободи людини

5. Як організувати і провести кампанію із захисту прав людини в нашій місцевій громаді

Практичне заняття

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ презентує та аргументує власну думку щодо шляхів та засобів захисту прав людини в Україні;
- ▶ описує етапи адвокаційної кампанії, наводить приклади;
- ▶ розмірковує про значимість залученості, громадянської активності та відповідальності людини.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 10 хв.	Квітка участі	№1
до 12 хв.	Дослідження потреб молоді	№2
до 15 хв.	Адвокація потреб молоді	№3, №4

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Застосування пропонуваніх активностей сприятиме усвідомленню учнями/ученицями важливості ініціативи людини у захисті прав, надасть розуміння, як визначати потреби молоді та організовувати кампанії з їх захисту, допоможе усвідомити важливість адвокаційних кампаній, сприятиме формуванню громадянської позиції та громадянської активності учнівства.

У цьому практичному занятті застосовані:

- обговорення в загальному колі;
- робота в малих групах;
- обговорення в групах.

Слід підготувати: фліпчарт, фліпчартний папір, маркери, роздавальний матеріал, плакати (слайди), що зазначені нижче. За потреби підготуйте для учнів/учениць список із кількох ресурсів за темою заняття¹⁸.

Планований навчальний час – 45 хв.

Центральним елементом практичного заняття є опанування учнями/ученицями порядку проведення адвокаційної кампанії. Тож за відсутності навчального часу чи за наявності іншого варіанту сценарію заняття варто провести активність «Адвокація потреб молоді». Для дослідження потреб молоді можна використати пропонувані нижче матеріал для проєктної діяльності учнів/учениць з певної теми інтегрованого курсу. Беручи до уваги насиченість заняття за змістом і методами, варто обмежитися коротким рефлексивним обговоренням кількох запитань у загальному колі.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

права людини
активна позиція
адвокація
відповідальність

¹⁸ Адвокатур як профі. Приклади кампаній. Київ, 2021. Станкевич-Волосянчук О. Адвокація як метод впливу (практичний посібник). Ужгород, 2013.

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

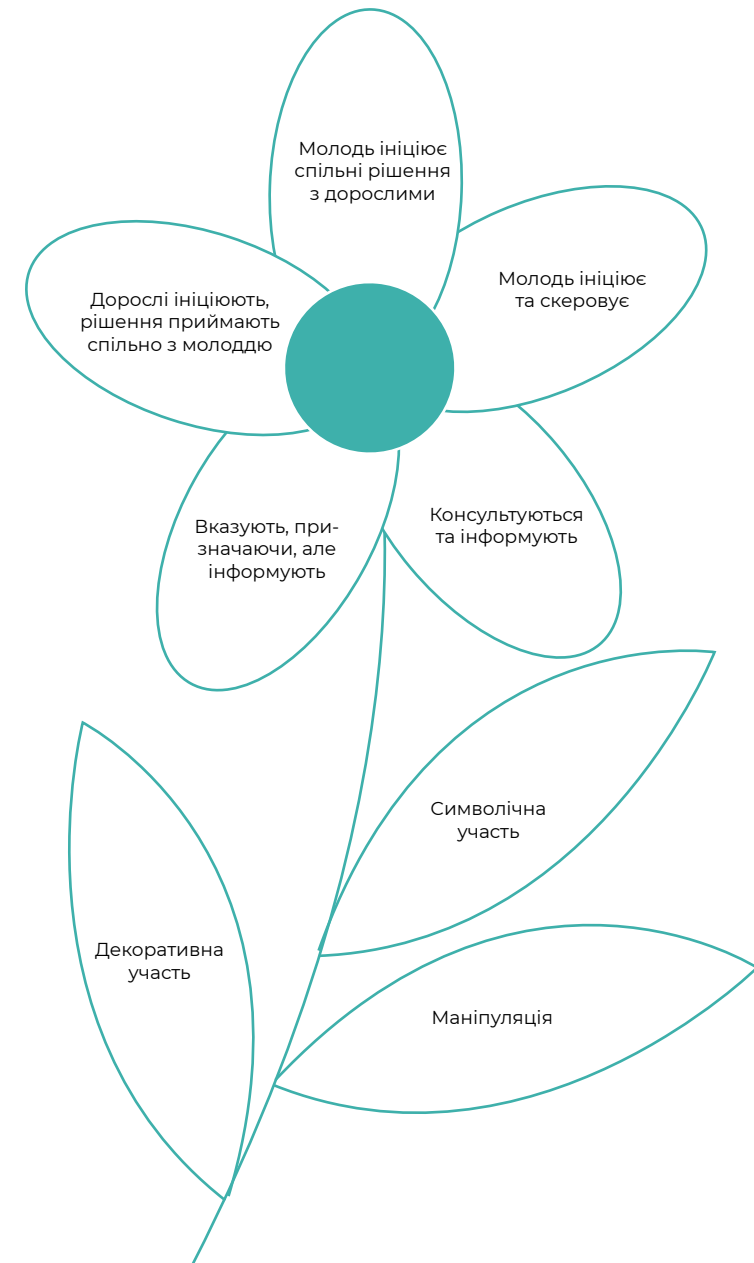
Ззначте, що участь у демократичному житті будь-якого суспільства – це не лише голосування чи балотування на виборах. Активне громадянство означає мати право, засоби, простір, можливості та підтримку в участі та впливі на ухвалення рішень (наприклад, у місцевій чи шкільній громаді), а також участь у різних заходах та процесах для побудови кращого суспільства.

Залучіть учнів/учениць до активності «Квітка участі»¹⁹.

ХІД ВПРАВИ

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у малі групи з 4-5 людей.
2. **РОЗДАЙТЕ** їм аркуш, де зображена «квітка участі» (роздавальний матеріал 1).
3. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** в групах протягом 3 хв. визначити рівні відповідальності та зазначити їх на відповідних пелюстках і листках «квітки».
4. **ПРИМІТКА:** якщо колектив класу має труднощі з виконанням цього завдання, запропонуйте скористатися довідкою (роздавальний матеріал 1).
5. **НАДАЙТЕ СЛОВО** представникам/представницям груп для презентації результатів роботи з коротким обґрунтуванням кожної позиції.
6. **ПРОВЕДІТЬ** обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Який зміст ви вкладаєте в поняття «відповідальність»?
2. Чи пов'язані участь людини у громадському житті та відповідальність? Якщо так, то як саме?
3. Яке значення має ініціатива людини у захисті своїх прав?

¹⁹ Адаптовано за джерелом: Посібник з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті «Скажи своє слово», Біла Церква, 2016. С. 106.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Дослідження потреб молоді» (інструмент №6)²⁰.

ХІД ВПРАВИ

1. **ЗАЗНАЧТЕ**, що для відстоювання прав, інтересів, потреб будь-якої людини чи спільноти, треба передусім з'ясувати суть проблеми. Для цього можна провести дослідження – цілеспрямоване вивчення явища або процесів, взаємодії між ними, а також аналіз впливу різноманітних факторів на них за допомогою визначених методів.
2. **НАДАЙТЕ** учням/ученицям коротку інформацію про етапи дослідження:

Етапи дослідження	
I	Підготовка
II	Збір інформації
III	Узагальнення й аналіз інформації

3. **ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ** плакат (слайд) із описом змісту кожного етапу та попросіть учнів/учениць визначити кожний етап (роздавальний матеріал 2).
4. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у малі групи для виконання такого завдання:

протягом 5 хв. обдумайте і складіть план дослідження потреб молоді в місцевій громаді (альтернативний варіант – дослідження потреб учасників освітнього процесу в шкільній громаді).

5. **ЗАЗНАЧТЕ**, що учні/учениці можуть скористатися описом етапів і методів (роздавальний матеріал 2).
6. **ЗАПРОСИТЬ** представників/представниць груп коротко презентувати результати колективної роботи.

7. **ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення у загальному колі з учнями/ученицями такого запитання:

«*Що може відбутись після дослідження?*»

або покажіть їм відповідний плакат (слайд):

Дії після проведеного дослідження

інформування громадськості про результати дослідження через публічні презентації, поширення інформації в медіа, соціальних мережах, розповсюдження брошур тощо

надсилання результатів дослідження та рекомендацій органам державної влади і місцевого самоврядування

планування на основі результатів дослідження діяльності громадських організацій

проведення адвокаційної кампанії

повторне проведення опитування, визначення тенденцій, змін тощо

- II Залучіть учнів/учениць до активності «Адвокація потреб молоді» (інструмент 15)²¹.

ХІД ВПРАВИ

1. **РОЗПОЧНІТЬ** з активності «Голосування ногами» (варіант А):
2. **РОЗМІСТІТЬ** на протилежних стінах класної кімнати плакати із словами «так» чи «ні».
3. **ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць при зачитуванні твердження розміщуватись біля того плакату, що відповідає їхній позиції. Якщо складно визначитися з позицією, можна стати по центру («на нулі»).
4. **ПОПРОСИТЬ** після кожного твердження 1-2 охочих учасників/учасниць із різних сторін прокоментувати свою позицію та озвучте правильну відповідь.

²⁰ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 102-103. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

²¹ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 143-145. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

Адвокація – це частина роботи адвокатів. (ні)

Адвокація – це участь в акції непокори, демонстрації, протесті чи мітингу. (ні; це може бути частиною адвокаційної кампанії, але не єдиним елементом)

Адвокація – це про вплив на людей, які приймають рішення. (так)

Результатом адвокаційної кампанії завжди є прийняття певного документу. (так)

Адвокація – це те ж саме, що і збір грошей або пожертвування на благодійність. (ні)

Адвокація – це про зміни в громаді. (так)

Через адвокацію представляються соціальні групи, які не мають безпосереднього впливу на ухвалення рішень. (так)

На цьому етапі можна використати альтернативні варіанти діяльності учнів:

«Голосування картками» (варіант Б): при озвученні кожного твердження учні/учениці піднімають одну з карток: «так» або «ні».

заповнення учнями опитувальника (варіант В): учні/учениці про- ставляють одну позначку проти кожного твердження в колонках «так» чи «ні».

5. ЗАЛУЧИТЬ учнів/учениць до обговорення таких запитань:

1. Що таке адвокація?
2. А що розуміють під адвокаційною кампанією?
3. Що треба зробити для її організації?

6. ОРГАНІЗУЙТЕ

- ▶ роботу учнів/учениць у малих групах за таким завданням: протягом 7 хв. розкладіть 7 етапів адвокаційної кампанії у відповідній послідовності (в хронологічному порядку) (роздавальний матеріал 4);
- ▶ презентацію результатів роботи груп у загальному колі (етапи можна розмістити в хронологічному порядку на фліпчарті):

1. Визначення та аналіз проблеми.
2. Створення ініціативної групи.
3. Формулювання мети адвокації.
4. Визначення мішені.
5. Складання плану кампанії та її втілення.
6. Надання процесу адвокації публічності.
7. Контроль за виконанням проадвокатованих рішень.

7. ЗАУВАЖТЕ навіть у разі успіху дуже важливо не зупинятися на досягнутому. Адже адвокаційну кампанію розгортають для розв'язання проблеми, а не лише для привернення уваги до неї.

8. ПОПРОСИТЬ учнів/учениць у загальному колі поділитися досвідом адвокації (за наявності такого) або розповісти про заходи адвокації, про які вони чули.

9. ОБГОВОРІТЬ:

1. Що вдалося в адвокаційній кампанії? А що не вийшло?
2. Чому, на вашу думку, так відбулося?

За відсутності в учнів/учениць досвіду чи інформації наведіть приклад/приклади адвокаційної кампанії.

10. ОРГАНІЗУЙТЕ обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Як ви розумієте поняття «адвокація» зараз?
2. Який етап адвокаційної кампанії, на вашу думку, найважливіший? Чому?
3. Якщо ви розпочинатимете адвокаційну кампанію в своїй громаді, чого вона стосуватиметься? Якими будуть ваші перші кроки?
4. Чи є адвокаційна кампанія засобом захисту/відстоювання прав, потреб, інтересів певної спільноти/групи людей в громаді?

11. ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

Беручи до уваги насиченість заняття за змістом і методами, варто обмежитися коротким рефлексивним обговоренням у загальному колі таких запитань:

1. Що було на занятті для вас найкориснішим?
2. Про що ви б хотіли дізнатися більше?
3. Де, на вашу думку, слід шукати відповідну інформацію?

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Адвокація – це діяльність для досягнення якісних змін у суспільстві через вплив на органи державної влади та місцевого самоврядування, результатом якої є ухвала певного (конкретного) рішення, оформленого документально.

Адвокація має на меті вплинути на ухвалення рішень органами влади чи посадовцями. Результатом кампанії є прийняття певного документу для вдосконалення політики, досягнення якісних змін у суспільстві.

Для ефективної адвокаційної кампанії слід визначити проблему, спланувати і виконати певну послідовність дій – етапів адвокаційної кампанії. Всі етапи адвокаційної кампанії та їх послідовність важливі для досягнення визначеної мети.

Для результативної адвокаційної кампанії варто запланувати проведення дослідження. Дослідженням називають цілеспрямоване вивчення явищ або процесів, взаємодії між ними, а також аналіз впливу різноманітних факторів на них за допомогою визначених методів.

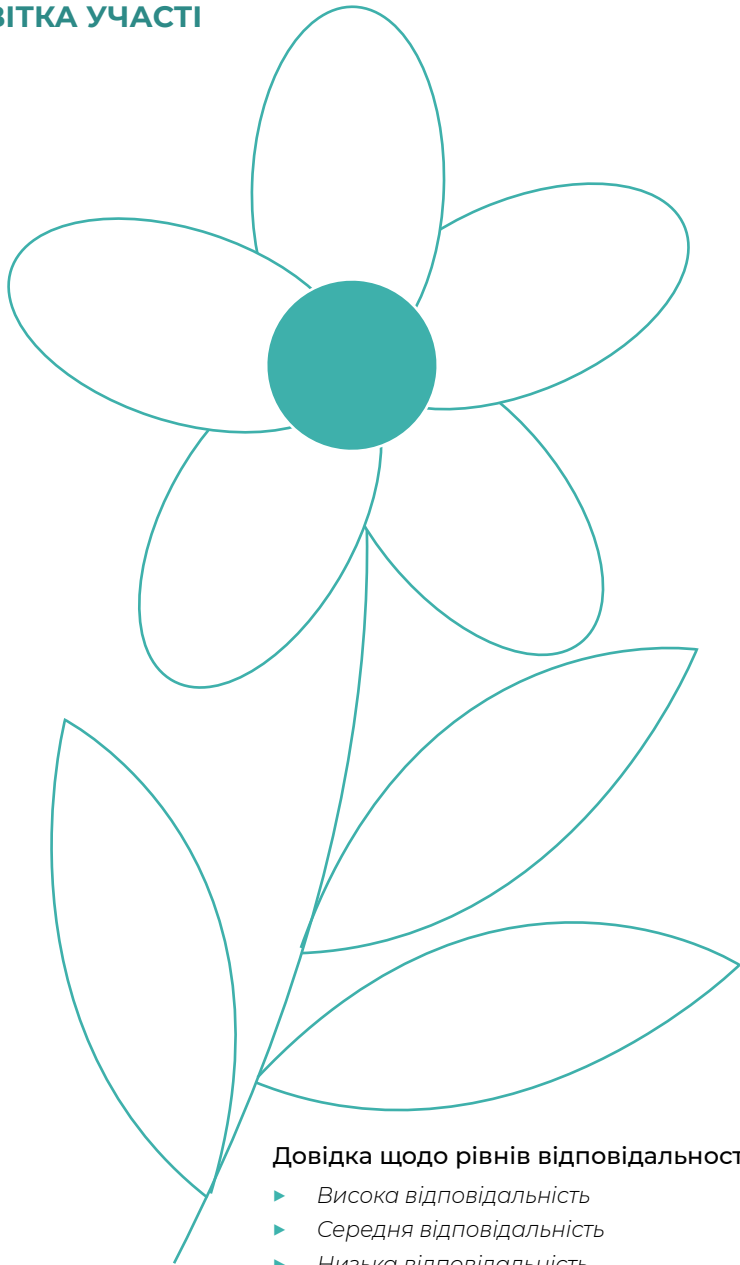
Проводити дослідження слід у три етапи: підготовка, збір інформації та її узагальнення й аналіз.

Існують різні методи дослідження. Їх вибір залежить від мети дослідження, наявних ресурсів та компетенцій. Варто поєднувати декілька методів для більш об'єктивного аналізу ситуації.

Після дослідження важливо подякувати тим, хто брав участь у дослідженні, поширити результати аналізу та використовувати результати у плануванні подальшої роботи.

Грунтовне дослідження проблеми – одна з умов успішної адвокаційної кампанії.

КВІТКА УЧАСТІ

Довідка щодо рівнів відповідальності:

- ▶ Висока відповідальність
- ▶ Середня відповідальність
- ▶ Низька відповідальність
- ▶ Безвідповідальність

Етапи дослідження		
№	Назва	
I	Підготовка	
II	Збір інформації	
III	Узагальнення й аналіз інформації	

Опис змісту етапів дослідження

- визначення цільової групи, мети та завдань дослідження, методології, вибірки
- збір інформації:
 - ▶ проведення дослідження відповідно до визначених методів;
 - ▶ перевірка зібраної інформації;
- узагальнення й аналіз інформації:
 - ▶ аналіз за допомогою математично-статистичних та інших аналітичних методів;
 - ▶ встановлення закономірностей і зв'язків;
 - ▶ їх інтерпретація та формування висновків;
 - ▶ оформлення результатів дослідження в аналітичні звіти, публікації, презентації;
 - ▶ розробка рекомендацій.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ²²

Метод	Опис методу	Приклад використання
Анкетування	Найбільш розповсюджений вид опитування. Передбачає заповнення індивідуальних опитувальників. Анкетування може бути груповим або індивідуальним. Очним (заповнюється за присутності респондента й інтерв'юера) і заочним (анкета створюється онлайн та поширюється через інтернет). Може бути поштовим (анкети розсилають електронною поштою/іншим каналом комунікації і через деякий час повертають). Дає змогу охопити велику кількість людей; забезпечити анонімність; автоматизовано обробити результати.	Опитування молоді щодо їх потреб, проблем та бачення шляхів їх розв'язання за допомогою гугл- форми.
Інтерв'ю	Цілеспрямована, сфокусована індивідуальна бесіда, що проводиться за певним планом із записом відповідей письмово або (з дозволу респондента/респондентки) на диктофон.	Інтерв'ю з представником/представницею молодіжної ради.
Експертне інтерв'ю	Бесіда з експертами/експертками за певним планом. Експерти/експертки майже ніколи не виступають представниками об'єкта дослідження, однак, імовірно, володіють поглибленими знаннями, інформацією про ті чи інші проблеми, явища. Важливим є відбір експертів/експерток.	Інтерв'ю щодо потреб молоді з людьми, які працюють з молоддю, але молоддю не є.
Фокус-групова дискусія	Бесіда з певною попередньо визначеною групою людей, що скеровується модератором та проводиться за певним планом із записом відповідей письмово або (з дозволу респондентів/респонденток) на диктофон. Важливим при проведенні такого опитування є визначення групи та її представників/представниць.	Бесіда з молодими батьками щодо їхніх потреб, проблем та бачення шляхів їх розв'язання в громаді.

Метод	Опис методу	Приклад використання
Аналіз документів	Аналіз нормативно-правових актів, офіційних документів (програм, планів, звітів органів влади), матеріалів попередніх чи дотичних досліджень тощо, що дозволяє отримати інформацію в динаміці/перспективі (протягом декількох років).	Аналіз місцевої програми розвитку молоді, стратегії розвитку громади тощо.
Аналіз статистичних даних	Аналіз об'єктивної, достовірної та своєчасної статистичної інформації, що дозволяє проаналізувати ситуацію, порівняти її з іншими, ухвалити рішення, виявити закономірності і тенденції, отримати надійні дані для ухвали обґрунтованих рішень, спрогнозувати можливий розвиток подій у процесі втілення рішень тощо.	Дані щодо кількості молоді у населеному пункті з розподілом за статтю, віком тощо.
Спостереження	Передбачає пряму реєстрацію фактів очевидцем і проводиться за продуманою заздалегідь процедурою. Тобто всі дані фіксуються в протоколах або щоденниках за визначеною схемою.	Спостереження за паркуванням велосипедів (де, скільки, коли тощо).
Соціальне картування	Візуальний метод зображення відносного розташування інфраструктури, розподілу різних людей тощо. Це метод збору даних, який дає можливість графічної репрезентації уявлень про соціальні й соціально-просторові об'єкти та процеси через їх відображення у вигляді карт.	Нанесення на карту місць: 1) які є привабливими для молоді; 2) які можуть бути потенційно привабливими для молоді, але зараз такими не є; 3) які є зараз небезпечними, на думку молоді.

²² Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 105. [\[Електронний ресурс\]/Режим доступу до ресурсу.](#)

ТВЕРДЖЕННЯ

до активності (на вибір):

«Голосування ногами» (варіант А);

«Голосування картками» (варіант Б);

заповнення учнями/ученицями опитувальника (варіант В).

Твердження	Так	Ні
Адвокація – це частина роботи адвокатів.		
Адвокація – це участь в акції непокори, демонстрації, протесті чи мітингу.		
Адвокація – це про вплив на людей, які ухвалюють рішення.		
Результатом адвокаційної кампанії завжди є прийняття певного документу.		
Адвокація – це те ж, що і збір грошей або пожертвування на благодійність.		
Адвокація – це про зміни в громаді.		
Через адвокацію представляються соціальні групи, які не мають безпосереднього впливу на ухвалення рішень.		

Розкладіть картки з описом семи етапів циклу адвокаційної кампанії у відповідній послідовності (хронологічному порядку) та аргументуйте це.

Надання процесу адвокації публічності.

Дуже важливим є залучення до кампанії ЗМІ. По-перше, це створює незручності для чиновника, який є для вас мішенню. По-друге, за допомогою ЗМІ про вашу боротьбу дізнається велика кількість людей. Багато хто з них підтримає вас. В результаті вплив на мішень стане ще сильнішим.

Створення ініціативної групи.

Для того, щоб розпочати процес вирішення проблеми, треба визначити коло людей (представники органів громадянського суспільства (ОГС), орган самоорганізації населення, мешканці конкретного мікрорайону), які здатні й готові взятися за розв'язання наболілих проблем. Чим ширшим буде коло зацікавлених, тим легше відбуватиметься процес адвокації. Важливо також поєднати зусилля різного типу суб'єктів (представники ОГС, бізнесу, органу самоорганізації населення).

Визначення та аналіз проблеми.

Планування адвокаційної кампанії слід починати з аналізу проблем. Вам потрібно сформулювати проблеми та визначити пріоритети для проблем, за розв'язання яких ви можете взятися. Проаналізувати глибинні причини виникнення проблеми: аналіз причин дозволить нам зрозуміти, від якого органу влади залежить розв'язання проблеми. Обговорення ситуації. Стисле визначення проблеми. Формулювання позитивної альтернативи. Оцініть ресурси та можливості вашої групи, ваших потенційних союзників. Проблема має бути важливою і актуальною для суспільства чи його окремих груп. Розв'язання проблеми за допомогою кампанії має бути реалістичним.

Складання плану кампанії та її втілення.

Розробка тактики кампанії: інформування, переконання або тиск. Вибір видів впливу на різні цільові групи. Вибір методів мобілізації учасників кампанії. Формування теми, назви кампанії, її основного послання («меседжу») та вибір символів. Розробка агітаційних матеріалів. Формування коаліції. Визначення довгострокових, середньострокових і короткострокових цілей. Вибір моменту початку кампанії. Потрібно продумати стратегію дій. План має включати перелік заходів, розподіл обов'язків за напрямками роботи, призначення відповідальних за кожну подію.

Втілення кампанії відповідно до плану. Регулярна оцінка відповідності результатів поставленим коротко- і середньостроковим цілям, просування до довгострокових цілей (моніторинг).

Оцінка ефективності кампанії. Оцінка процесу і результату.

Визначення мішені.

Мішені – люди, які приймають рішення. Треба чітко уявляти, у чій компетенції є те чи інше питання. Від правильного визначення мішені значною мірою залежить успіх усієї справи, адже існують такі поняття, як компетенція та повноваження різних органів місцевого самоврядування та різних посадовців.

Контроль за виконанням проадвокатованих рішень.

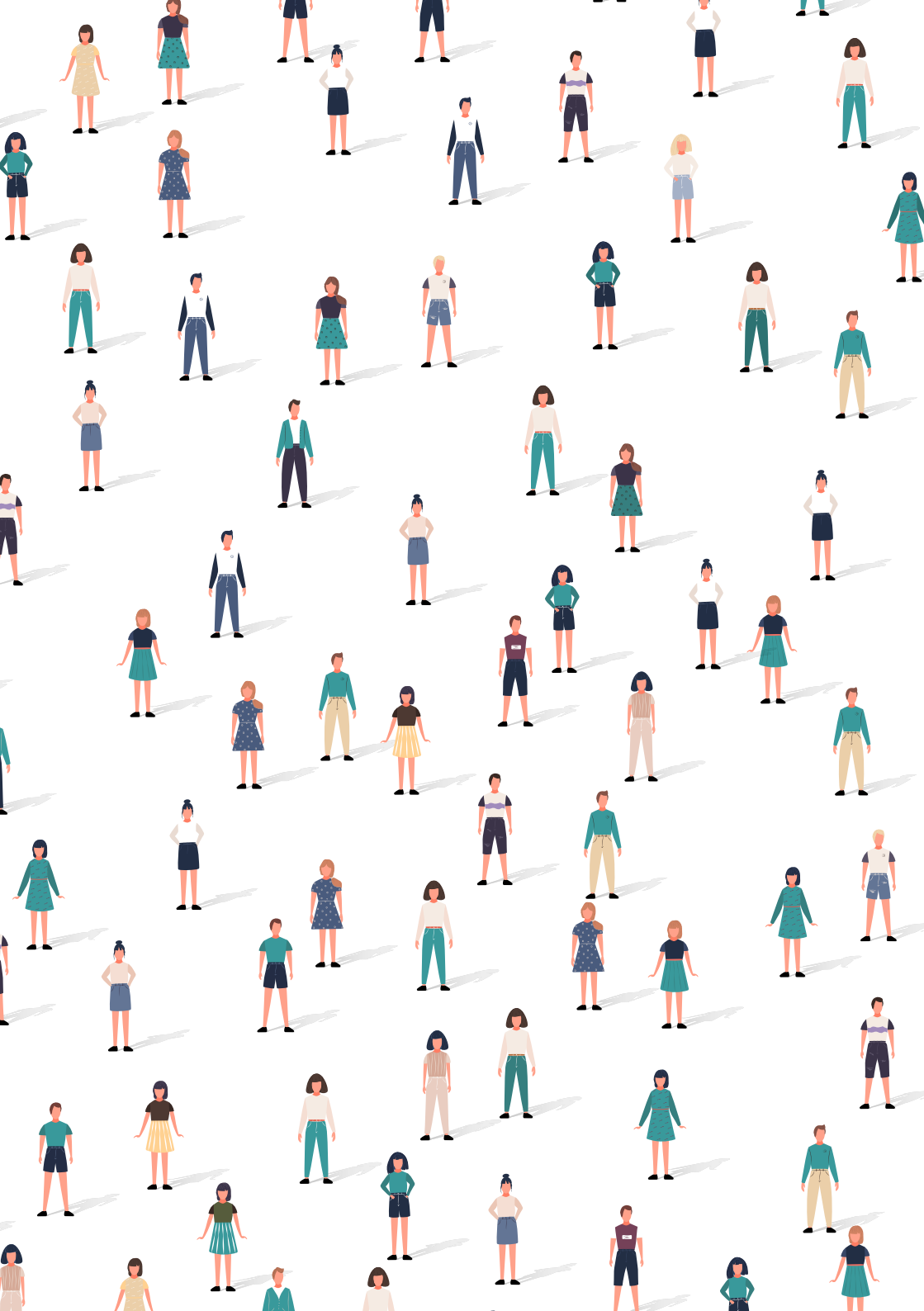
Навіть у разі успіху дуже важливо не зупинятися на досягнутому. Адвокаційну кампанію розгортають для розв'язання проблеми, а не лише для привернення уваги до неї.

Формулювання мети адвокації.

Необхідно чітко визначити мету та проміжні завдання адвокації, врахувати можливі ускладнення та підрахувати матеріальні, інтелектуальні, часові та людські ресурси, необхідні для втілення задуманого.

ДОВІДКА**Етапи адвокаційної кампанії**

1. Визначення та аналіз проблеми.
2. Створення ініціативної групи.
3. Формулювання мети адвокації.
4. Визначення мішені.
5. Складання плану кампанії та її втілення.
6. Надання процесу адвокації публічності.
7. Контроль за виконанням проадвокатованих рішень.

РОЗДІЛ 3

Людина в соціокультурному просторі

6. Стереотипи та упередження

(р. 3, тема 1)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ пояснює зміст понять (стереотипи, упередження, дискримінація, толерантність) та оперує ними;
- ▶ визначає причини виникнення стереотипів, характеризує їх види;
- ▶ досліджує механізм формування упереджень;
- ▶ ділиться міркуваннями з однокласниками/однокласницями щодо впливу стереотипів на життя окремих людей, спільнот у багатоманітному суспільстві.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 20 хв.	Драбина формування упереджень	
до 15 хв.	Руйнівники стереотипів	
до 15 хв.	Пройдись як ²³	

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

В розробці уроку використані адаптовані вправи стосовно стереотипів і упереджень, виявів і видів стереотипів. Для організації та проведення уроку з теми доцільними будуть окремі тренінгові методи, адже серед учнів/учениць, можуть бути ті, хто послуговується в оцінках і діях стереотипами та упередженнями.

Під час уроку звертайте увагу учнів/учениць на чільні поняття теми.

Для проведення уроку із використанням зазначених вправ знадобляться:

1. чіткі інструкції для учнів/учениць (краще їх записати на картки);
2. для рухливої гри «Руйнівники стереотипів»: предмети для «побудови» стереотипів (кубики, короткі палички, кеглі тощо); знаряддя для руйнування стереотипів (м'яч, палиця), написи зі стереотипами (на папері);
3. для вправи «Пройдись як»: перелік персонажів (альтернативний варіант до вправи «Руйнівники стереотипів»);
4. для активності «Драбина формування упереджень»: малюнок (схема) «Драбини»;
5. роздавальний матеріал для учнів/учениць (кейси).

Центральним елементом уроку є активність «Драбина формування упереджень», тому у випадку відмінного від запропонованого нижче сценарію радимо включити саме цю активність в урок із теми.

У підсумковій частині заняття можна провести спрощені дебати (за умови наявного часу) або організувати обговорення запитань в загальному колі.

Загальний навчальний час (без дебатів) – 45 хв.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

*упередження
стереотип*

²³ При використанні цієї вправи зверніть увагу на запитання для обговорення, які є дещо відмінними, ніж у занятті «Соціалізація особистості»

²⁴ Див. примітку вище

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Драбина формування упереджень»²⁵.

ХІД ВПРАВИ

- ПІДГОТУЙТЕ** заздалегідь роздавальні матеріали для учнів/учениць:
 - ▶ малюнок (схему) «Драбина формування упереджень»²⁶ (роздавальний матеріал 1);
 - ▶ ситуації (кейси)²⁷ (роздавальний матеріал 2).
- ЗАУВАЖТЕ** «Драбина формування упереджень» – схема, яка дає змогу зрозуміти, як ми формуємо ту чи іншу думку, ухвалюємо певні рішення.
- ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям проаналізувати практичний випадок, щоб зрозуміти, як працює «Драбина»:

Уявіть, що ви йдете вулицею і бачите, як назустріч наближається пара ромських жінок – це та первинна інформація, якою ми володіємо, – щабель 1 «Доступні дані».

Наступним підключається вибіркоче сприйняття – щабель 2: ромські жінки зазвичай крадійки та шахрайки – стереотипи, які ми доволі часто зустрічаємо в нашому житті відносно представників/представниць цієї національності або виходячи з власного попереднього досвіду.

Далі настає етап умовиводу (щабель 3) – наше судження з того чи іншого питання, що часто спирається на узагальнення та стереотипи. У житті це може виглядати так: «усі чиновники не варті довіри» або «вся поліція – корумпована». У нашому прикладі це звучало б як «ці циганки несуть для мене небезпеку».

Етап умовиводу напряму приводить до висновку (щабель 4): «Мені не варто з ними перетинатись, бо мене можуть пограбувати або обдурити».

І от ви автоматично переходите на інший бік вулиці, щоб уникнути зустрічі, – це ваша дія (щабель 5).

Весь цей процес формування думки зазвичай є несвідомим, автоматичним. Якщо ж розглядати ситуацію, мислячи критично та розуміючи механізм формування рішення, можливо зробити зовсім інший вибір. Наприклад, чи перейшли б ви на інший бік вулиці, якщо б знали, що одна з цих жінок – директорка школи, а інша – місцева активістка, яка працює над питаннями дотримання прав людини?

Що більше інформації буде у вас на першому та другому щаблях драбини формування упереджень («Доступні дані» та «Вибіркове сприйняття»), то критичніше ви ставитиметеся до певних життєвих ситуацій.

- ЗАЛУЧИТЬ** учнів/учениць до аналізу ситуацій (кейсів):
 - ▶ об'єднайте учнів/учениць у групи по 3-5 людей;
 - ▶ роздайте кожній групі по одній ситуації (кейсу) (роздавальний матеріал 2);
 - ▶ виділіть кожній групі 10 хв. на аналіз ситуацій (кейсів);
 - ▶ організуйте презентацію кожної групи.
- ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Що могло б допомогти нам змінити механізм формування наших упереджень?
2. Що, на вашу думку, формує вибіркоче сприйняття?
3. Якщо ми володітимемо більшою кількістю даних на початку, як це вплине на наші висновки та подальші дії?
4. Якими, на вашу думку, можуть бути наслідки стереотипів? До чого вони можуть призвести?
5. Як може виглядати робота зі стереотипами і заради чого варто з ними працювати?

²⁵ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 139-144. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

²⁶ Там само, С. 140.

²⁷ Там само, С. 144.

6. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Усі ми різні й діємо відповідно до своїх переконань, досвіду, вірувань, культурних особливостей тощо. Такий інструмент як «Драбина формування упереджень» може допомогти вам пропрацювати певні ситуації з вашого життя і життя громади.

У повсякденному житті, ухвалюючи певні рішення, ми часто йдемо по цій умовній драбині. Розуміння, як ми формуємо висновки, може допомогти змінити ситуацію та ставлення до людей на краще, а також дасть змогу зважено ухвалювати рішення. Ми можемо думати, що стереотипи абсолютно нешкідливі та безпечні. Справді, в певні життєві моменти вони можуть виконувати функцію фільтра. Але дуже часто ця функція набуває негативного забарвлення, перетворюючись на недовіру до людей, або провокує певні дії стосовно них.

Це відбувається тому, що стереотипи напряму пов'язані з упередженнями. А упередження зі свого боку може викликати дискримінацію: ми перестаємо співчувати, виокремлюємо, ігноруємо та ображаємо людей інших рас, релігій, національностей тощо.

Дискримінація – це порушення прав людини, обмеження її можливостей. Вона впливає на людину психологічно й емоційно, призводить до невпевненості в собі, ізоляції та відчуження від зовнішнього світу.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Руйнівники стереотипів»²⁸ (за наявності спортивної зали чи подвір'я).

ХІД ВПРАВИ

1. ПІДГОТУЙТЕ майданчик для вправи:

- ▶ поділіть його на дві частини і розмежуйте їх лінією;
- ▶ на одній частині розташуйте групи учасників/учасниць гри;
- ▶ на іншій на відстані 5 метрів від лінії в довільному порядку розташуйте конструкції (з паличок, кубиків, кульок тощо), на яких написано/наклеєно стереотипні висловлювання (див. перелік).

2. ОЗВУЧТЕ завдання для команд:

зруйнувати якнайбільше шкідливих стереотипів за визначений час (залежить від кількості учасників і заготовлених стереотипів), влучивши у конструкцію снарядом (м'ячем, палицею).

3. ЗАУВАЖТЕ

- ▶ учасники команд кидають снаряд у стереотипи по черзі;
- ▶ за кожний зруйнований шкідливий стереотип команда отримує 1 бал (серед них є і нешкідливі стереотипи, які навпаки допомагають нам уникнути неприємних ситуацій у житті, застерігають);
- ▶ за зруйнований корисний або нейтральний стереотип – мінус 1 бал;
- ▶ перемагає команда, яка набрала більше балів.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК СТЕРЕОТИПІВ ДЛЯ ГРИ

ШКІДЛИВІ:

- ◆ білявки погано водять авто;
- ◆ пенсіонери не вміють користуватися комп'ютерами;
- ◆ усі роми – злодії;
- ◆ жінки повинні готувати їжу й виховувати дітей, а чоловіки – заробляти гроші;
- ◆ армія – це чоловіча робота, жінкам там не місце;
- ◆ мусульмани схильні до тероризму;
- ◆ люди з інвалідністю не можуть бути повноцінними членами суспільства;
- ◆ у селі живуть менш освічені люди, ніж у місті;
- ◆ українці з західних областей не люблять українців зі сходу.

²⁸ Зарядка з інфомедіаграмотності. Набір спортивних вправ з медіаграмотності. К.: IREX в Україні, 2022. С. 10-11. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу.

КОРИСНІ:

- ◆ змії – отруйні;
- ◆ переходити дорогу з інтенсивним трафіком не по пішохідному переходу – небезпечно;
- ◆ не варто залишати цінні речі в публічному місці без нагляду;
- ◆ залишаючи будинок на довгий час, краще вимкнути всі електроприлади;
- ◆ під час пандемії потрібно носити маску в людних місцях;
- ◆ не можна торкатися оголених ліній електропостачання.

НЕЙТРАЛЬНІ:

- ◆ усі українці люблять борщ.

4. ПРОВЕДІТЬ коротке обговорення в загальному колі за запитаннями:

1. Які у вас враження від вправи?
2. Чи є в цій грі переможці й переможені? Чому ви так думаєте?

За відсутності можливості організувати рухливу гру, у вступній частині уроку запропонуйте учням/ученицям взяти участь в активності «Пройдись як» (інструмент №12)²⁹.

ХІД ВПРАВИ

1. **ПОЯСНІТЬ**, що ви називатимете певні ролі по черзі та надаватиме час для того, аби учні/учениці могли пройтись у заданому образі. Учні/учениці мають зобразити озвученого персонажа, як вони відчувають та уявляють.

²⁹ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 136-137. [\[Електронний ресурс\]/Режим доступу до ресурсу.](#)

2. **ПОПРОСИТЬ** усіх учнів/учениць підвестись та почати ходити по класу (можна вивести дітей в рекреаційне приміщення) у довільному порядку та зручному темпі.
3. **НАЗИВАЙТЕ** по черзі персонажів (візьміть до уваги, що ви можете регулювати назви й кількість ролей, які пропонуєте, зважаючи на атмосферу в групі):
4. **ПОВЕРНІТЬ** учнів/учениць у коло по завершенню ходьби.

Пройдись як

- ▶ *учень, який щойно завершив навчальний рік;*
- ▶ *директор школи перед педагогічною радою;*
- ▶ *мама, що поспішає і веде сина/доньку в садок;*
- ▶ *міністерка освіти, яка прямує на нараду;*
- ▶ *єврей поважного віку, який поспішає в синагогу;*
- ▶ *мусульманка, яка купує на ринку продукти;*
- ▶ *молодий чоловік, у якого тільки-но народилася дитина;*
- ▶ *дівчина віком 22 роки, яка щойно отримала диплом;*
- ▶ *безхатько, який прямує у своїх справах зранку.*

5. ПРОВЕДІТЬ обговорення за такими запитаннями:

1. Як ви зараз почуваетесь? Що викликало такі почуття?
2. Кого було показати найлегше, а кого – найважче?
3. Чи всі показували персонажів однаково? Чому? Чи вдавалося визначити, кого демонстрували ваші однокласники/однокласниці?
4. Чи справді ці люди відрізнялися б ходом/діями від інших?
5. Чи стикалися ви зі стереотипним ставленням (спрощеним узагальненням) до певних людей в своєму оточенні? Що це за групи людей?
6. Які спрощені (стереотипні уявлення) про чоловіків та жінок вам знайомі?
7. Як ви можете сформулювати визначення поняття «стереотип»?

6. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

У певних життєвих ситуаціях ми можемо сприймати людей, визначати своє ставлення до них, а також ухвалювати рішення, базуючись на стереотипах.

Стереотипи – це стійке і спрощене уявлення про подію, явище, групу людей або окрему людину, яке сформувалось під впливом особистого досвіду чи впливу суспільства.

З одного боку, стереотипи спрощують процес пізнання світу, з іншого – призводять до формування упередженого ставлення, яке не базується на фактах, та можуть породжувати дискримінацію окремих груп людей за ознакою їхньої ідентичності (приналежності до певної групи). Стереотипи сприяють перебільшенню відмінностей між групами, призводять до фокусування на інформації, яка узгоджується зі стереотипом, та ігнорування іншої інформації.

Те, як у суспільстві сприймають різні групи, визначає ступінь його рівності та справедливості.

|| Зверніть увагу учнів/учениць на чільні поняття уроку: «упередження», «стереотип», «дискримінація».

1. ЗАПИТАЙТЕ:

“ Як ці поняття пов'язані між собою?

2. ЗАПРОСИТЬ учнів/учениць навести приклади (зі свого життя, з найближчого оточення) упереджень та стереотипів.

3. ОРГАНІЗУЙТЕ обговорення таких запитань:

1. Чому виникають упередження і стереотипи?
2. Як вони впливають на людину і суспільство?
3. Як долати упередження та стереотипи?

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

Організуйте спрощені дебати з питання: «Стереотипи в нашому житті: зручні шаблони чи провісники дискримінації?».

За браком навчального часу або за відсутності в учнів/учениць досвіду участі в дебатах запропонуйте їм висловити власну позицію із запропонованого питання, аргументуючи її за методом PRES:

Обґрунтування думки/ позиції за методом PRES	 КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ
1. Позиція/теза:	Я думаю/вважаю
2. Прояснення позиції, аргументи на її підтвердження:	Тому що...
3. Приклад, що підтверджує/ ілюструє аргумент	Наприклад... (прикладом мають бути відомі ситуації, факти, результати, статистики, тощо)
4. Висновок, який повертає до тези:	Отже.../Таким чином.../ Ось чому...

ПРИМІТКА

Відведіть на підсумкову частину до 12 хв.
(без проведення спрощених дебатів).

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

У тих чи інших життєвих ситуаціях ми можемо сприймати людей, визначати своє ставлення до них, а також ухвалювати рішення, базуючись на стереотипах.

Стереотипи – стійкі спрощені образи чи уявлення про явище, подію, людину чи групу людей. Вони як формуються через особистий досвід, так і нав'язуються суспільством. Стереотипи зазвичай ґрунтуються на переконанні, що всі члени певної групи однакові й нічим не відрізняються один від одного, що всім членам певної групи притаманні схожі якості.

З одного боку, стереотипи спрощують процес пізнання світу, з іншого – призводять до формування упередженого ставлення, яке не базується на фактах, та можуть призводити до дискримінації тих чи тих груп людей за ознакою їхньої ідентичності (приналежності до певної групи). Стереотипи сприяють перебільшенню відмінностей між групами, призводять до фокусування на інформації, яка узгоджується зі стереотипом, та ігнорування іншої інформації.

Те, як у суспільстві сприймають різні групи, визначає ступінь його рівності та справедливості. Тож варто працювати над собою щодо усвідомлення тих чи інших спрощених уявлень і характеристик про різні етнічні, вікові, гендерні, расові та інші групи, руйнувати в собі ці шкідливі суспільні стереотипи, аби уникати образливих висловів, дискримінаційних дій та виховувати в собі толерантність³⁰.

Драбина формування упереджень:

³⁰ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 138, 143. [\[Електронний ресурс\]/Режим доступу до ресурсу.](#)

СИТУАЦІЇ (орієнтовні) до «Драбини формування упереджень»

№1. Хлопець перейшов на інший бік вулиці, побачивши, як йому назустріч прямує гурт ромських юнаків.

№2. Дівчина, яка тягнула велику валізу, обурилась у відповідь на пропозицію від хлопця їй допомогти.

№3. Двоє хлопців-студентів вирішити винайняти житло за оголошенням, однак власник квартири, побачивши їх удвох, навіть не забажав розмовляти й одразу відмовив.

7. Толерантність та інклюзія

(р. 3, тема 2)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ розуміє та пояснює зміст понять толерантність, інклюзія;
- ▶ демонструє навички ефективної комунікації та виявляє емпатію.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
15 хв.	Структура інтеграції-сегрегації	№1
до 20 хв.	Інклюзивний словник	№2, №3, №4

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Матеріали та вправи заняття допоможуть учням/ученицям розширити розуміння вже відомого їм з інших предметів і курсів поняття «толерантність», а також опанувати поняття «інклюзія».

На цьому уроці застосовані:

- обговорення в загальному колі
- робота в малих групах
- обговорення в групах
- робота зі схемою
- робота з текстовими фрагментами

Слід підготувати: фліпчарт, фліпчартний папір, маркери, схеми (малюнки) і зазначений нижче роздавальний матеріал.

Планований навчальний час – 45 хв.

Центральним елементом уроку є робота учнів/учениць з інклюзивним словником. Тож за відсутності навчального часу чи за наявності іншого варіанту сценарію уроку варто провести цю активність в одному з двох запропонованих нижче варіантів.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

*толерантність
інклюзія*

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Якщо на попередньому уроці (занятті) учні/учениці брали участь в активностях «Руйнівники стереотипів» та/або «Драбина формування упереджень», запропонуйте їм пригадати та/або дати власне визначення, пояснити поняття «толерантність». Якщо така робота не велася, можна зібрати їхні думки щодо цих понять та створити до нього **асоціативний куш**.

Після цього запросіть учнів/учениць сформулювати та пояснити поняття «інклюзія». Зазначте, що вони зможуть повернутися до своїх визначень цього поняття наприкінці уроку й порівняти свої уявлення й подані в уроці визначення.

Запропонуйте проілюструвати чільні поняття прикладами.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до участі в активності «Структура інтеграції-сегрегації» (інструмент №16)³¹.

ХІД ВПРАВИ

1. ОЗВУЧТЕ назву вправи

ЗАПИТАЙТЕ:

“ Як ви розумієте слова з назви вправи?

ПОДАЙТЕ визначення понять³² у разі розбіжностей трактувань або виникненні труднощів в учнів/учениць.

2. НАМАЛЮЙТЕ/ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ на фліпчарті/дошці схему «Більшість-меншість»³³ із розташованими на ній точками, щоб візуально показати різницю між основними поняттями

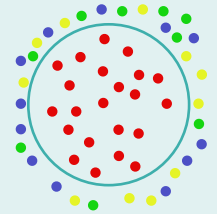
³¹ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 152-154. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу.

³² Там само, с. 153.

³³ Там само, с. 153.

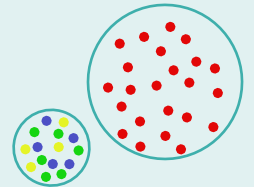
Виключення або сегрегація

(умови життя суспільства або соціальної групи, за яких певні її представники/представниці повністю виключені за межі соціального, культурного чи матеріального життя – ізольовані та ігноровані)

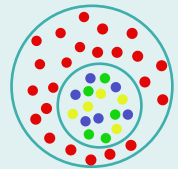
Сепарація

(розділення та відокремлення певної частини соціуму або соціальної групи, що найчастіше відбувається навмисно)

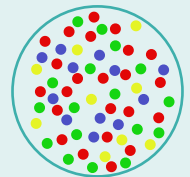
Інтеграція

(первинний процес залучення раніше виключеної частини соціуму або соціальної групи, який ще не завершився, проте має перспективи створення засад для співжиття на рівних умовах та правах)

Включеність (інклюзія)

(завершення процесу інтеграції певної частини населення до суспільства або громади, що характеризується повноцінними умовами співжиття, коли між соціальними групами немає різниці в умовах для матеріального, культурного та соціального життя)

3. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям дібрати відповідні визначення до схеми/зображень (роздавальний матеріал 1).

ОРГАНІЗУЙТЕ коротке обговорення результатів роботи учнів/учениць у загальному колі.

4. **ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць до загального обговорення таких запитань³⁴:

1. Чи зіштовхувалися ви з подібними способами групування в суспільстві?
2. Який спосіб групування, на вашу думку, найкращий? Чому?

|| Організуйте роботу учнів/учениць у парах/групах з «Інклюзивним словником»³⁵.

ХІД ВПРАВИ

1. **ОРГАНІЗУЙТЕ** роботу учнів/учениць за одним із варіантів:

Варіант 1.

2. **РОЗДАЙТЕ** (надішліть у чат при онлайнвому занятті) парам/групам учнів/учениць словник із пропущеними в ньому окремими словами/словосполученнями (роздавальний матеріал 2).

3. **ЗАПРОПОНУЙТЕ**

Варіант 1:

учням/ученицям заповнити порожні комірки та порівняти із повною версією словника (роздавальний матеріал 3).

Варіант 2:

учням/ученицям дібрати до слів лівого стовпчика відповідні толерантні формулювання у правий стовпчик словника (або підготуйте картки на кшталт лото) та порівняти із повною версією словника (роздавальний матеріал 3).

³⁴ Там само, С. 154.

³⁵ Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020. С. 5. [\[Електронний ресурс\]/Режим доступу до ресурсу.](#)

4. **ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць обговорити в загальному колі такі запитання:

1. Чи легко/складно вам було виконувати завдання? Чому?
2. Чому важливо, на вашу думку, вживати словосполучення, запропоновані в інклюзивному словнику? Для кого це важливо? Як це впливає на людей і суспільство в цілому?

5. **ОРГАНІЗУЙТЕ** роботу учнів/учениць із текстовими фрагментами стосовно соціального включення (роздавальний матеріал 4)³⁶:

6. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** їм опрацювати текстові фрагменти та вибрати в них ключові (опорні) слова.

7. **ОБГОВОРІТЬ** результати роботи учнів/учениць у загальному колі (за потреби запишіть озвучені учнями/ученицями ключові слова на фліпчарті/дошці).

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

1. Запросіть учнів/учениць до рефлексії в загальному колі, запропонувавши їм продовжити такі речення:

Тепер я буду...

Тепер я можу...

Тепер я знаю...

2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям пригадати свої визначення поняття «інклюзія» на початку уроку.

3. **ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення у загальному колі таких запитань:

1. Що тепер ви знаєте про інклюзію?
2. Чому важливо і в мові вживати відповідні слова та словосполучення?
3. Як кожний і кожна з нас може долучитися до створення інклюзивного простору/середовища?

³⁶ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 154. [\[Електронний ресурс\]/Режим доступу до ресурсу.](#)

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Соціальне включення (соціальна інклюзія) – процес, що забезпечує людям із групи ризику соціального відторгнення необхідні можливості та ресурси участі в економічному, соціальному та культурному житті та досягненні добробуту. Інклюзивне суспільство забезпечує людям ширші можливості для участі у процесі ухвалення рішень, що впливають на їхнє життя та реалізацію прав людини і громадянина.

Соціальне включення (приміром, створення безбар'єрного середовища та реальної доступності) розглядають у контексті не лише людей із інвалідністю, представників/представниць маломобільних груп, людей із функціональними порушеннями працездатності, а й інтеграції національних і релігійних та міграційних спільнот, внутрішньо переміщених осіб, уразливих категорій людей, зокрема дітей та молоді, вразливих дорослих, жінок, дівчат, ЛГБТКІ-спільноти тощо.

Соціальна інклюзія передбачає залучення різних груп громадян до суспільних процесів, усунення обмежень суспільства, протидію дискримінації, досягнення реальної рівності та повноцінної участі представників і представниць різних груп в усіх сферах життя, зокрема в суспільно-політичній, економічній і культурній.

Наявність умов для соціальної інтеграції уможливорює забезпечення та захист основоположних прав і свобод людини, поліпшення комфорту проживання людей, їхнього самопочуття та якості життя; зниження загальної соціальної напруги та прискорення суспільного розвитку.

Сепарація – розділення та відокремлення певної частини соціуму або соціальної групи, що найчастіше відбувається цілеспрямовано.

Інтеграція – первинний процес залучення раніше виключеної частини соціуму або соціальної групи, який ще не завершився, проте має перспективи для співжиття на рівних умовах та правах.

Включеність (інклюзія) – завершення процесу інтеграції певної частини населення до суспільства або громади, що характеризується повноцінними умовами співжиття, коли між соціальними групами немає різниці в умовах для матеріального, культурного та соціального життя.

Виключення – умови життя суспільства або соціальної групи, коли певні її представники/представниці повністю виключені за межі соціального, культурного чи матеріального життя, іншим словом – ізольовані та ігноровані.

неправильно	правильно
?	людина з діабетом
«колясочник», «візочник», «прикутий до інвалідного візка»	?
«депресивний», «шизофренік»	?
?	має (назва порушення стану здоров'я, хвороби)

Інклюзивний словник (повна версія)

неправильно	правильно
«інвалід», «каліка», «недієздатний», «неповносправний»	людина з інвалідністю
«глухий», «глухонімиий»	нечуючий, людина з порушенням слуху
«мова жестів»	жестова мова
«карлик», «ліліпут»	людина з порушенням росту / невисока людина / людина низького зросту
«аутист»	людина з аутизмом
«сліпий»	незрячий, людина з порушенням зору
«психічно хворий», «псих»	людина із психічними порушеннями
«розумово відсталий», «дебіл», «ідіот»	людина з інтелектуальними порушеннями
«даун»	людина із синдромом Дауна
«колясочник», «візочник», «прикутий до інвалідного візка»	людина на візку / користувач візка
«делепешник»	людина з церебральним паралічем
«епілептик»	людина з епілепсією
«депресивний», «шизофреник»	людина з депресією, людина з шизофренією
«дислексик»	людина з дислексією
«контужений»	людина з контузією
«страждає від...», «хворий на...», «жертва (чогось)»	має (назва порушення стану здоров'я)

Соціальне включення (соціальна інклюзія)

процес, що забезпечує людям із групи ризику соціального відторгнення необхідні можливості та ресурси для участі в економічному, соціальному та культурному житті й для досягнення добробуту.

Соціальне включення

процес, що забезпечує людям із групи ризику соціального забезпечує людям ширші можливості для участі у процесі ухвалення рішень, що впливають на їхнє життя та доступ до прав людини, громадянина тощо.

Соціальне включення

(зокрема, наприклад, створення безбар'єрного середовища та доступності) розглядають у контексті не лише людей із інвалідністю, представників/представниць маломобільних груп, людей із функціональними порушеннями працездатності, а й інтеграції національних і релігійних спільнот, міграційних спільнот, внутрішньо переміщених осіб, вразливих категорій людей, зокрема дітей та молоді, вразливих дорослих, жінок, дівчат, ЛГБТКІ – спільноти тощо.

Соціальна інклюзія

передбачає залучення різних груп громадян до суспільних процесів, усунення обмежень суспільства, протидію дискримінації, досягнення реальної рівності та повноцінної участі представників та представниць різних груп в усіх сферах життя, зокрема в суспільно-політичній, економічній і культурній.

8. Чому мистецтво спілкування є важливим

Практичне заняття

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ характеризує роль спілкування в житті людини;
- ▶ описує і застосовує основи побудови ефективного діалогу;
- ▶ демонструє навички активного слухання та ефективної комунікації.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
10 хв.	Слухання у трикутниках	№1
до 15 хв.	Рівні слухання	№2
до 20 хв.	Ток-шоу «Діалог»	

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

У практичному занятті використано адаптовані для застосування в освітньому процесі вправи, спрямовані на розвиток в учнів/учениць навичок слухати, розуміти інших і будувати діалог.

Участь учнів/учениць в активностях дасть їм змогу зрозуміти важливість ефективної комунікації в суспільстві в цілому та спільноті зокрема, сформує навички налагодження такої комунікації.

Центральним елементом заняття є Ток-шоу «Діалог». Тож за відсутності навчального часу чи за наявності іншого варіанту сценарію заняття варто провести цю активність із відповідним рефлексивним обговоренням.

У класі слід створити атмосферу, за якої учні/учениці будуть максимально відкриті, щоб надати їм можливість попрактикуватися в комунікативних навичках.

Для результативності заняття важливі чіткість інструкцій та визначення й дотримання часу виконання певної вправи.

Загальний час – 45 хвилин.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

комунікація
спілкування

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Слухання у трикутниках»³⁷.

ХІД ВПРАВИ

- ОБ'ЄДНАЙТЕ** учасників/учасниць у трійки, в кожній із яких будуть представники/представниці трьох різних ролей:
оповідач/оповідачка
слухач/слухачка
спостерігач/спостерігачка
- ЗАУВАЖТЕ:** кожний/кожна в трійці матиме конфіденційне завдання. Вправа триватиме 2 хв.
- ПОВІДОМТЕ** конфіденційно кожному учаснику/кожній учасниці в кожній трійці його завдання (можна роздати невеликі згорнуті аркуші паперу, де це буде вказано) (роздавальний матеріал 1).
- ОГОЛОСІТЬ** про початок вправи та включіть секундомір, а коли мине перша хвилина, нагадайте слухачам/слухачкам про це, щоб вони переключилися з одного режиму слухання на інший.
- ПОВІДОМТЕ**, що час вийшов.
- ПОПРОСИТЬ** учасників/учасниць повернутись у загальне коло для обговорення вправи.
- ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення в загальному колі за такими запитаннями:

- Що на думку спостерігачів/спостерігачок зараз відбувалось?
- Як змінилась ситуація після першої хвилини вправи і в чому відбулася ця зміна?
- Як почувуються оповідачі/оповідачки?

- Які були відчуття, коли ви ділитесь власною історією протягом першої хвилини, а які – протягом другої?
- Який із варіантів участі слухача/слухачки приємніший?
- Яким могло бути завдання інших учасників/учасниць у кожному трикутнику?
- Що помітили під час вправи слухачі/слухачки?
- Чи легко було не слухати співрозмовника/співрозмовницю протягом першої хвилини?
- Що змінилось з другою хвилиною і чому?
- Як ми показуємо іншим, що ми їх слухаємо та чуємо? Що дає нам таке відчуття?
- Чому нам важливо практикувати уважне слухання?
- Як це може вплинути на життя в спільноті?

8. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Ми всі можемо проявляти різні рівні слухання у власному житті, що залежить від конкретної ситуації, обставин і стосунків із оповідачем/оповідачкою.

Проте, якщо ми аналізуємо навички уважного слухання та його вербальні й невербальні прояви, це може допомогти нам ефективніше налаштувати зв'язок із іншими.

³⁷ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 170. [\[Електронний ресурс\] /Режим доступу до ресурсу.](#)

Запросіть учнів/учениць до участі в активності «Рівні слухання»³⁸.

ХІД ВПРАВИ

- РОЗТАШУЙТЕ** стільці один навпроти одного двома колами (зовнішнім та внутрішнім).
- ПОЯСНІТЬ** учасникам/учасницям, що:
внутрішнє коло переміщуватиметься, а зовнішнє залишатиметься на місці;
у внутрішньому колі учасники/учасниці умовно називаються «господарі», у зовнішньому – «гості».
- ПОПРОСИТЬ** учасників/учасниць запам'ятовувати свої відчуття у кожному раунді.
- ЗАЗНАЧТЕ**, що час на кожен пару орієнтовно 3-4 хв. на раунд. Поступово в кожному раунді давайте окреме завдання. Після кожного раунду «гості» за годинниковою стрілкою переходять до нових «господарів».

ЗАВДАННЯ НА РАУНДИ:

- ▶ «Господарі» розповідають про свою улюблену страву, «гості» мовчки слухають.
- ▶ «Гості» розповідають, як вони провели своє найкраще дозвілля, «господарі» мовчать і подумки планують свій наступний тиждень.
- ▶ «Господарі» розповідають, чим їм сподобався останній переглянутий фільм або прочитана книга, гості намагаються подумки порівняти цю розповідь зі своїм досвідом.

ПРИМІТКА

Ви можете змінювати теми раундів залежно від інтересів учасників/учасниць.

³⁸ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 173-174. [\[Електронний ресурс\] /Режим доступу до ресурсу.](#)

- ЗАПРОСИТЬ** учасників/учасниць повернутися в загальне коло для обговорення таких запитань:

- Як «гості» і «господарі» почувалися в кожному раунді? (слід розібрати кожний раунд окремо).
- Який раунд був найскладнішим? Чому?
- А який раунд був найпростішим? Чому?
- Що було найбільш приємним?
- Що було найменш приємним?
- Які висновки можна зробити?

- ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям проаналізувати текст щодо п'яти рівнів слухання (роздавальний матеріал 2).

- ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць обговорити такі питання:

- Що таке, на вашу думку, активне слухання?
- Як можна визначити, що співрозмовник/співрозмовниця слухають вас уважно?

- ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ**

Для уважного слухання нам необхідно зосередитися на досвіді іншої людини. При активному слуханні є одна ціль – зрозуміти співрозмовника. Неслухання або ігнорування неприємне для обох сторін.

Слухання – це активний процес, що приносить результат, проте він залежить від наших зусиль і рівня залучення, який ми проявляємо як слухачі.

II Запросіть учнів/учениць до участі в активності «Ток-шоу «Діалог»³⁹.

ХІД ВПРАВИ

Етап 1. ВИБІР ТЕМИ

1. ЗАПИТАЙТЕ:

- ▶ Як я можу дізнатись, що я почув/ла чи зрозумів/ла іншу людину?
- ▶ Як я можу переконатись, що мене почули та зрозуміли?

2. ВИСЛУХАЙТЕ кілька припущень від групи.

3. ЗАЗНАЧТЕ:

Пригадайте ситуацію, коли ви робите замовлення у «Макдональдсі»: оператор приймає у вас замовлення і перед тим, як перейти до оплати, повторює вам його. Таким чином, ви обмінюєтесь смислами.

Зараз я пропоную вам взяти участь у ток-шоу «Діалог», присвячене тому, як навчитися чути та розуміти одне одного.

Спочатку ми оберемо тему, де можуть бути позиції «за» і «проти», а потім об'єднаємось у дві групи, які представлятимуть ту чи іншу – протилежну – точку зору.

4. ЗАПИШІТЬ кілька пропозицій тем від учасників/учасниць групи, де можна чітко визначити позиції «за» і «проти».

5. ПРОГОЛОСУЙТЕ разом з учасниками/учасницями за певну тему та оголосіть її як ту, за якою відбуватиметься ток-шоу.

ПРИМІТКА

Важливо не брати для обговорення теми, що можуть викликати сильні емоції під час вправи. Якщо групі важко визначитись, запропонуйте нейтральні варіанти, наприклад, «Бути вегетаріанцем: за і проти», «Носити шкарпетки під сандалі: за і проти» і т. д.

Етап 2. ТОК-ШОУ

1. ОБ'ЄДНАЙТЕ учасників/учасниць у дві групи: «за» і «проти».

Інструкція для груп: кожна група – «за» і «проти» – матиме по 5 хв. для визначення аргументів, які вони озвучать своїм опонентам. При цьому один/одна учасник/учасниця виголошуватимуть один аргумент. Аргументи мають бути лаконічними (до 40 слів) й не повторюватись.

ПРИМІТКА

Поки учасники/учасниці готуються, запишіть обрану тему на аркуші фліпчарта або дошці та розставте стільці відповідно до кількості учасників/учасниць у командах у два ряди – обличчям один до одного. Після того як команди будуть готові, запросіть їх зайняти свої місця.

2. РОЗПОЧНІТЬ ток-шоу

СКАЖІТЬ:

Вітаємо учасників/учасниць ток-шоу «Діалог»! Сьогодні темою для обговорення буде _____.

У студії зібралися представники/представниці двох позицій: тих, хто це підтримує, і тих, хто заперечує.

Представники/представниці кожної позиції матимуть можливість висловитись.

Порядок буде таким: перший/перша учасник/учасниця з команди «за» висловлює свій аргумент представнику/представниці команди «проти», що сидить навпроти.

Слухач/слухачка нічого не додає від себе, а вислухавши аргумент, коротко перефразовує його суть. Якщо спікер/спікерка погоджується, що його почули правильно, тоді вже його опонент/опонентка перетворюється зі слухача/слухачки на оповідача/оповідачку і висловлює свій аргумент наступному/наступній представнику/представниці команди «за».

Таким чином, ми говоримо та повертаємо сенс наших слів по черзі, поки кожен/кожна не зрозуміє, що його/її почули правильно.

³⁹ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 176-177. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

3. **ЗАПРОСИТЬ** учасників/учасниць по завершенню вправи повернутися в загальне коло і перейти до обговорення того, що відбулося, за такими запитаннями:

1. Якою для вас була ця вправа?
2. Що легше: озвучувати свій аргумент чи намагатись зрозуміти аргумент опонента/опонентки? Чому?
3. Що допомагало почути та повернути смисл? Що заважало?
4. Як ці навички можуть знадобитися у повсякденному житті?

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до рефлексії заняття в загальному колі.

Запропонуйте їм методом «незакінчене речення» поділитися своїми думками й почуттями:

- “ — Для мене сьогодні найважливішим було...
- Мені найкраще вдалося...
- Мені слід попрацювати над...
- Тепер я відчуваю/ переживаю такі емоції...

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Людина може проявляти різні рівні слухання у житті, що залежить від конкретної ситуації, обставин і стосунків із оповідачем/оповідачкою. Проте аналіз власних навичок активного (уважного) слухання та його вербальних і невербальних проявів може допомогти людині налаштувати зв'язок із іншими ефективніше.

Під час слухання важливо не практикувати «порожнечу», не додумувати щось за оповідача/оповідачку, не будувати власні контраргументи та не оцінювати сказане, поки людина говорить. Складність перефразування й активного слухання полягає в тому, щоб правильно почути головне послання та зрозуміти сутність слів, а не залишитись у межах власних упереджень і суджень.

У діалозі важливою є максимальна ясність того сенсу, який людина вкладає у свої слова. Тільки через розуміння позицій одне одного сторони можуть перейти до розуміння інтересів, потреб, а потім і до пошуків спільних рішень, орієнтованих на співпрацю.

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ РОБОТИ В ТРІЙКАХ

(повідомляється конфіденційно):

- ▶ *оповідач/оповідачка: протягом 2 хв. розповідає історію із шкільного життя, не перериваючи свою розповідь*
- ▶ *слухач/слухачка: протягом першої хвилини робить вигляд, що не слухає оповідача/оповідачку та всіляко ігнорує його/її слова; протягом другої хвилини – починає дуже уважно слухати і подавати про це невербальні сигнали уваги (дивитись в очі, нахилитись вперед, розвернутись до співрозмовника);*
- ▶ *спостерігача/спостерігачка: уважно дивиться та фіксує те, що відбувається.*

РІВНІ СЛУХАННЯ

- 1. Ігнорування** – відмова слухати чи певним чином реагувати на слова співрозмовника/співрозмовниці. Може також слугувати певним «покаранням мовчанням» чи свідомим вибором, якщо людина навмисно хоче зробити боляче спікеру/спікерці. На цьому рівні слухання нічого не відбувається, уся інформація проходить повз сприйняття.
- 2. Вибіркове** – на цьому рівні слухання потроху вмикається, проте слухач/слухачка з усієї інформації чує тільки актуальне для себе. Слухання задіяне частково і тільки там, де інформація може бути цікавою.
- 3. Вдаване** – людина тільки вдає, що слухає, проте вся інформація оповідача/оповідачки проходить повз розуміння. Присутні невербальні ознаки слухання – людина киває, може дивитись в очі, займати відкриту позу, але насправді не чути нічого. Якщо після розмови запитати, про що говорили, то слухач/слухачка не зможе це відтворити. Одна з можливих причин – намагання не образити оповідача/оповідачку, тому людина вдається до гри, створюючи ілюзію уваги.
- 4. Уважне або активне** – присутнє включення слухача/слухачки в процес, людина виявляє як вербальні, так і невербальні ознаки слухання, засвоюючи сказане. У розмові задіяне не тільки тіло, а й свідомість та розуміння. Після розмови слухач/слухачка може перефразувати або переказати почуте.
- 5. Співпереживальне або емпатичне** – глибоке слухання, коли, крім самого слуху та ознак слухання, підключається інтуїтивний рівень сприйняття. Слухач/слухачка присутній/присутня у розмові тут і зараз, сконцентрований/сконцентрована на оповідачеві/оповідачці, проявляє емоційне розуміння та готовий/готова надати підтримку, якщо спікер/спікерка цього потребуватиме.

9. Чому існують та якими бувають стереотипи

Практичне заняття

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ називає причини виникнення стереотипів;
- ▶ розпізнає стереотипи в публічній та приватній сферах (оточенні, спілкуванні);
- ▶ описує види стереотипів;
- ▶ оцінює вплив стереотипів на життя у багатоманітному суспільстві.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
7 хв.	Її час керувати світом	№1
до 10 хв.	Вірю – не вірю	№2
до 15 хв.	Вікторина	№3
до 10 хв.	Загальне обговорення	

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

У практичному занятті використано адаптовані для застосування в освітньому процесі вправи, спрямовані на вміння учнів/учениць розпізнавати та долати стереотипи.

Матеріали заняття дадуть змогу учням/ученицям поглибити поняття «стереотип», дослідити причини виникнення стереотипів, розрізнити види стереотипів, визначити шляхи та способи подолання стереотипів.

Для результативності заняття важливі чіткість інструкцій та визначення й дотримання часу виконання кожної вправи.

Загальний час – 45 хвилин.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

стереотип

види стереотипів

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до роботи зі плакатом «Її час керувати світом»⁴⁰.

ХІД ВПРАВИ

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям розглянути плакат (роздавальний матеріал 1) та обговорити в загальному колі такі запитання:

1. Що мали на меті кампанії Adidas і Фаррелл Вільямс, випустивши серію плакатів із зображенням жінок?
2. Які важливі соціальні проблеми вони порушили цією акцією?
3. Чому потрібно вирішувати такі питання?
4. Як ви розумієте назву плакату – «Її час керувати світом»?
5. Які є приклади розв'язання цієї проблеми?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до активності «Вірю – не вірю»⁴¹ із заняття «Інтелектуальний командний турнір з обговоренням».

ХІД ВПРАВИ

1. **ВИКОРИСТАЙТЕ** презентацію (слайди) із запитаннями до вправи «Вірю – Не вірю» (без зазначення правильних відповідей) (роздавальний матеріал 2) в загальному колі або запропонуйте учням/ученицям індивідуально заповнити бланк відповідей (роздавальний матеріал 2).
2. **ЗАЧИТУЙТЕ** запитання по черзі, даючи учням/ученицям 30 сек. для обдумування та відповіді.
3. **ПРОКОМЕНТУЙТЕ** правильні відповіді (або запросіть учнів/учениць прокоментувати).

⁴⁰ Методичні матеріали онлайн-курсу Very Verified. Плани уроків для змішаного навчання: 6 типів контенту. К.: IREX в Україні, 2021. С. 10. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу. Режим доступу до курсу Very Verified.](#)

⁴¹ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 75; 81- 83. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

Запропонуйте учням/ученицям поглибити знання про стереотипи, взявши участь у «Вікторині»⁴² командами (із заняття «Інтелектуальний командний турнір з обговоренням»).

ХІД ВПРАВИ

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у команди.
2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** командам поступово відповідати на запитання «Вікторини» (роздавальний матеріал 3) за інструкцією:
 - ▶ кожне запитання має 4 варіанти відповіді
 - ▶ поставте в бланку позначку (наприклад, хрестик) навпроти букви, яка відповідає правильній відповіді
 - ▶ за кожен правильну відповідь – 1 бал
 - ▶ передайте бланк помічнику/помічниці для підрахунку
 - ▶ на обговорення й обрання відповіді – 30 сек.
3. **ПІДБИЙТЕ** результати участі команд у вікторині.
4. **ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ** правильні відповіді, коментуючи їх, або запросіть учнів/учениць прокоментувати, спираючись на відповідні пояснення і джерела із роздавального матеріалу 3.

За результатами двох вправ основної частини заняття **ПРОВЕДІТЬ** обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Чи до всіх груп людей у спільноті однакове ставлення?
2. Чи помічали ви прояви нерівності та упередженого ставлення до певних груп спільноти? Якщо так, у чому вони полягали?
3. Як впливають на ставлення до людей наявні стереотипи?
4. Як кожен із нас може допомогти громаді (шкільній, місцевій) стати більш відкритою і толерантною до різних людей?

⁴² Так само, С. 76, 84-8.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям повернутися до плакату вступної частини уроку

ЗАПИТАЙТЕ:

1. Які інші шляхи розв'язання проблеми дискримінації за гендерною ознакою ви можете запропонувати?
2. Хто, на вашу думку, має втілювати ідеї гендерної рівності?

ВИСЛУХАЙТЕ міркування 3-4 учнів/учениць.

ЗАПРОСИТЬ учнів/учениць індивідуально записати короткі відповіді на такі запитання:

1. Чи можливо відмовитись від стереотипів?
2. Що потрібно для цього зробити?

ОРГАНІЗУЙТЕ обговорення в загальному колі, надавши слово 3-4 охочим.

За наявності часу або як альтернативний варіант

ЗАПРОСИТЬ учнів/учениць порівняти свої думки із пам'яткою «Як почати відмовлятися від стереотипів» (роздавальний матеріал 4).

ЗАПИТАЙТЕ:

Чи є в пам'ятці щось нове/важливе для вас?
Якщо так, то що саме?

За наявності навчального часу в якості додаткової вправи **ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць потренуватися у навичках розпізнавання та додання негативних стереотипів:

1. Чи є у вас стереотипи?
2. Як вони впливають на ваші дії щодо інших людей?
3. Як їх можна подолати?

**виявлений
стереотип**

щодо кого

як подолати

ЗНАЧТЕ, що учні/учениці можуть продовжити так спостерігати за собою і надалі.

Інформація, отримана учнями/ученицями, є особистісною, тому не варто обговорювати результати їхньої роботи.

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

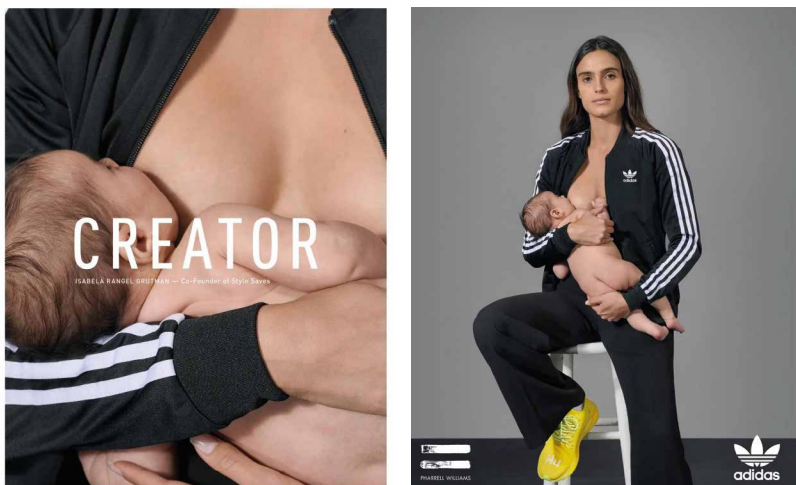
Стереотипи часто заважають людям діяти разом, наражають їх на протистояння, можуть руйнувати стосунки між людьми, спричиняють гострі, часом масштабні суспільні конфлікти. Тому важливо навчитися виявляти їх у себе та інших і сприяти відмові від них.

Толерантність – це цінування багатства, яке виникає з різноманітності; навчання одне від одного; вміння помічати схожість, подібність; переконання в тому, що кожна людина має свої позитивні, сильні сторони.

Кожний і кожна з нас може творити історію, адже великі зміни складаються з рішень і дій багатьох людей, які поділяють однакові цінності. Якщо ми цінуємо різноманіття своєї спільноти/громади і бачимо в цьому її унікальність і силу, то можемо спільно працювати над тим, аби спільнота/громада стала дружньою до різних людей. Тож варто почати з себе!

ЇЇ ЧАС КЕРУВАТИ СВІТОМ. ADIDAS І ФАРРЕЛЛ ВІЛЬЯМС ВИПУСТИЛИ КОЛЕКЦІЮ, ПРИСВЯЧЕНУ ПРАВАМ ЖІНОК

Колекція і супутня кампанія спрямовані на розширення прав і можливостей жінок у всьому світі. Її обличчями стали жінки з різних верств суспільства і ті, хто їх підтримує - від активістів до художників, і теми, за які вони борються, пов'язані з гендером, сексуальністю, сексуальними правами і рівністю.

[Джерело](#)

ЗАПИТАННЯ ТА БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ ДО ВПРАВИ «ВІРЮ – НЕ ВІРЮ»

1. Чоловіки в Україні живуть у середньому майже на 10 років менше, ніж жінки. (ТАК)

Пояснення: Жінки в Україні живуть значно довше за чоловіків. Середня тривалість життя українок складає 76 років, тоді як чоловіків – 66 років. Про це свідчать дані Державної статистики України за 2020 рік.

[Джерело](#)

2. Перша згадка про ромів в Україні датується початком XVI століття. (ТАК)

Пояснення: Перша згадка про появу ромів на території сучасної України дійсно датується початком XVI століття (в охоронній грамоті, виданій великим литовським князем Олександром ромському ватажкові Василю), а їхні перші поселення були в Ужгороді, Бессарабії та Криму.

[Джерело](#)

3. В Україні більшість голів міських рад – чоловіки, а от у селах, навпаки, жінок більше. (НІ)

Пояснення: Серед міських голів жінки становлять лише 8,53%, а чоловіки – 91,47%. Серед селищних голів 14% жінок і 86% чоловіків, а серед сільських – майже 32% жінок і 68% чоловіків.

[Джерело](#)

4. Жінки в Україні отримують у середньому на 23% меншу зарплату, ніж чоловіки. (ТАК)

Пояснення: Середня зарплата чоловіків в Україні завжди була вищою, ніж у жінок, однак є тенденція до зменшення цього розриву.

[Джерело](#)

5. На території України мешкають представники понад 180 національностей і народностей. (НІ)

Пояснення: За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, на території України мешкають представники понад 130 національностей і народностей. Із них українці становлять 77,8%, а представники_ці інших національностей і народностей – 22,2%. У п'ятірку найбільших національних спільнот, які проживають на території України, входять росіяни, білоруси, молдовани, кримські татари та болгары.

[Джерело](#)

6. У 2016 році 48 000 австралійців вказали, що сповідують «джедаїзм» – вигадану релігію, яка базується на філософії всесвіту франшизи «Зоряні війни». (ТАК)

Пояснення: Це правда. Ба більше, такий вибір австралійців під час чергового перепису населення є частиною так званого феномену перепису джедаїв – масового руху, що виник ще в 2001 році серед мешканців низки англомовних країн. Можливо, і в Україні є прихильники_ці цього руху.

[Джерело](#)

7. 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років зіштовхувалися з проблемою булінгу. (ТАК)

Пояснення: За результатами всеукраїнського дослідження ЮНІСЕФ, 67% українських дітей із вказаної вікової групи справді зіштовхувалися з випадками булінгу. Водночас 44% школярів-спостерігачів ігнорували булінг, тому що їм було страшно за себе.

[Джерело](#)

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

№ запитання	вірю	не вірю
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		

Покликання та доступи до ресурсів:

[Запитання 1](#)

[Запитання 2](#)

[Запитання 3](#)

[Запитання 4](#)

[Запитання 5](#)

[Запитання 6](#)

[Запитання 7](#)

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ КОМАНДНОЇ ВІКТОРИНИ

1. **Американка Сьюзен Ентоні була арештована в 1872 році за дію, яка є звичною зараз, а саме:**
А. прихід на виборчу дільницю і взяття в руки виборчого бюлетеню
 Б. мандрівку потягом без супроводу
 В. вихід заміж без дозволу батька
 Г. політ літаком

Пояснення: Однією із ключових осіб американського жіночого руху була Сьюзен Ентоні. У 1872 році вона прийшла на виборчу дільницю у день голосування за президента, з упевненим виглядом взяла бюлетень, але онімілі від здивування члени комісії, які не повірили в таку нечувану нахабність, останньої миті вихопили у неї бюлетень. Жінку заарештували. До ухвалення поправки про право жінок голосувати в США залишалося майже 50 років.

Джерело

2. **У першій половині ХХ сторіччя в Україні існувало багато громадських організацій, які відстоювали права жінок. Скільки членкинь нараховував «Союз українок», який працював на Заході України?**
 А. 10 тисяч
 Б. 20 тисяч
В. 60 тисяч
 Г. 80 тисяч

Пояснення: «Союз українок», очолюваний професоркою Міленою Рудницькою, нараховував 60 тисяч членкинь. На той момент «Союз українок» був – пропорційно до кількості населення – найбільшою жіночою організацією в Європі.

Джерело

3. **Скільки відсотків українців сповідують іслам?**
А. 0,2%
 Б. 3%
 В. 5%
 Г. 12%

Пояснення: В Україні живуть разом представники різних конфесій. За результатами дослідження, проведеного в 2021 році, переважна більшість українців (73%) продовжує вважати себе православними. Ще 9% вважають себе греко-католиками, а 7% – атеїстами. Інші варіанти відповідей обрали менше респондентів: інші християнські конфесії разом – 5,5%, іслам – 0,2%, іудаїзм – 0,2% тощо.

Джерело

4. **Із якої країни походить батько олімпійського чемпіона, представника України Жана Беленюка?**
А. Руанда
 Б. Бразилія
 В. Франція
 Г. Австралія

Пояснення: Жан Беленюк народився у Києві. Його батько – громадянин Руанди Венсан Ндагіджимана. Мати – українка Світлана Беленюк. Жан ніколи не бачив свого батька. Той був льотчиком і мусив залишити Україну, коли в Руанді розпочалася війна. Під час неї він і загинув.

Джерело

5. **В Україні активно розвиваються безбар'єрні простори, аби маломобільні групи населення могли безперешкодно пересуватись – пішки чи користуючись колісним кріслом. Скільки відсотків населення країни належить до таких маломобільних груп населення?**
 А. до 10%
 Б. від 10% до 15%
 В. від 15% до 20%
Г. від 30% до 50%

Пояснення: За даними з різних джерел, до маломобільних груп належать від 30 до 50% всього населення. Адже це не тільки люди з інвалідністю, але й інші, хто тимчасово має труднощі з пересуванням. До маломобільних груп населення належать:

- ▶ вагітні;
- ▶ діти до 7-ми років;
- ▶ особи, які супроводжують малолітніх дітей;
- ▶ люди старшого віку;
- ▶ люди з інвалідністю;
- ▶ люди з постійними та/або тимчасовими функціональними порушеннями (фізичними, сенсорними, психічними, розумовими);
- ▶ люди, які отримали тимчасову травму або хворіють;
- ▶ люди з нестандартними розмірами тіла, наприклад, дуже високого зросту;
- ▶ люди, які протягом певного часу можуть бути неуважними (приміром, під впливом стресу).

Джерело

6. Чия це цитата: «Я маю мрію, що одного прекрасного дня нація підніметься і зрозуміє... що всі люди створені рівними...»?

- A. Мати Тереза
- Б. Мартін Лютер Кінг**
- В. Нельсон Мандела
- Г. Маргарет Тетчер

Пояснення: Це слова з відомої публічної промови американського проповідника Мартіна Лютера Кінга 28 серпня 1963 року, в якій він закликав покласти край расизму в Сполучених Штатах Америки.

Джерело

7. У 1584 році німець Мартін Груневеґ під час відвідин Києва написав про НЬОГО: «...вони рідко або радше ніколи не купують ЙОГО, а кожен робить ЙОГО у себе вдома, бо це їхня щоденна їжа і напій». Що це?

- A. питний мед
- Б. квас
- В. борщ**
- Г. узвар

Пояснення: Кожна нація має свої перлини національної кухні. Це перша письмова згадка про національну страву українців – борщ. Груневеґ не описав рецепту борщу, але з наведеної цитати очевидно, що йдеться про так звану «першу страву», оскільки це одночасно і їжа, і питво, тобто вона є рідкою за своїм складом.

Джерело

Покликання та доступи до ресурсів:

[Запитання 1](#)

[Запитання 5](#)

[Запитання 2](#)

[Запитання 6](#)

[Запитання 3](#)

[Запитання 7](#)

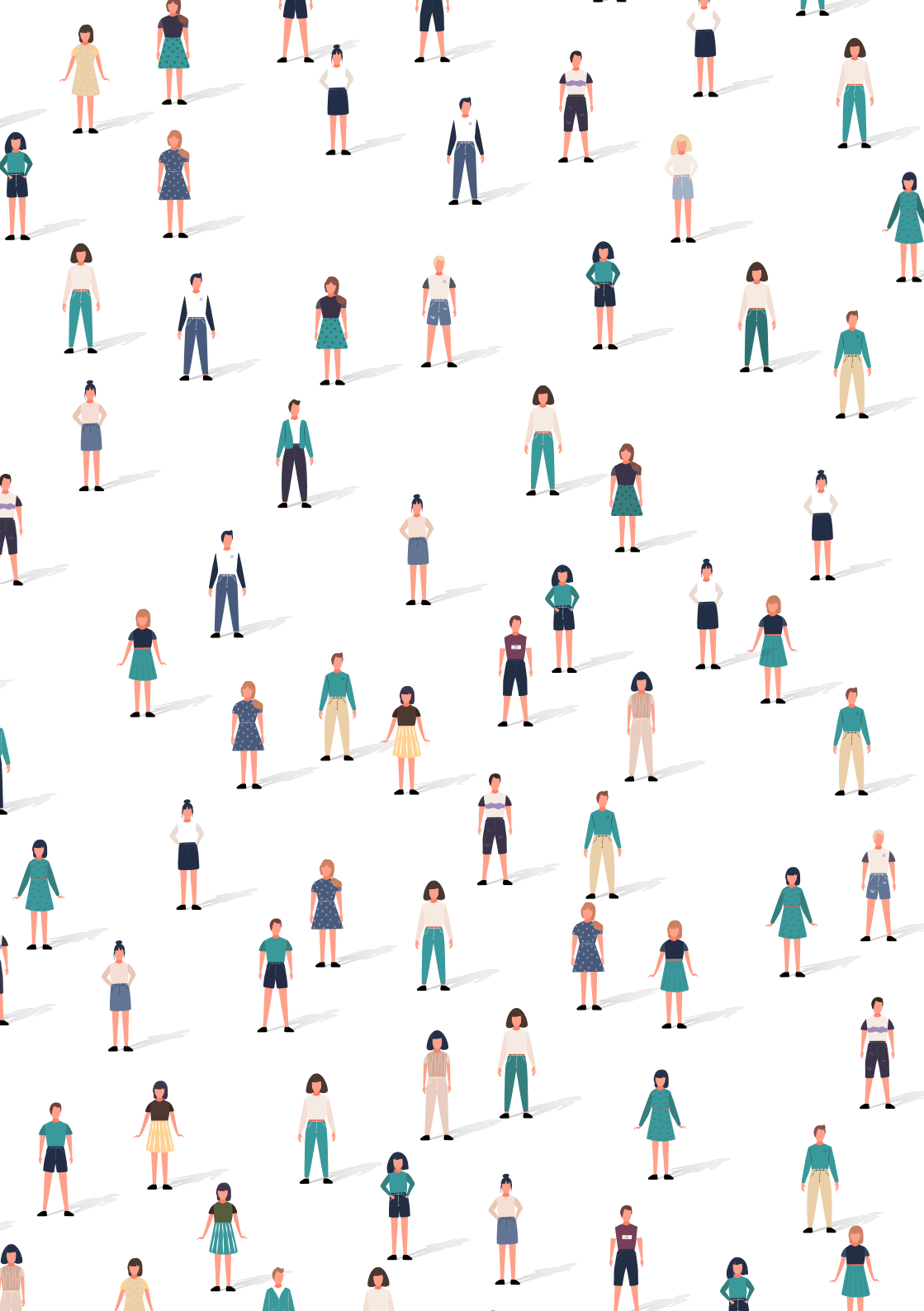
[Запитання 4](#)

ЯК ПОЧАТИ ВІДМОВЛЯТИСЬ ВІД СТЕРЕОТИПІВ

- ▶ Враховуйте наявність стереотипів та їх вплив на вчинки людей
- ▶ Висловлюйте судження щодо інших не до, а після особистого спілкування та ретельного аналізу різнобічної інформації
- ▶ Відмовляйтеся від перенесення рис, притаманних одній людині, на всю спільноту (расу, націю, соціальну групу тощо)
- ▶ Будуйте стосунки з різним людьми, орієнтуючись на індивідуальність кожного/кожної та конкретні обставини
- ▶ Уникайте «навішування ярликів»
- ▶ Зосереджуйтеся на позитивному в людині.

ЧОГО БАЖАНО УНИКАТИ ПІД ЧАС ЗІТКНЕННЯ З НЕГАТИВНИМИ СТЕРЕОТИПАМИ В ІНШИХ

- ▶ Категоричних висловів на кшталт «Це брехня!», «Сам/сама ти...»
- ▶ Обміну «ярликами»: «Ви, укропи, тільки американцям у рота дивитесь!» – «А ви – вата – тільки російські ЗМІ повторюєте!»
- ▶ Використання у власних судженнях слів «завжди», «ніколи», «всі», «ніхто», образливих слів та порівнянь.

РОЗДІЛ 4

Демократичне суспільство та його цінності

10. Влада в демократичній державі

(р. 4, тема 1)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми;
- ▶ характеризує принципи побудови влади в демократичній державі;
- ▶ описує на основі статей Конституції України основні повноваження органів законодавчої, виконавчої та судової влади;
- ▶ висловлює власне судження щодо головного призначення демократичної держави – служити людині.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 8 хв.	Президент	
до 20 хв.	Що таке влада і чи потрібно з нею співпрацювати?	
до 10 хв.	Піктограми	

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані для застосування в освітньому процесі вправи «Президент» (на порозуміння влади і народу), «Що таке влада і чи потрібно з нею співпрацювати?» (мета відносин – визначити рівні влади та суб'єктів влади), «Піктограми» (для з'ясування повноважень органів державної влади в Україні). Ці вправи потребують залучення учнів/учениць до таких видів активностей:

- обговорення в загальному колі;
- групове обговорення;
- робота в малих групах
- створення піктограм.

Для проведення уроку із використанням зазначених вправ знадобляться: фліпчарт/класна дошка, аркуші паперу, маркери, статті Конституції України (розділи IV, V, VI, VII), роздавальний матеріал для учнів/учениць (як допоміжна інформація).

Загальний час – 45 хвилин.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

демократія

демократичні процедури

влада

державна влада

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Запропонуйте учням/ученицям взяти участь в активності «Президент»⁴³:

ХІД ВПРАВИ

1. ПОПРОСИТЬ двох охочих вийти з класу на 2 хв.
2. ПОЯСНИТЬ учням/ученицям правила:

коли перший/перша охочий/охоча повернеться до класу, всі мають одночасно повторювати одне «своє» слово, яке ведучий/ведуча їм надасть, і повторювати його доти, доки той/та, хто виходив, не визначить суті загального повідомлення (не проспіваче пісню).

3. ОБЕРІТЬ спільно куплет (частину тексту) популярної пісні й послідовно – по одному слову – надайте до озвучування учасникам/учасницям, аби той/та, хто виходив, слухаючи одночасне проголошення слів, міг/могла зрозуміти, що це саме за пісня (бажано, аби слова учасникам/учасницям були «надані» не послідовно).
4. ЗАПРОСИТЬ того/ту, хто був за межами класу

СКАЖІТЬ:

“ Це «президент/президентка», і він/вона зараз хоче поговорити з вами – зі своїм народом, представники/представниці якого транслюють інформацію про одну і ту ж подію, але кожен/кожна по-своєму. Завдання “президента/президентки” – визначити, у чому суть і що це за інформація.

ЗА КОМАНДОЮ учні/учениці вигукують **ОДНОЧАСНО** своє слово; той/та, хто виходив, має право перепитувати про їхні слова, однак, можна повторювати тільки призначене слово; завдання – вгадати пісню.

Якщо у нього/неї не виходить, то він/вона може покликати на допомогу свого «замісника» та намагатись зрозуміти разом, що ж їм хоче сказати народ.

Якщо “президент/президентка” швидко вгадала пісню, просто слід запросити «замісника» й запропонувати йому/їй взяти самостійно участь у вправі (за інструкцією вище).

⁴³ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 168-169. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form>

5. ОРГАНІЗУЙТЕ обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Який висновок можна зробити з цієї вправи?
2. Які ситуації в суспільному житті відображає ця вправа?
3. Які практики дають змогу владі почути, що говорять люди?

6. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

У реальному житті ми можемо зіштовхнутися з ситуаціями, коли інформація транслюється одночасно з різних джерел, такі ситуації можуть призводити до напруження взаємин між людьми, заважаючи виокремити реальне повідомлення, яке передається. Важливо вміти налаштувати обмін повідомленнями так, аби всі сторони мали можливість обмінятися інформацією.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до активності «Що таке влада і чи потрібно з нею співпрацювати?» (Інструмент №8)⁴⁴.

ХІД ВПРАВИ

1. ПОПРОСИТЬ учнів/учениць записати свої асоціації щодо поняття «влада» на стікерах та розмістити на фліпчарті.
2. РАЗОМ із учнями/ученицями згрупуйте асоціації та підкресліть найбільш влучні визначення.
3. ЗАУВАЖТЕ, що влада – це здатність впливати на вирішення тих чи інших питань; право та можливість керувати, розпоряджатись чимось.
4. ПРЕЗЕНТУЙТЕ кола влади: в центрі громадянин/громадянка, перше коло навколо – це місцева влада, наступне – регіональна і далі – національна.
5. ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у 3 (6) малі групи.

⁴⁴ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 111-112. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу: <https://www.hromosvita.com/>

6. ПОЯСНІТЬ завдання:

“ у малих групах визначте суб'єктів влади одного із трьох рівнів (національний, регіональний та місцевий) та запишіть їх на аркушах паперу (якщо учні/учениці відчуватимуть труднощі при виконанні завдання, надайте їм відповідну інформацію (роздавальний матеріал 1);

можна добирати конкретні назви органів, установ організацій, які представляють органи влади;

час – 7 хв.

7. РОЗКЛАДІТЬ запропоновані групами назви суб'єктів влади на столі (підлозі) так, щоб зверху був національний рівень, тоді регіональний і внизу місцевий.

8. ОБГОВОРІТЬ в загальному колі запитання:

1. Які рішення ухвалюють органи влади різних рівнів?
2. Кого (громадян, спільнот, органів влади) стосуються ці рішення?

|| Запросіть учнів/учениць до вправи «Піктограми»⁴⁵.

ХІД ВПРАВИ

1. СКАЖІТЬ, що зараз учні/учениці працюватимуть над створенням піктограм.

2. НАГАДАЙТЕ, що:

піктограма – це схематичне зображення об'єктів чи явищ, елемент візуальної комунікації, графічний символ, що передає певну інформацію; її головні характеристики: лаконічність, зрозумілість і універсальність.

3. ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у 4 (8) груп.

4. НАДАЙТЕ завдання:

- ▶ кожна група має створити піктограми до двох статей Конституції України відповідного розділу стосовно повноважень органів державної влади:

група 1 (5) – розділ 5 «Президент України»

група 2 (6) – розділ 4 «Верховна Рада України»

група 3 (7) – розділ 6 «Кабінет Міністрів України»

група 4 (8) – розділ 8 «Правосуддя»

- ▶ піктограму слід представити на аркуші паперу (фліпчарті)
- ▶ час – 5-7 хвилин.

5. ОРГАНІЗУЙТЕ представлення результатів роботи та обговорення: кожна група виступає по черзі, а інші групи мають здогадатися, яка стаття зашифрована в піктографічному зображенні.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

Організуйте коротке обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Як має бути влаштована влада в демократичній державі?
2. Які демократичні інститути існують в такій державі?
3. У чому конкретно проявляється влада народу в демократичній державі?

Як альтернативу можна запропонувати учням/ученицям написати короткі міркування з 1 чи 3 запитання.

Запросіть охочих учнів/учениць (3-5) представити результати роботи.

⁴⁵ Посібник «Медіаграмотність для громад». К.: IREX в Україні, 2022. С. 61. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form-mlforhromadas>.

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

У будь-якій державі державна влада здійснюється через механізм держави. Його центральним елементом є апарат держави – система органів, створених державою для виконання різних функцій. За демократичного режиму державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу, судову. Таким чином у демократичних державах спрацьовує механізм «стримування-противаг».

Політику в демократичній державі творять не лише органи влади та місцевого самоврядування, а й громадськість, бізнес, медіа, церква тощо. Всі вони є взаємозалежними горизонтально і вертикально. Тому для досягнення результативності й ефективності надважливою є їхня співпраця для досягнення суспільного миру й злагоди, найкращих інтересів кожної людини.

НАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ – безпека та оборона, призначення виборів, рівень мінімальної заробітної плати та пенсій тощо.

РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ – заклади вищої освіти, екстрена та невідкладна медична допомога, дороги міжрайонного значення тощо.

МІСЦЕВИЙ РІВЕНЬ – благоустрій, дитячі садки, школи, первинна медицина, земельні відносини, внутрішній громадський транспорт тощо.

Приклади суб'єктів влади на рівних рівнях:

НАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти та науки України, Міністерство розвитку громад та територій

РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ: обласна державна адміністрація, обласна рада, управління молоді та спорту

МІСЦЕВИЙ РІВЕНЬ: голова місцевої державної адміністрації, сільський/селищний/міський голова, сільська/селищна/міська рада

Владу мають не тільки органи державної влади та місцевого самоврядування. Згідно з Конституцією України, носієм суверенітету і єдиним джерелом державної влади в Україні є народ (стаття 5).

11. Громадянське суспільство

(р. 4, тема 2)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми;
- ▶ характеризує громадянське суспільство та його функції;
- ▶ називає елементи громадянського суспільства;
- ▶ висловлює власні судження щодо взаємодії громадянського суспільства і держави.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 20 хв.	Що об'єднує, що роз'єднує	
до 15 хв.	Текстовий фрагмент про громадянське суспільство	№ 1

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптована вправа «Що об'єднує, що роз'єднує», яка дасть можливість учням/ученицям усвідомити цінність соціальної згуртованості. Крім того, запропоновано тест щодо характеристики сутності громадянського суспільства. У ході уроку слід залучити учнів/учениць до таких активностей:

- обговорення в загальному колі;
- групове обговорення;
- робота в малих групах;
- робота з текстом за запитаннями до нього.

Для проведення уроку із використанням зазначених активностей знадобляться: кольорові картки – 50 шт.; ножиці; маркери – 6 шт.; малярний скотч, роздавальний матеріал для учнів/учениць.

Загальний час – 45 хвилин.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

громадянське суспільство

об'єднання громадян

соціальна згуртованість

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

ХІД ВПРАВИ

- ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям пригадати з уроків історії, основ правознавства, попередніх тем курсу «Громадянська освіта», в чому проявляється взаємодія
 - ▶ людини і держави;
 - ▶ спільноти і держави;
 - ▶ людини і спільноти.
- ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць висунути власні припущення щодо змісту теми уроку – спрогнозувати, які питання розглядатимуться та які проблеми окреслюватимуться.
- НАГОЛОСИТЬ**, що наприкінці уроку вони повернуться до цих припущень і порівняють свої очікування з тим, про що йшлося на уроці.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Що нас об'єднує, що роз'єднує»⁴⁶

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАУВАЖТЕ:

“ У будь-якому суспільстві є фактори, які його об'єднують («сполучники») або, навпаки, роз'єднують («роздільники»). Управа допоможе вам перейти з індивідуального рівня на колективний і подивитися на громаду та подумати, що її об'єднує, а що – роз'єднує. Для цього пропоную використати три категорії: «системи та інституції», «поведінка та дії», «цінності та символи».

- ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям розібратися, що означає кожна з категорій.

ЗАПИТАЙТЕ: Як ви розумієте кожную категорію?

ВИСЛУХАЙТЕ варіанти відповідей.

НАВЕДІТЬ приклади (можна продемонструвати слайд чи запропонувати таблицю):

Критерій	Зміст	Приклади
системи та інституції	формальні структури	поліцейський відділок, церква, школа, садок, сільський клуб, лікарня, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання (усілякі мережі, громадські та благодійні організації, асоціації), місцевий бізнес, програми розвитку тощо
поведінка та дії	поведінкові моделі, характерні для мешканців конкретної громади	ворожість до іноземців (або інші упередження), традиції, як молодь проводить вільний час тощо
цінності та символи	матеріальне/ідеальне явище, що значиме для громади; знак, сутність, що позначає іншу сутність	безпека, свобода пересування, самовираження, природні об'єкти, які мають символічне значення для громади, пам'ятки архітектури, видатні люди краю тощо

- ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у дві (чотири) групи

ЗАПРОПОНУЙТЕ

групі 1 (3) подумати над конкретними прикладами «сполучників», притаманних громаді відповідно до зазначених категорій
групі 2 (4) подумати над конкретними прикладами «роздільників», притаманних громаді відповідно до зазначених категорій

ПОПРОСИТЬ кожний «сполучник»/«роздільник» записати на окремій картці.

⁴⁶ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 187-189. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form>

4. **ЗАПРОСИТЬ**, коли завершиться робота в групах, доповідачів/доповідачок від груп презентувати напрацювання на загал.

РОЗМІСТИТЬ після пояснення від групи кожну картку у відповідному стовпчику та рядку таблиці на стіні:

Категорія	Те, що нас об'єднує (сполучник)	Те, що нас роз'єднує (роздільник)
Системи та інституції		
Поведінка та дії		
Цінності та символи		

ОЗВУЧТЕ всі картки, які опинилися на стіні, після презентацій груп.

ЗАПИТАЙТЕ:

– Чи хоче хтось щось змінити, додати, перемістити або згрупувати?

5. Коли пропозиції будуть вичерпані, **ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Наскільки легко/ складно вам було виконати цю вправу? Чому?
2. З якою категорією «сполучників» і «роздільників» було працювати найскладніше? Чому?
3. Що ви помітили під час виконання цієї вправи?
4. Де можна знайти інформацію про системи, інституції, поведінку, дії, цінності та символи, притаманні нашій громаді?

6. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Один елемент (інститут, цінність, символ, дія) може бути одночасно і «сполучником», і «роздільником». Це залежить від ситуації в громаді, її складу, традицій чи тенденцій у суспільстві.

Наприклад, місцева програма із забезпечення людей старшого віку продуктами може стати «сполучником», якщо мешканці громади організовані, а розподіл відбувається справедливо. Але якщо в громаді, наприклад, є корупція і продукти дістануться і без того привілейованим людям, та програма може посилити конфлікт.

- || Залучіть учнів/учениць до роботи з текстом «Що таке громадянське суспільство».

ХІД ВПРАВИ

1. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям опрацювати текст (роздавальний матеріал 1)⁴⁷ за такими запитаннями:

1. Як можна визначити поняття «громадянське суспільство» на основі тексту?
2. Про які інститути громадянського суспільства йдеться?
3. Яким є, на вашу думку, значення розвинутого громадянського суспільства для людей, спільнот, держави?

2. **ОРГАНІЗУЙТЕ** обговорення запропонованих до тексту запитань у загальному колі.

⁴⁷ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 11-12. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу: <https://www.hromosvita.com/>

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям ознайомитися із тезами та скласти короткий висновок до уроку, вибравши із запропонованих тез речення чи кілька речень⁴⁸:

Розвиток громадянського суспільства пов'язаний з історією людської цивілізації. З кожним століттям громада виборювала нові умови «суспільного договору» і відстоювала їх, інколи у досить радикальних формах – повстаннях та війнах за права. У цьому вирі боротьби відбувалась інституалізація суспільства.

Демократична держава підтримує та гарантує розвиток громадянського суспільства, у тому числі й громадських організацій. Для цього існують різноманітні механізми, як от: правові норми для створення і роботи громадської організації, участь представників громадських організацій у прийнятті важливих рішень, консультації з організаціями, соціальні замовлення, фінансування проєктів та інше.

Основними перевагами розвинутого громадянського суспільства є відкритість влади, яка збільшує суспільну довіру, сприяючи переконанню, що в громаді складно приховувати незаконні та корупційні дії. Коли між владою до громадою руйнується можлива «стіна», виникає можливість налагодити діалог.

ЗАПИТАЙТЕ:

Чи погоджуєтеся ви з думкою, що громадянське суспільство можливе при утвердженні цінностей демократії і дієвості принципів правової держави? Чому?

ВИСЛУХАЙТЕ кілька охочих учнів/учениць.

⁴⁸ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 73. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу: <https://www.hromosvita.com/>

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

В основі громадянського суспільства лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, які створені громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів. Це політичні партії, громадські об'єднання, асоціації та різні об'єднання з усіх сфер суспільного життя (професійні, творчі, спортивні, релігійні тощо).

Атрибутами громадянського суспільства вважають: наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації, наслідком чого є формування сфери громадського життя і громадської думки; організоване громадське (публічне) життя вільних і рівних індивідів, чиї права захищені конституцією і законами; незалежні від держави добровільні організації, автономність яких усвідомлена на індивідуальному і колективному рівні; орієнтовану на громадські інтереси публічну політичну діяльність, наслідком якої є кооперація та солідарність людей, спілкування на засадах взаємної довіри і співробітництва.

Громадянське суспільство виконує такі функції: самоорганізація громадського механізму для виконання суспільних справ; протидія владним структурам і можливим спробам узурпації влади; соціалізація, що зменшує відчуженість індивідів та орієнтує їх на суспільно-корисні справи; формування сприятливого соціального середовища для поширення громадської політичної культури і через неї – для зміцнення демократичного ладу, надання процесу демократизації незворотного характеру.

Становлення громадянського суспільства залежить від багатьох чинників, серед них такі: забезпечення особистої свободи людини, здатність і можливість людини проявляти ініціативу; відповідальність; навички співпраці та інше.

ЩО ТАКЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Поняття «громадянське суспільство» таке ж давнє, як і історія держави. У різних народів існували свої різновиди громадянського суспільства, які певною мірою впливали на суспільно-політичний розвиток. До них належали численні філософські школи Стародавньої Греції, середньовічні лицарські та релігійні ордени, літературно-мистецькі об'єднання епохи Відродження, різноманітні таємні організації (наприклад, масонські ложі) чи товариства (товариство декабристів) та політичні клуби Нового часу.

Нині виокремлюють три сектори: державний, приватний та громадський (некомерційний). Останній є приватним за формою, але державоорієнтованим відповідно до його завдань.

Поняття «громадянське суспільство» не так просто визначити. Ми говоримо про громадянське суспільство як про громадян/громадян, які є активними і беруть на себе відповідальність за майбутнє своєї спільноти. Вони створюють інститути громадянського суспільства (недержавні і некомерційні структури, формальні або неформальні) і виробляють суспільно важливі рішення задля загального добра. Громадянське суспільство – це форма діяльності та здатність до самореалізації, де виникають нові ідеї і ініціативи.

Інститути громадянського суспільства (громадські організації, спілки, фонди, об'єднання, молодіжні ради) завжди відігравали ключову роль у розвитку суспільства та утвердженні демократії. Вони виникають у процесі соціально-економічного та соціально-політичного розвитку суспільства. Їх зміст та форма діяльності здебільшого відображають соціокультурні, історичні, демографічні, політичні та інші складові кожної країни і тамтешньої ситуації.

Інститути громадянського суспільства є найкращим фундаментом для розвитку демократії. Вони не лише зміцнюють і втілюють право громадян на участь у суспільному житті, а й забезпечують належне виконання соціальних ролей та самореалізацію у всіх сферах життя. Громадянське суспільство є не лише здобутком демократії, а й засобом її вдосконалення та певною мірою її індикатором.

12. Громада

(р. 4, тема 3)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми;
- ▶ характеризує роль громади в житті людини, суспільства, держави;
- ▶ описує способи участі громадян у розв'язанні проблем громади;
- ▶ висловлює власне судження щодо важливості згуртованості й активності представників громади в реалізації та захисті громадою прав і законних інтересів.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 20 хв.	Дерево проблеми	
до 20 хв.	Впливаємо/не впливаємо	

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані вправи «Дерево проблеми» та «Впливаємо/не впливаємо». Метою цих вправ є розвинути вміння учнів/учениць визначати проблеми, які заважають підвищенню рівня соціальної згуртованості громади, їхні причини та наслідки, а також аспекти проблеми, на які учні/учениці можуть вплинути; напрацювати ідеї для подолання/мінімізації визначеної проблеми.

Зазначені вправи потребують залучення учнів/учениць до таких видів активностей:

- обговорення в загальному колі;
- групове обговорення;
- робота в малих групах;
- створення «дерева проблем».

Для проведення уроку із використанням зазначених вправ знадобляться: фліпчарт/класна дошка, аркуші паперу, маркери, зображення «Дерево проблем».

Пропонований сценарій можна використати для проведення практичного заняття з обраної вчителем/вчителькою теми на кшталт «У чому значення згуртованості громади».

Загальний час – 45 хвилин.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

громада

соціальна згуртованість громади

ВСТУПНА ЧАСТИНА

ХІД ВПРАВИ

1. РОЗПОЧНІТЬ із короткого обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Що таке громада?
2. Як ви розумієте згуртованість громади?

2. ВИСЛУХАЙТЕ до 4 відповідей учнів/учениць на кожне запитання

3. ЗАУВАЖТЕ (або виведіть на слайд)

“ Соціальна згуртованість громади – це здатність громади забезпечити добробут усіх своїх мешканців незалежно від того, який у них вік, гендер, етнічна та соціальна приналежність, рівень доходів, освіти, доступу до технологій тощо. Що більше зв'язків між людьми, які належать до різних соціальних груп і є носіями відмінних ідентичностей, то згуртованішою є громада. Соціальну згуртованість часто називають «клеєм», що тримає громаду в єдності.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до активності «Дерево проблеми»⁴⁹.

Етап 1

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям спільно обрати три актуальні проблеми, які, на їхню думку, стоять на заваді соціальної згуртованості громади.

⁴⁹ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 195-198. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form>

ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у три групи довільним чином.

ЗАПРОПОНУЙТЕ кожній групі перейти до своїх «локацій» (у різні кути класної кімнати).

2. ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ учням/ученицям на фліпчарті «Деревом проблеми»:

ЗАПИТАЙТЕ:

– Із чого складається звичайне дерево?

ПОЯСНІТЬ:

Дерево складається з коренів, стовбура і крони (гілок). Наша модель «дерева проблеми» також складається з коренів, стовбура і крони:

корені – то джерело проблеми, її причини, те, чому вона виникла й чому існує – якщо обрубати корені, дерево помре, якщо прибрати причини, проблема зникне;

стовбур – це опис проблеми, її суть та прояви;

крона (гілки) – то наслідки, до яких призводить конкретна проблема – якщо ми обрубємо гілки дерева (наслідки проблеми), то стовбур усе одно стоятиме (проблема не зникне), а потім пустить нові гілки (наслідки, які ми нібито поборолі, знову з'являться).

ЗАЗНАЧТЕ:

- аби сформулювати проблему (стовбур), ми ставимо запитання «Що сталося?»;
- аби виокремити корені (причини проблеми), ми кілька разів ставимо запитання «А чому це сталося?»;
- щоб побачити гілки (наслідки проблеми), ми кілька разів ставимо запитання «І що?» «До чого це призвело/призведе в майбутньому?».

НАВЕДІТЬ ПРИКЛАД:

НАПИШІТЬ на стовбурі проблему

«Хлопці та дівчата, які хочуть вивчати народні танці, не можуть це зробити».

Поставте запитання: «А чому це сталося?» – і запишіть варіанти відповідей-коренів, які назвуть учні/учениці (наприклад, «Немає гуртка»).

До одного з варіантів знову поставте запитання: «А чому?» – запишіть відповідь (наприклад, «Ніхто не звертався до сільської ради із запитом про створення гуртка»).

Потім поставте запитання: «І що?» – і запишіть варіанти відповідей-гілок, які назвуть учні/учениці (наприклад, «Не можуть реалізувати свої здібності»).

До одного з варіантів знову поставте запитання: «І що?» – запишіть відповідь (наприклад, «Відчувають свою непотрібність»).

ПОЯСНІТЬ, що тепер учні/учениці потренуються з'ясовувати причини та наслідки тих трьох проблем, які вони щойно обрали.

Для цього кожна команда отримує одну проблему для аналізу та необхідні для цього матеріали (зразок «дерева проблеми», фліпчартний аркуш та маркери).

Етап 2

1. ОГОЛОСІТЬ завдання кожній команді (час на виконання – 12 хв.):

1. намалюйте схематично «Дерево проблеми» на аркуші;
2. впишіть проблему, над якою працюватимете, у стовбур дерева;
3. обговоріть у команді й запишіть всі «корені» (причини проблеми) та всі «гілки» (наслідки проблеми).

2. ЗАПРОПОНУЙТЕ (коли мине час на попередній етап) командам залишити одного свого представника/представницю (консультанта/консультантку) на локації, а решті – перейти до локації іншої команди (за годинниковою стрілкою).

ЗАЗНАЧТЕ, що у команд тепер буде 8 хв., щоб ознайомитися з наступною проблемою і напрацюваннями попередників/попередниць та додати свої думки.

3. ПОВТОРІТЬ перехід через 10 хвилин і зазначте, що на роботу третього раунду буде 4 хв.
4. ЗАПРОПОНУЙТЕ після закінчення часу командам повернутися до своїх початкових місць і презентувати напрацювання (це можуть зробити один-два учасники/учасниці команди). Час на презентацію кожної команди – до 2 хв.

ЗАПИТАЙТЕ

Як перевірити, чи справді існує проблема та які її реальні причини і наслідки?

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ:

наші уявлення про проблему можуть не повністю відповідати дійсності, тому треба проводити додаткові дослідження доступними методами, наприклад, запитати у людей їхню думку, зібрати дані тощо.

5. ОРГАНІЗУЙТЕ обговорення в загальному колі таких запитань:

1. Що корисного ви отримали від цієї вправи?
2. Чи дізнались ви більше про проблеми, над якими працювали?
3. Що легше було визначити – причини чи наслідки проблеми?
4. Якої інформації вам бракувало? Де її можна отримати?

6. ПРИВІТАЙТЕ учнів/учениць із новим досвідом аналізу проблеми, її причин та наслідків, який знадобиться їм як в особистому житті, так і для ефективної громадської активності.

ЗАПИТАЙТЕ:

– Чи готові ви до подальшої роботи з обраною проблемою?

ОТРИМАЙТЕ зворотний зв'язок.

ПРОГОВОРІТЬ за необхідності ще раз формулювання проблеми та її причини.

ПОЯСНІТЬ:

далі ви працюватимете з озвученою проблемою та її причинами, щоб визначити, як можна вплинути на ситуацію, аби проблема зникла або принаймні була мінімізована в громаді.

|| Запросіть учнів/учениць до активності «Впливаємо/не впливаємо»⁵⁰.

1. **ПОПРОСИТЬ** учнів/учениць навести приклади того, на що вони у своєму житті можуть впливати (наприклад, що купити на сімейні гроші, що одягнути на вечірку, що прочитати, яким видом спорту зайнятися тощо); потім – приклади того, на що вони не можуть впливати прямо (наприклад, розклад занять у школі, погода, правила дорожнього руху).

ЗАПИТАЙТЕ:

– Від чого це залежить (наприклад, від законів, від знань та навичок, доступу до ресурсів тощо)?

ПОЯСНІТЬ:

“ Ми можемо подивитись на будь-яку проблему низького рівня згуртованості людей у громаді: у неї є причини, на які ви можете впливати як мешканець/мешканка громади, а є ті, на які – навряд, бо поки не маєте повноважень, ресурсів, знань тощо.

2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** подивитись на «дерево проблеми», яке учні/учениці створили під час попереднього етапу.

НАЗИВАЙТЕ по черзі причини проблеми

ПРОСИТЬ учнів/учениць визначитися:

Чи можете ви на це якось вплинути, чи ні? Наведіть аргумент на користь власної позиції.

Якщо учням/ученицям складно визначитися, наведіть приклад.

Наприклад, на причину проблеми «Люди з різних сіл мало знають одне одного», ви можете вплинути, придумавши проєкт, який познайомить активних мешканців/мешканок різних сіл між собою (наприклад, спортивний турнір або фестиваль), і звернувшись по підтримку такого проєкту до сільської ради.

Рішення «можна» чи «не можна» вплинути приймають, якщо за це проголосує хоча б третина учнів/учениць. Адже навіть невелика група людей, яка вірить у можливість свого впливу, може розпочати зміни у громаді.

⁵⁰ Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. С. 198-199. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form>

ПРИМІТКА

Якщо під час обговорення учні/учениці називають причини проблеми, які не згадувалися раніше, занотуйте їх на «дереві проблеми» й одразу отримайте зворотний зв'язок, чи можна прямо вплинути на причину, чи ні, та відобразіть це зеленою галочкою або червоним знаком питання відповідно.

3. **ЗАПИТАЙТЕ** в учнів/учениць:

1. Для чого ви робили цю вправу? Що ви від неї отримали?
2. Чому нам важливо розділяти причини проблем, на які ми можемо/не можемо прямо вплинути?

СКАЖІТЬ:

“ Ви навчились розрізняти причини проблеми, на які ми маємо прямий вплив і на які, принаймні зараз, впливу не маємо. Це допоможе нам спланувати дії, аби наша діяльність мала позитивний ефект і переконливий результат. Адже наші ресурси є обмеженими, тому дуже важливо скеровувати їх у потрібне русло.

4. **ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВИ**

Коли ми дивимося на проблему низького рівня згуртованості нашої громади, нам здається, що проблема складна і нездоланна, як висока стіна. Та якщо ми починаємо розкладати проблему-стіну на цеглинки, дивитись на її реальні причини, можемо побачити місця й точки, на які можуть впливати мешканці/мешканки громади, аби проблема зникла або принаймні зменшилася.

Коли ж ми хочемо розв'язати проблему, у нас може бути море ідей, як це зробити. Важливо дивитись на ідеї під різними кутами, обирати найреалістичніші та найменш ризиковані. Також важливо мати у команді людей, які відіграють різні ролі, адже спільна толерантна взаємодія різних людей і поглядів веде до найкреативніших рішень.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

Запропонуйте учням/ученицям методом «вільне письмо» протягом 3 хв. записати власні міркування в продовження речення:

Значення згуртованості громади в тому... (що, коли)...

Вислухайте кількох охочих учнів/учениць.

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Соціальна згуртованість громади – здатність громади забезпечити добробут усіх мешканців незалежно від їх віку, гендеру, етнічної та соціальної приналежності, рівня доходів, освіти, доступу до технологій тощо.

Соціальну згуртованість громади характеризує кількість соціальних зв'язків між різними членами суспільства. Що більше зв'язків між людьми, які належать до різних соціальних груп і є носіями відмінних ідентичностей, то згуртованішою є громада. Тож соціальну згуртованість часто називають «клеєм», що тримає громаду в єдності.

13. Школа – простір демократії

(р. 4, тема 5)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ розрізняє врядування та управління школою;
- ▶ називає складники шкільного самоврядування та описує його структуру;
- ▶ характеризує шкільне самоврядування як практичне втілення демократії в шкільне життя;
- ▶ пояснює, які аспекти шкільного життя зачіпають органи учнівського самоврядування;
- ▶ висловлює власне судження щодо значення учнівського самоврядування для ефективної діяльності шкільної спільноти.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 10 хв.	Тест «Учнівське самоврядування в нашому закладі»	
до 15 хв.	Учнівське самоврядування	
до 20 хв.	Текстовий фрагмент про учнівське самоврядування	№ 1

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для застосування в уроці запропоновано короткий тест та текст про учнівське самоврядування, а також адаптована до уроку вправа «Учнівське самоврядування». Це потребує залучення учнів/учениць до таких видів активностей:

- обговорення в загальному колі;
- групове обговорення;
- робота в малих групах;
- створення схем;
- робота з текстом.

Для проведення уроку знадобляться: фліпчарт/класна дошка, роздавальний матеріал для учнів/учениць.

Загальний час – 45 хвилин.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

шкільна спільнота

учнівське самоврядування

ВСТУПНА ЧАСТИНА

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям пройти тест⁵¹ «Учнівське самоврядування в нашому закладі» з 9 запитань. Тут є три варіанти відповідей на кожне запитання:

1) Так 2) Ні 3) Не знаю

ДОМОВТЕСЬ, що учні/учениці відповідатимуть на питання рухами:

«так» – плескатимуть у долоні;

«ні» – тупотітимуть ногами;

«не знаю» – будуть терти долонями.

ЗАУВАЖТЕ, що правильної відповіді немає, тож кожний/кожна відповідає за себе.

2. ЗАЧИТАЙТЕ учням/ученицям нижче перелічені запитання.

ФІКСУЙТЕ їхні відповіді.

ЗАПИТАННЯ ТЕСТУ:

1. Чи можеш ти пояснити, що таке учнівське самоврядування?
2. Чи знаєш ти, чим займається учнівське самоврядування?
3. Чи знаєш ти, хто входить до учнівського самоврядування в нашій школі?
4. Чи входиш ти до учнівського самоврядування?
5. Чи можна звернутись до органів учнівського самоврядування з якоюсь проблемою чи ідеєю?
6. Чи є учнівське самоврядування школи у соціальних мережах?
7. Чи стежиш ти за роботою учнівського самоврядування (наприклад, за сторінками у соціальних мережах)?
8. Чи брав/брала ти участь в проєктах, заходах учнівського самоврядування?
9. Чи вважаєш ти учнівське самоврядування крутим?

⁵¹ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 29-30. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу: <https://www.hromosvita.com/>

ПІДРАХУЙТЕ результати тесту за кількістю відповідей «так»:

кількість відповідей «так»	стан учнівського самоврядування в школі
1-3	учнівське врядування у закладі освіти не існує або існує формально
4-6	учнівське врядування у закладі освіти працює на середньому рівні, але не всі учні знають про його діяльність
7-9	учнівське врядування у закладі освіти працює на високому рівні

ОБГОВОРІТЬ з учнями/ученицями важливість створення й існування учнівського врядування в закладі освіти:

1) Проаналізуйте з учасниками діяльність їхнього учнівського врядування та шляхи його розвитку або створення.

2) Дізнайтесь, чи готові учасники розвивати учнівське самоврядування, яке вже існує в закладі, або ж створювати його.

3. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Незалежно від результатів тесту, роботу учнівського самоврядування потрібно покращувати завжди, і тоді інтереси учнівства будуть якісно враховуватись у комунікації з адміністрацією освітнього закладу.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до активності «Учнівське самоврядування» (Інструмент 2)⁵².

ХІД ВПРАВИ

1. ПОЯСНІТЬ, що ми говоритимемо про учнівське самоврядування. Переконайтесь, що учні/учениці розуміють, про що йдеться.

⁵² Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 31-33. [Електронний ресурс]/Режим доступу до ресурсу: <https://www.hromosvita.com/>

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям пригадати, чи є в школі якась рада учнів, президент школи або шкільна рада. Якщо немає, розкажіть коротко, хто вони такі і що роблять (до прикладу, структура може бути такою: є президент школи та його команда «Рада Президента»; команда складається з керівників профільних комітетів).

Якщо учні/учениці обирали представника/представницю класу до органів учнівського самоврядування, розпитайте, як це відбувалося і чим цей представник/представниця займається.

2. НАПИШІТЬ на дошці/фліпчарті перелік видів шкільної діяльності.

ПОПРОСИТЬ учнів/учениць приклеїти зелений цінник навпроти того пункту, щодо якого вони мають вплив, і червоний там, на що вони не впливають.

ВИДИ ШКІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

*сценарій і репертуар свята першого дзвінка;
облаштування класів, коридорів та вестибюлів;
організація шкільних свят;
вибір страв в шкільній їдальні;
проведення вільного часу на перервах;
прогулянки на свіжому повітрі під час перерв;
програма шкільних/класних виїздів і екскурсій;
правила використання спортивного залу і шкільного стадіону;
правила використання шкільних приміщень у позаурочний час;
.....*

ОБГОВОРІТЬ відповіді учнів/учениць залежно від результатів «голосування».

НАГОЛОСІТЬ, що учні/учениці школи мають мати право впливу на всі зазначені моменти життя.

ОБГОВОРІТЬ з учнями/ученицями такі запитання:

1. Чи хотіли б ви впливати на процеси, зазначені в цьому переліку?
2. До якого процесу в школі хочете долучитись?
3. В якій ролі ви будете дотичні до учнівського самоврядування?

3. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Учнівське самоврядування має стосуватись усіх сфер учнівського життя для якісного та ефективного його функціонування.

До органів учнівського самоврядування не мусить входити все учнівство – достатньо мати команду учнів/учениць, які хочуть працювати. Інші ж учні/учениці можуть долучатися до проєктів, підготовлених органами учнівського самоврядування.

Наприклад, у Норвегії шкільне самоврядування лобіювало інтерес учнів 5 класу щодо створення скейт-майданчику. Ви можете знайти багато успішних практик органів учнівського самоврядування як в Україні, так і в інших країнах. Адже учнівське самоврядування дійсно є дієвим органом учнівського колективу та може і має навчити громадянської компетентності ще у школі.

|| Залучіть учнів/учениць до роботи з текстовим фрагментом про учнівське самоврядування.

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям опрацювати текст (роздавальний матеріал 1)⁵³ за такими запитаннями:

1. Який заголовок тексту ви б дали?
2. Як можна визначити поняття «учнівське самоврядування» на основі тексту?
3. Якими мають бути перші кроки зі створення учнівського самоврядування?
4. Які органи учнівського самоврядування є в нашій школі або які можуть бути створені? Зобразіть схемою структуру учнівського самоврядування.
5. Які б із запропонованих повноважень/завдань комітетів шкільного самоврядування вам було б цікаво виконувати?
6. Як би це вплинуло на ваше життя та життя шкільної спільноти?

2. ОРГАНІЗУЙТЕ обговорення запропонованих до тексту запитань та представлення схем у загальному колі.

⁵³ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 25. [\[Електронний ресурс\]/Режим доступу до ресурсу.](#)

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у 3-5 малих груп залежно від кількості дітей у класі.

ЗАПРОПОНУЙТЕ у групах протягом 3 хв. скласти перелік справ, які вони як десятикласники/десятикласниці можуть втілити без суттєвої допомоги дорослих (батьків, учителів, адміністрації закладу).

ЗАПРОСИТЬ представників/представниць груп презентувати результати роботи, по черзі виголошуючи по одній ідеї.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям висловити свої враження від уроку, продовжуючи речення:

Тепер я знаю...

Тепер я можу...

Тепер я буду...

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Учнівське самоврядування – це процес, де учнівство вчиться ухвалювати важливі рішення, які стосуються його життя у суспільстві. Ефективне учнівське самоврядування допомагає навчитися реалізувати свої права, бути самостійними і відповідальними, співпрацювати з іншими. Спільне управління шкільними справами також належить до громадянських компетентностей.

Учні можуть ефективно реалізовувати свої права за допомогою дорослих, і це означає, що їм потрібна підтримка, порада, менторський супровід і наставництво. Хороше учнівське самоврядування допомагає зрозуміти багато з того, як функціонує суспільство, які ми маємо права, що ми можемо робити для того, щоб реалізувати свої прагнення та яким чином ми можемо долучатися до громадської діяльності у майбутньому.

Учнівське самоврядування стосується всіх учнів – як життя міста чи села стосується всіх мешканців. Для ефективного управління учнівським життям обирають керівний орган – це може бути правління, рада чи комітет учнівського самоврядування. Не має значення, як він називається. Важливо, щоб цей орган координував учнівське життя, відповідав очікуванням учнів, умів проаналізувати їхні потреби та залучати всіх до шкільного життя. Важливість участі у шкільних виборах, вміння оцінити програми кандидатів та зробити правильний вибір – це те, що формує відповідальне ставлення до виборчого процесу у дорослому житті.

Учнівське самоврядування є прекрасною можливістю для учнів/учениць долучатися до вирішення важливих для них питань відповідно їхнього віку. Залучення учнів/учениць до вирішення шкільних питань також формує почуття відповідальності за свій освітній заклад.

У сучасному світі молодь шкільного віку готова брати на себе відповідальність та ставати змінотворцями. Найбільш яскравою можливістю для молоді є розвиток учнівського самоврядування. Для учня/учениці – це можливість спробувати себе в різних ролях у межах командної роботи, продемонструвати власні ініціативи та втілити їх. Для суспільства – це первинна ланка, де молода людина може брати участь, ухвалювати рішення та долучатися до формування проактивного громадянського суспільства.

Унікальність учнівського врядування полягає у формуванні навичок впливу на оточення, комунікації з адміністрацією та самоорганізації учнів/учениць. У порівнянні з іншими організаціями, учнівське врядування – це можливість отримати досвід долучення до інституції, яка має чітко визначену структуру й обов'язки та потребує людського потенціалу – людей із певними якостями. Кожен учень і кожна учениця отримують досвід, корисний для визначення власних інтересів та професійних бажань.

А що робити, якщо учнівського самоврядування немає або воно в незадовільному стані? Розглянемо приклад формування учнівського самоврядування від перших кроків.

Крок 1. Ініціативна група створює Положення про діяльність учнівського самоврядування.

Зазначимо, що на сьогоднішній день немає затвердженого типового положення діяльності учнівського самоврядування. Тому всі нижче описані основи мають рекомендаційний характер.

Крок 2. Адміністрація закладу освіти затверджує Положення.

Крок 3. Влаштовують вибори на керівну посаду та до органу учнівського самоврядування.

У кожній школі учнівське врядування працює у структурі, яка прописана і затверджена за Положенням про діяльність. Важливо, щоб структура була актуальною для учнівського самоврядування, тому вона може відрізнитись від школи до школи.

Якщо структура учнівського самоврядування є не дієвою або взагалі відсутня, розглянемо можливий варіант структури учнівського самоврядування із повноваженнями її органів.

Орган учнівського самоврядування	Основні повноваження
Президент школи	зовнішня політика загальна комунікація команди
Віце-президент школи	внутрішня політика – координація проєктів комітетів
Секретар	ведення документації робота з Положенням
Прес-секретар	робота з соціальними мережами та медіа організація піар-кампаній
Комітет комунікації	робота зі прес-секретарем залучення партнерів робота зі соціальними мережами
Комітет соціальних питань	проведення опитування організація волонтерства
Комітет культури	організація дозвілля проведення тематичних днів
Комітет освіти	організація позашкільної освіти оцінка якості освітнього процесу

Після обрання керівного складу учнівського врядування на новий навчальний рік, новостворена команда прописує календарний план роботи у рамках каденції, де розписані профільні проєкти та заходи міністерств. В ідеалі календарний план має створюватися на основі результатів опитування учнівства закладу освіти щодо пріоритетних напрямів роботи учнівського самоврядування.

14. Дитячі й молодіжні громадські об'єднання

(р. 4, тема 6)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми;
- ▶ відрізняє дитячі і молодіжні громадські організації, наводить приклади;
- ▶ описує процедуру реєстрації громадських організацій;
- ▶ висловлює власне судження щодо значення права на об'єднання.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 7 хв.	Хто лідер	
до 35 хв.	Як заснувати молодіжну організацію	№ 1

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані дві вправи «Хто лідер» та «Як заснувати молодіжну організацію». Перша вправа є розминкою, тому не потребує багато часу. Основною в уроці є активність «Як заснувати молодіжну організацію» (час – до 35 хв.); її мета – дати учасникам/учасницям розуміння того, що таке молодіжна організація та як її заснувати.

Використання зазначених вправ потребує залучення учнів/учениць до таких видів активностей:

- обговорення в загальному колі;
- групове обговорення;
- робота в малих групах.

Для проведення уроку знадобляться: роздавальний матеріал для учнів/учениць.

Загальний час – 45 хвилин.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

об'єднання громадян
дитяча громадська організація
молодіжна громадська організація

ХІД УРОКУ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

ХІД ВПРАВИ

ПОПРОСИТЬ одного учня/одну ученицю вийти із класної кімнати.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням вправу-розминку «Хто лідер»⁵⁴.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям стати в коло й обрати лідера.

ПОПРОСИТЬ лідера керувати групою жестами: плескати в долоні, клацати пальцями тощо.

ЗАПРОСИТЬ учня/ученицю, які виходили з класу, повернутися та вгадати, хто є лідером.

ЗАПИТАЙТЕ учнів/учениць :

1. Що вирізняє лідера серед інших людей у групі?
2. Якими якостями має володіти лідер?
3. Чому урок про молодіжні об'єднання ми розпочали з цієї вправи?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Як заснувати молодіжну організацію (Інструмент 5)»⁵⁵

ХІД ВПРАВИ

Етап 1

1. ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у малі групи по 5-6 людей.

ПОЯСНИТЬ завдання вправи «Місія (не)здійсненна»:

1) групи матимуть 12 хв. на виконання нездійсненої місії – знайти відповіді на запитання, що записані на дошці (фліпчарті);

2) запитання між собою група розподіляє самостійно;

3) можна використовувати будь-які способи отримання інформації: інтернет, друківані матеріали (за наявності), дзвінок другу/подрузі тощо.

ЗАПРОПОНУЙТЕ групі ознайомитись із матеріалами за QR-кодом (роздавальний матеріал 1).

ЗАПИТАННЯ НА ФЛІПЧАРТІ:

1. Що таке молодіжна організація?
2. Що роблять на установчих зборах?
3. Які документи слід підготувати для реєстрації молодіжної організації?
4. Що повинно бути у Статуті?
5. Куди подають документи для реєстрації молодіжної організації?
6. Які документи засвідчують реєстрацію молодіжної організації?
7. Як молодіжні організації можуть залучати гроші на свою діяльність?

2. ОРГАНІЗУЙТЕ представлення результатів роботи груп у загальному колі методом «коло ідей».

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ:

1. Що таке молодіжна організація?

Закон України «Про основні засади молодіжної політики»: молодіжна громадська організація – громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи віком від 14 до 35 років; ... для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод молоді, задоволення її суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших, потреб та інтересів.

2. Що роблять на установчих зборах?

Приймають рішення про заснування молодіжної організації, визначають мету діяльності, затверджують назву та статут, обирають орган управління, його функції та обов'язки.

⁵⁴ Методичні матеріали онлайн-курсу Very Verified. Плани уроків для змішаного навчання: Плани уроків: Заняття 4. К.: IREX в Україні, 2021. С. 4. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу. Режим доступу до курсу Very Verified.](#)

⁵⁵ Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. С. 96-100. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

3. Які документи слід підготувати для реєстрації молодіжної організації?

Статут – основоположний документ організації, що містить повну інформацію щодо завдань, напрямів і особливостей провадження діяльності конкретної організації або спілки, протокол установчих зборів (це задокументовані рішення установчих зборів: присутні, запрошені гості, порядок денний, розглянуті питання (хто виступав, як голосували, що ухвалили), реєстр осіб, що брали участь у зборах з підписами), відомості про керівні органи (посади, хто їх обіймає, дані про цих осіб, а також зазначення, за наявності, уповноважених осіб представляти організацію).

4. Що повинен містити Статут?

Мету та напрями діяльності, порядок набуття і припинення членства, права та обов'язки її членів/членкинь, порядок формування органу управління і його повноваження, механізми прийняття рішень в організації, періодичність зібрань, джерела формування бюджету організації тощо.

5. Куди подають документи для реєстрації молодіжної організації?

Особисто чи поштою в територіальні органи Міністерства юстиції України, місцеві ЦНАПи, місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

6. Які документи засвідчують реєстрацію молодіжної організації?

Виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, свідоцтво про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації, примірник статуту, у якому зазначено про реєстрацію організації.

7. Як молодіжні організації можуть залучати гроші на свою діяльність?

Через членські внески, участь у спільних проєктах й отримання цільового фінансування (грантів) у рамках програм міжнародних організацій. Через втілення проєктів, фінансованих з державного чи місцевого бюджетів, соціальне підприємництво, краудфандинг. Організацію спеціальних заходів зі збору грошей, соціальне замовлення, меценатство тощо.

Етап 2

1. ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у малі групи

ПОЯСНІТЬ завдання: уявіть, що ви плануєте створити молодіжну організацію. Обговоріть у групі створення потенційної молодіжної організації, відповівши на **ЗАПИТАННЯ**:

1. З якої метою створюється молодіжна організація?
2. Які проблеми прагне вирішити?
3. На яку групу суспільства та місцевість спрямовує свою діяльність?
4. Якими будуть основні напрямки роботи?
5. Якими будуть джерела формування бюджету?

ВІДВЕДІТЬ на роботу груп 12 хв.

2. **ОРГАНІЗУЙТЕ** представлення результатів роботи груп у загальному колі методом «коло ідей».
3. **ПРОВЕДІТЬ** підсумкове обговорення в загальному колі за такими запитаннями:

1. Як би ви своїми словами пояснили, що таке молодіжна громадська організація?
2. Які кроки потрібно виконати, аби зареєструвати молодіжну громадську організацію?
3. Для чого, на вашу думку, створювати молодіжну громадську організацію?

4. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Молодіжна громадська організація – громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи віком від 14 до 35 років. Це об'єднання створюється для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод молоді, задоволення її суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших потреб та інтересів.

Перш ніж створювати молодіжну організацію, слід зрозуміти для чого, з якої метою створюється молодіжна організація; які проблеми прагне вирішити; на яку групу суспільства та місцевість спрямовує свою діяльність; якими будуть основні напрямки роботи; якими будуть джерела формування бюджету молодіжної організації.

Щоб зареєструвати молодіжну організацію, можна звернутися із паперовими документами особисто чи поштою в територіальні органи Міністерства юстиції України, місцеві ЦНАПи, місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Для цього слід підготувати статут, протокол установчих зборів, відомості про керівні органи.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям за допомогою інтернет-джерел дізнатися, які молодіжні організації є в нашій громаді.

ЗАПРОСИТЬ кількох учнів/учениць назвати такі організації.

РЕЗЮМЕ

ТЕЗИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Демократична держава підтримує та гарантує розвиток громадянського суспільства, у тому числі й громадських організацій. Для цього існують різноманітні механізми: правові норми для створення і діяльності громадської організації, участь представників громадських організацій у прийнятті важливих рішень, консультації з організаціями, соціальні замовлення, фінансування проєктів та інше. Якщо в громаді немає молодіжних організацій, активні молоді люди можуть ініціювати їх заснування, створивши ініціативну групу.

Важливо мати в громаді організації, які забезпечують функціонування громадянського суспільства. Це можуть бути як відокремлені підрозділи всеукраїнських організацій, так і локальні чи регіональні організації, які візьмуть на себе відповідальність щодо впровадження молодіжної політики.

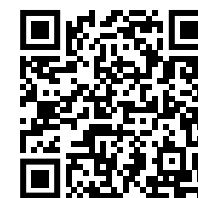
[Як створити успішну громадську організацію.](#)
[Покрокова інструкція](#)

[Поради для початківців в громадській діяльності](#)

[Як розуміти Закон України «Про громадські об'єднання»](#)

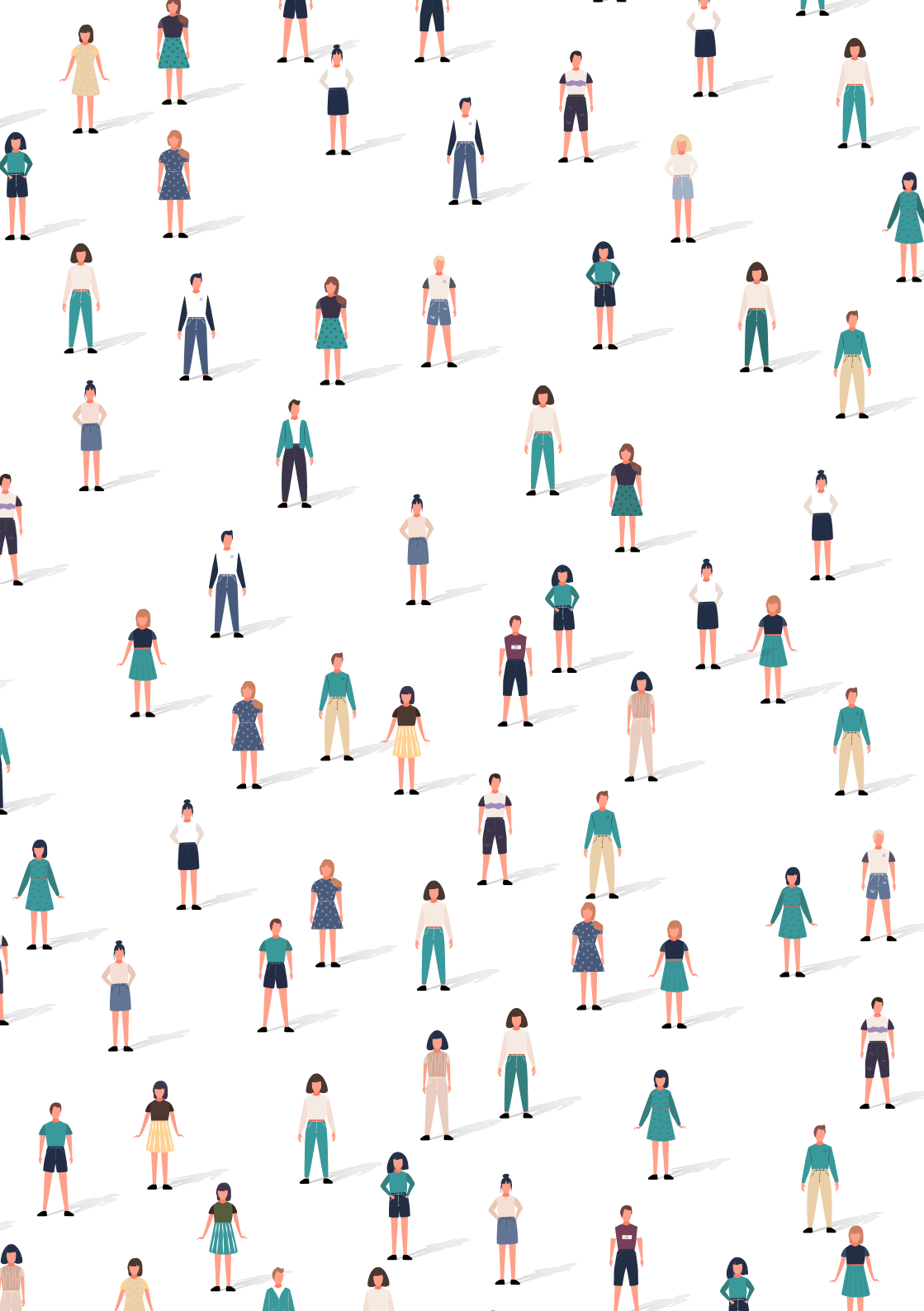

[Методичні рекомендації щодо державної реєстрації створення громадського об'єднання зі статусом юридичної особи](#)

[Методичні рекомендації щодо порядку створення громадських об'єднань](#)

РОЗДІЛ 5

Світ інформації та масмедіа

15. Комунікація, інформація, медіа

(р. 5, тема 1)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми;
- ▶ розрізняє види медіа (книга, преса, фото, радіо, кіно, телебачення, інтернет, мобільний зв'язок);
- ▶ характеризує розвиток різних видів медіа;
- ▶ розмірковує про роль інформації в особистому житті.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 8 хв.	Вітром здуло	
15-20 хв.	Малюнки на спині/ Передавання інформації – малюнок/історія	
15 хв.	Етапи розвитку інформаційного простору	№1

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані вправи «Вітром здуло», «Малюнок на спині» (альтернативний варіант – «Передавання інформації») та «Етапи розвитку інформаційного простору». Перша вправа є розминкою, тож не потребує багато часу.

Метою активностей є ознайомлення учнів з історією розвитку інформаційного простору, усвідомлення ними того, як змінюється інформація при її передаванні.

Використання зазначених вправ потребує таких активностей учнів/учениць як:

- обговорення в загальному колі;
- робота в парах/трійках, у малих групах;
- робота з картками;
- групове обговорення.

Для проведення цього уроку знадобляться: маркери, простий малюнок або текст, роздавальний матеріал для учнів/учениць «Етапи розвитку інформаційного простору», який слід розрізати на картки.

Загальний час – 45 хвилин.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

комунікація

інформація

медіа

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Запропонуйте учням вправу-розминку «Вітром здуло»⁵⁶.

ХІД ВПРАВИ

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям розміститися в колі зі стільцями без вільних місць (у вчителя/вчительки стільця немає).

ЗАЧИТУЙТЕ певні твердження (вони стосуватимуться також і вчителя/вчительки).

ЗАУВАЖТЕ:

“ Після озвучення твердження всі, кого воно стосується, мають встати та змінити місце свого розташування (вчитель/вчителька теж). Щоразу один із учасників/учасниць залишається без місця й продовжує озвучувати твердження. Кожне твердження слід починати фразою «Вітром здуло тих, хто...».

ПРОВЕДІТЬ тестове тренування вправи на одному із тверджень.

ПРИКЛАДИ ТВЕРДЖЕНЬ:

тих, хто регулярно читає друковану пресу;

тих, хто платить за контент;

тих, хто щодня дивиться телевізійні новини;

тих, хто має хоча б одне надійне джерело інформації.

ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Ми дізнались більше одне про одного і зрозуміли, як ми по-різному споживаємо інформацію, а далі на уроках будемо говорити про те, що є спільним для нас, – бажання вберегти себе від маніпуляцій, неправдивої інформації.

⁵⁶ Посібник «Медіаграмотність для громад». К.: IREX в Україні, 2022. С. 9-10. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу](#)

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Залучіть учнів/учениць до активності «Малюнки на спині»⁵⁷.

ХІД ВПРАВИ

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у групи 5-7 осіб.

ПОПРОСИТЬ їх стати колоною/колонами один за одним.

ПОЯСНІТЬ правила:

- ▶ вправу слід виконувати мовчки;
- ▶ завдання – якомога точніше та швидше передати інформацію одне одному без підказок;
- ▶ передавати інформацію слід, малюючи закритим маркером на спині у людини, яка попереду;
- ▶ людина, яка очолює колону, має намалювати отриману інформацію на папері;
- ▶ першоджерелом буде остання в колоні людина, яка бачила заздалегідь намальований малюнок.

ПЕРЕПИТАЙТЕ:

– Чи зрозумілим є алгоритм вправи?

2. **ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ** малюнки тим, хто є останніми в колоні (щоб решта ці малюнки не побачила).

ПРИМІТКА

Малюнки можуть бути різними для різних команд. Чим складніший малюнок, тим цікавішим буде процес передачі інформації та обговорення того, хто, чому і як ухвалював рішення, що з деталей малюнка передавати, а що – ні.

⁵⁷ Посібник «Медіаграмотність для громад». К.: IREX в Україні, 2022. С. 21-22. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу](#)

ЗАУВАЖТЕ: Завдання кожного учасника/учасниці – відтворити отриману тактильно інформацію – те, що «відчуту» спиною.

3. ПОРІВНЯЙТЕ те, що намалюють на папері перші в колоні учасники/учасниці, із першоджерелом.

4. ПРОВЕДІТЬ обговорення:

1. Як сталося, що результати різні?
2. Чому, на вашу думку, інформація так змінилася?
3. Що заважало передати інформацію максимально точно?

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВАРІАНТ

Залучіть учнів/учениць до активності **«Передавання інформації – малюнок/історія»⁵⁸**.

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАПРОПОНУЙТЕ 5-6 учням/ученицям вийти з класної кімнати.

ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ тим, хто залишилися, простий малюнок, заготований заздалегідь (найкраще створити малюнок із використанням геометричних фігур, наприклад, будинок).

2. ОБЕРІТЬ серед присутніх волонтера/волонтерку, завдання якого/якої – описати малюнок без називання конкретних предметів (вікно, дах, дерево тощо).

Учасники/учасниці не можуть нічого уточнювати та перепитувати один в одного.

Варіант опису зображення:

На картинці зображено великий квадрат, у якому два маленькі квадрати і прямокутник. Над великим квадратом розміщено великий трикутник. З правого боку від квадрата дві паралельні лінії, які згори об'єднуються однією хвилястою лінією.

3. ЗАПРОСИТЬ зайти в аудиторію учасника/учасницю №1.

⁵⁸ Конструктор вправ. Інтерактивний збірник практичних завдань з інфомедійної грамотності, інтегрованої до фахової підготовки студентів-журналістів. Колектив авторів. Відп. ред. та упоряд. Будівська Г., Дуцик Д., Тараненко О. Київ: IREX, 2022. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

ЗАПРОПОНУЙТЕ волонтеру/волонтерці передати йому/їй інформацію.

ЗАУВАЖТЕ, що завдання учасника/учасниці №1:

- ▶ сприйняти описану інформацію, нічого не перепитувати й не уточнювати;
- ▶ передати її словами максимально точно наступному учаснику/учасниці;
- ▶ за той час, поки наступний учасник/учасниця буде її переказувати далі, відобразити на папері цю інформацію у вигляді картинки, щоб продемонструвати в кінці виконання вправу.

Після закінчення опису **ЗАПРОСИТЬ** учасника/учасницю №2.

Тепер учасник/учасниця №1 має розповісти йому/їй, що було на малюнку.

ПОВТОРІТЬ цю процедуру з учасниками/учасницями №3, №4 та №5. Учасник/учасниця №5 не переказує інформацію, а лише створює малюнок з отриманої інформації.

4. ЗАПРОСИТЬ усіх учасників/учасниць ланцюжка продемонструвати свої малюнки.

5. ОРГАНІЗУЙТЕ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Як змінювалася інформація?
2. Чому сталося так, що результати (малюнки) різні.

ПРИМІТКА

Ще одним варіантом цієї вправи може бути переказ не зображення, а тексту, наприклад, такого: Мешканець міста С. хотів приготувати святкову вечерю для своїх онуків. Він збирався на ринок, щоб купити м'ясо, квасолю, капусту, буряк та мед. Прийшов на зупинку, сів на тролейбус №8, який їде до ринку. Однак дорогою тролейбус зламався й не довів пасажирів до кінцевої зупинки. Чоловік засмутився, але вирішив повернутися додому і купити продукти в магазині через дорогу.

ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ (для обох її варіантів)

Ми не можемо на 100% точно передавати інформацію, особливо, коли маємо можливість використати тільки один канал комунікації (переказ зображення, наприклад) і не маємо можливості нічого уточнити чи перепитати. Іноді інформаційні повідомлення спотворюють спеціально, приховують інформацію чи її певні аспекти. Але й поза навмисними маніпуляціями кожна людина має свою усталену картину світу зі сформованими образами. Якщо ми щось не зрозуміли, то зазвичай підлаштовуємо невідому, нову для нас інформацію під знайомі й зрозумілі нам образи. Відтак чим більше ланок у ланцюгу передавання інформації, тим менш точним є повідомлення та більшою є вірогідність спотворення інформації з першоджерела.

Важливо, що в ланцюгу передачі повідомлення за збереження точності і достовірності несуть відповідальність не тільки ті, хто передає, а й ті, хто отримує.

|| Залучіть учнів/учениць до активності «Етапи розвитку інформаційного простору»⁵⁹.

ХІД ВПРАВИ

1. **ЗАУВАЖТЕ**, що лавина інформації є фактором, який ускладнює процес орієнтації в інформаційному просторі.

ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у дві групи.

РОЗДАЙТЕ їм по одній картці (роздавальний матеріал 1).

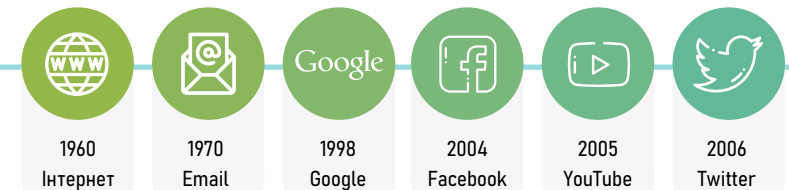
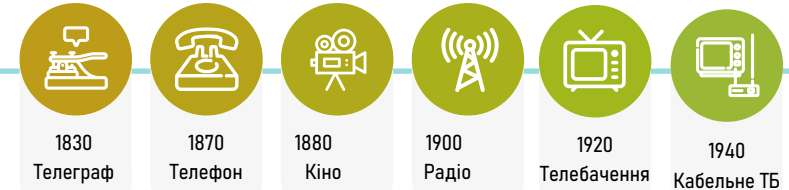
ПОПРОСИТЬ їх стати в своїх групах в такому порядку, що відповідає хронології появи різних каналів передавання інформації.

Після виконання завдання **ЗАПРОПОНУЙТЕ** групам об'єднатися і зробити спільний порядок.

⁵⁹ Посібник «Медіаграмотність для громад». К.: IREX в Україні, 2022. С. 95-99. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

2. **ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ** слайд «Етапи розвитку інформаційного простору»:

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

3. ЗАПИТАЙТЕ:

1. Чи важливо нам знати цю інформацію?
2. Чи допомагає це нам більш свідомо і вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі?
3. Що дала вам ця вправа?

4. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Важливо знати, яким чином розвивався інформаційний простір, тому що це надає нам інформацію про різні види медіа як різні канали інформації.

Нині інформація приходить до нас багатоканально, комплексно, різними шляхами. Існує поняття конвергентності, коли одне медіа впливає на адресата одночасно через декілька каналів (газета – сайт – відео- чи аудіоподкасти). Тож вирізняти і свідомо обирати канали інформації дуже важливо.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у пари/трійки.

ЗАПРОПОНУЙТЕ їм сформулювати висновок до уроку.

ЗАПРОСИТЬ до слова представників/представниць кількох (4-5) пар/трійок.

ЗАПИТАЙТЕ:

Які міркування чи ідеї були схожими в озвучених висновках?

КАРТКИ «ЕТАПИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ»

 Писання на глиняних табличках	 Кабельне ТБ
 Папірус	 Інтернет
 Поштовий зв'язок	 E-MAIL
 Рукописи	 Google GOOGLE
 Друковані книги	 FACEBOOK
 Друковані газети	 YOUTUBE
 Телеграф	 TWITTER
 Телефон	 Смартфон
 Кіно	 Планшет
 Радіо	 INSTAGRAM
 Телебачення	 Віртуальна (додана реальність)

16. Маніпуляції в медіапросторі

(р. 5, тема 2)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми: «медіатекст», «маніпуляція»;
- ▶ застосовує базові навички запобігання впливу маніпулятивних медіаповідомлень;
- ▶ розмірковує про вплив маніпуляцій на людину і суспільство в цілому.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 15 хв.	Листоноша («Вірю – не вірю»)	
15 хв.	Маніпуляції в медіа. Як їх розпізнати? Постер «Chicken»	№1
10 хв.	Тип контенту та його мета	№2
до 10 хв.	На що варто звертати увагу в медіатексті	№3

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптована вправа «Листоноша» (альтернативний варіант «Вірю – не вірю») та запропоновані активності з використанням плакатів/постерів (із різних посібників). На уроці ефективними будуть:

- обговорення в загальному колі;
- робота в парах/трійках/малих групах;
- групове обговорення;
- створення порадики.

Для вправи «Листоноша» підготуйте: для кожної команди сумку для «листів» (карток із фактами і судженнями), роздавальний матеріал «Факти, судження» (матеріал для вчителя/вчительки), коробки (бокси) з написами «ФАКТ»/«СУДЖЕННЯ» для відповідей команд.

Загальний час – 45 хвилин.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

медіатекст

маніпуляції

ХІД УРОКУ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

ПРОВЕДІТЬ вправу-розминку «Листоноша»⁶⁰ (у спортивній залі, рекреації, на подвір'ї).

ХІД ВПРАВИ

1. УТВОРІТЬ команди по 5-7 людей.

ПОПРОСИТЬ їх вишикуватися в колону по одному.

ПОКЛАДІТЬ на відстані близько 10 м від команд на землю/підлогу/стілчик аркуш паперу, поділений на «домівки» (клітинки «факт/судження» або коробки із написом «факт»/«судження», куди учасники кидатимуть правильні відповіді).

2. ОГОЛОСИТЬ завдання:

Перший учасник/учасниця кожної команди отримує сумку листоноші, де знаходяться картки з фактами або судженнями.

Перші номери кожної команди витягують лист із текстом.

Завдання: донести факт або судження до правильного «адресата» і повернути сумку листоноші наступному гравцеві.

Перемагає команда, яка швидше рознесе «пошту» та правильно дасть відповіді.

Відповіді потрібно обговорити та пояснити незрозумілі моменти щодо фактів і суджень.

3. ЗАПИТАЙТЕ після закінчення вправи:

1. Які у вас враження від вправи?
2. Чи легко було розрізнити факт і судження?
3. Чому це є важливим?

4. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Із різних джерел ми щодня отримуємо багато інформації – фактів і суджень. Важлива навичка сучасної медіаграмотної людини – розрізнити їх – чітко й автоматично, щоб нами не могли маніпулювати, видаючи чиїсь думки, оцінки, прогнози, тобто судження, за факти.

ЗАУВАЖТЕ, що сьогодні йтиметься про маніпуляції в медіапросторі та вміння їм протистояти.

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВАРІАНТ

Запропонуйте учням/ученицям узяти участь у вікторині, де можна «голосувати ногами».

ХІД ВПРАВИ

1. РОЗМІСТІТЬ у класній кімнаті на одній стіні плакат «Вірю», на протилежній – «Не вірю».

ЗАПРОСИТЬ учнів/учениць ставати на обрану ними сторону залежно від того, чи це правда («Вірю!»), чи неправда («Не вірю!»).

ПОПРОСИТЬ когось із учасників/учасниць після кожного обговорення записувати на фліпчарті ознаку можливої неправдивості інформації.

ЗАУВАЖТЕ:

“ Серед озвучених фактів є правдиві та фейкові. Голосуванням вирішуйте, які з них правда («Вірю!»), які – неправда («Не вірю!»).

2. ОБГОВОРІТЬ результати.

ПРОКОМЕНТУЙТЕ озвучені твердження.

ПОПРОСИТЬ учнів/учениць узагальнити записані ознаки брехні та маніпуляцій.

⁶⁰ Зарядка з інфомедіаграмотності. Набір спортивних вправ з медіаграмотності. К.: IREX в Україні, 2022. С. 5. [\[Електронний ресурс\] /Режим доступу до ресурсу.](#)

3. **ЗВЕРНІТЬ УВАГУ** (за наявності часу) учнів/учениць на відмінності факту від судження, представлені на постері (роздавальний матеріал 1)⁶¹.

4. **ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ:**

Найбільш вірогідними маркерами фейків і маніпулювання є тиск авторитетом та експертною думкою; узагальнення; тиск статистичними даними без вказування джерела; використання інформації, яку неможливо перевірити; використання емоцій та тиск ними. Сприймаючи інформацію, тим більше реагуючи на неї емоціями чи діями, важливо не покладатися винятково на власний досвід, бо на таку нашу «довірливість» розраховують маніпулятори. Будь-яку інформацію, тим паче перед поширенням іншим людям або прийняттям власних життєвих рішень, слід ретельно перевірити.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до активності «Маніпуляції в медіа. Як їх розпізнати?»⁶².

ХІД ВПРАВИ

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у дев'ять пар чи трійок.

РОЗДАЙТЕ кожній парі/трійці одну картку із зображенням виду маніпуляцій (роздавальний матеріал 2).

2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям підготувати коротку інформацію про цей вид маніпулювання в медіа (протягом 2 хв.).

3. **ЗАПРОСІТЬ** представника/представницю кожної пари/трійки представити інформацію, а інших учнів/учениць навести приклади.

ЗБЕРІТЬ усі картки на дошці/фліпчарті в один постер.

⁶¹ Інформаційні постери проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

⁶² Там само

4. **ЗАПИТАЙТЕ:**

1. Які у вас враження від цього постеру?
2. Як часто люди підпадають під ті чи інші маніпулювання?
3. Як можна протидіяти цьому?

5. **ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ:**

Уміння розрізняти різні типи маніпуляції – важливе для критичного мислення. Особливо важко це робити, коли є мало часу, тому цю навичку треба відпрацювати до автоматизму.

Запросіть учнів/учениць до активності «Тип контенту та його мета»⁶³.

ХІД ВПРАВИ

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у малі групи.

ЗАПРОСІТЬ кожну групу зібратися біля одного столу.

РОЗДАЙТЕ кожній групі однаковий набір карток (роздавальний матеріал 3)⁶⁴.

2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** в групах протягом 2 хв. співвіднести (встановити відповідність) тип контенту та його мету, розклавши картки на столі парами.

ПЕРЕМІСТІТЬ групи за часовою стрілкою за наступний стіл.

ПОПРОСІТЬ кожну групу роздивитися та обговорити результати роботи групи-попередниці.

⁶³ Методичні матеріали онлайн-курсу Very Verified від IREX. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу. Курс з медіаграмотності «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності»

⁶⁴ Інформаційні постери проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

3. ЗАПИТАЙТЕ:

1. Чи складно було виконати завдання? Чому?
2. Чи співпали результати вашої групи з результатами іншої?
3. Що в отриманій вами інформації є найважливішим?

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям у тих самих групах створити короткий poradnik «На що звертати увагу в медіатекстах», скориставшись плакатом (роздавальний матеріал 4)⁶⁵.

ЗАЗНАЧТЕ, що будь-які поради мають починатися спонукальними дієсловами на кшталт: зверни увагу, проаналізуй, прочитай тощо.

ЗАПРОСИТЬ представника/представницю однієї групи презентувати результати групової роботи.

СПОНУКАЙТЕ учнів/учениць інших груп доповнювати цей poradnik.

ЗАПРОПОНУЙТЕ розмістити відредагований після уроків poradnik на сайті школи (з дозволу адміністратора сайту).

⁶⁵ Роздавальні матеріали проекту "Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність". К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

Вивчай та розрізняй:
інфо-медійна грамотність

IREX

ФАКТ

Цифри, дати, події, явища, статистика, докази, зафіксовані досягнення, реальні випадки з життя тощо

Є незмінним після того, як відбувся. Втрачає правдивість тоді, коли його заперечує поява нового факту

Для його повідомлення часто використовуються дієслова: є (було, буде), показувати, демонструвати, фіксувати, відкривати, доводити тощо

Існує і зазвичай сприймається сам по собі, незалежно від того, хто і коли його повідомив

В медіа зазвичай подаються в рубриках: «Новини», «Події», «Розслідування», «Афіша», «Календар» тощо

Розрізняють:

- 1 Доведені факти – правда, підтверджена доказами
- 2 Факти, які треба перевірити – твердження, в яких є недостатньо доказів
- 3 Фейки - неправда, представлена як факт

СУДЖЕННЯ

Думки, погляди, розмисли, умовиводи, припущення, міркування, відчуття, надії, сподівання тощо

Може змінюватися залежно від настрою та мети людини або виникнення нових фактів, на основі яких створено

Для його повідомлення часто використовуються дієслова: думати, вважати, припускати, відчувати, сподіватися, висловлювати тощо

Зазвичай сприймається невідривно від того, хто його повідомляє, і не існує без свого автора

В медіа зазвичай подаються в рубриках: «Думка», «Погляд», «Редакторська колонка», «Авторські статті» тощо

Розрізняють:

- 1 Думку – судження, базоване на фактах
- 2 Погляд, або переконання – судження, засноване на вірі, моралі або цінностях
- 3 Упередження – думка на підставі недостатніх або не повністю досліджених доказів

МАНІПУЛЯЦІЇ В МЕДІА

ЯК ЇХ РОЗПІЗНАТИ?

ФАКТ

Курка знесла яйце

ФЕЙК

Неправдиве твердження, яке часто є повністю вигаданим. Створене для того, щоб ввести в оману громадськість та приховати правду.

Курка знесла яйце – і з нього випулилась ящірка

МАНІПУЛЯЦІЯ ФАКТАМИ

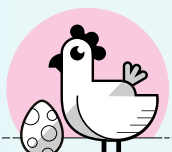
Відома та правдива інформація, яка подана так, щоб ввести в оману.

Курка-патріотка: курка знесла яйце на честь національного свята

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ

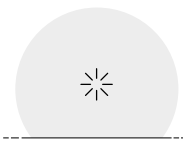
Поєднання фактів, напіривади та неправди

Кури, яких годують генетично модифікованою їжею, несуть корисніші для здоров'я яйця

ЦЕНзуРА

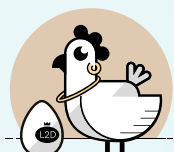
Заборона повідомляти про певні події, людей чи теми. Медіаконтент, який швидко видаляється редакцією без очевидних причин.

Курка, яку ми не можемо назвати, зробила те, про що ми не можемо розповісти, але ви про це від нас не чули

ПРИХОВАНА РЕКЛАМА

Реклама, яка замаскована у вигляді медіаповідомлення

Експерти розповідають, що кури з ферми "L2D" є найкращими та несуть найбільше яєць в Україні

ПРОПАГАНДА

Упереджена чи оманлива інформація, яку використовують для того, щоб поширювати певну точку зору

Українські кури є найплodотивітшіми в Європі, що дає змогу українському експорту утримувати лідерство в галузі

УПЕРЕДЖЕННЯ

Медіаконтент, який надає перевагу одній точці зору і не показує інші

Українські кури несуть найкращі яйця в світі

КЛІКБЕЙТ

Стаття, в якій використаний сенсаційний заголовок, щоб привернути увагу, обіцяючи контент, якого не існує

Сенсація! Шок! Ви ніколи не повірите, що зробила ця курка зробила.

Створено командою «Raskrikavanje» для проекту IREX «Learn to Discern» («Вивчай та розрізняй»), Сербія

Матеріали адаптовані в рамках проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконується IREX (Рада наукових досліджень та обмін) за підтримки Посольства Великої Британії та США, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Зміст матеріалів не обов'язково відображає думку та не є офіційною позицією Уряду Великої Британії та США. Дані матеріали дозволяється використовувати із некомерційною метою з обов'язковим посиланням на IREX та проект «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Тип контенту	Мета
інформаційне повідомлення	Змінити думку
Судження	Вплинути на рішення про купівлю
Реклама	Вплинути на ваше враження від компанії
Соціальна реклама	Змусити змінити політичні переконання або вибір
Піар-кампанії	Інформування
Пропаганда	Вплинути на зміну поведінки для загального блага

НА ЩО ВАРТО ЗВЕРНУТИ УВАГУ В МЕДІАТЕКСТІ?

ЗАГОЛОВКИ

- ? Чи можна зрозуміти зміст повідомлення і зробити висновки лише за заголовком?
- ? Чи варто поширювати матеріал у соцмережах, орієнтуючись лише на заголовок та лід (підзаголовок, перший абзац)?
- ? Заголовок відповідає інформації в тексті?
- ? Чи містить заголовок категоричні твердження, які неможливо перевірити?

ЕМОЦІЇ

- ? Чи апелюють заголовок, фото і судження в тексті до ваших емоцій, чи намагаються їх використати, щоб спонукати вас до дії, зміни ставлення?

ДЖЕРЕЛА

- ? Чи вказані джерела інформації, чи є можливість її перевірити?
- ? Дата події та дата публікації збігаються?
- ? Чи не базується текст на чутках, узагальненнях, упередженнях та стереотипах?

ФАКТИ, ЛОГІКА

- ? Чи містить текст оцінні судження і чи не підміняють вони собою факти?
- ? Зв'язок між фактами та описаними подіями є логічним і послідовним?
- ? Чи не вирвана подія з контексту?

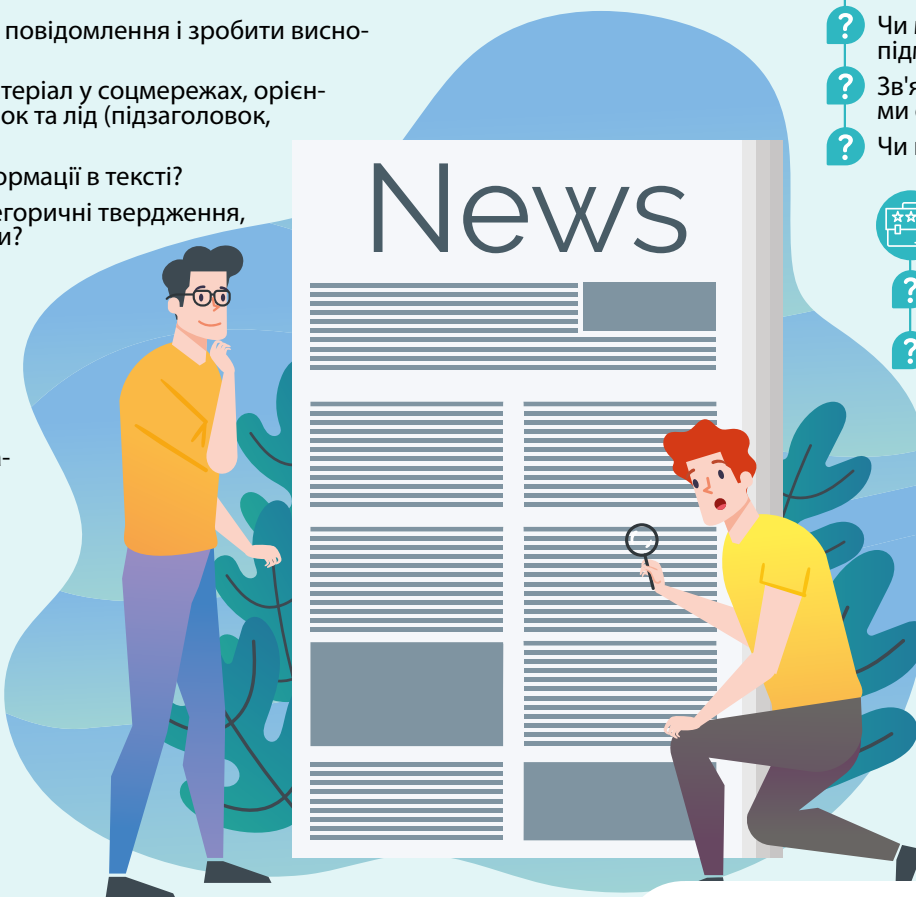
ЕКСПЕРТИ

- ? Чи є думка експерта на правду фаховою?
- ? Коментар експерта містить аналіз / прогноз чи емоційну оцінку / категоричне судження?

ОЧЕВИДЦІ

- ? Чи впевнені ви, що вказані очевидці були присутніми на місці події?
- ? Чим діляться очевидці в тексті – емоціями та оцінками чи повідомляють факти?

Факти	Судження
24 серпня в Україні відзначають День	зовнішня політика загальна комунікація команди
Незалежності	День незалежності – улюблене свято
всіх українців.	ведення документації робота з Положенням
Відстань від Києва до Львова – 540 км.	Найпривабливішим туристичним містом України є Львів.
Україна – найбільша країна, яка повністю розташована в Європі.	За оцінками експертів, Японія є найпрогресивнішою країною Азії.
Гора Говерла – найвища в Україні. Її висота – 2061 м.	Гору Говерлу вважають найчарівнішою горою всіх Карпат.
До хімічного складу повітря входять два основні елементи: азот і кисень.	Більшості людей притаманно пити каву вранці.
Укрзалізниця надає послуги з перевезення пасажирів.	Потяг – найкомфортніший варіант для далеких подорожей.
В Австралії живуть кенгуру і качкодзьоби.	Котів вважають наймилішими домашніми тваринами.
Українська абетка має 33 літери.	Українські школярі – найрозумніші в Європі.
У лютому 2021 року марсохід NASA Perseverance («Наполегливість») сів на Марс.	Через рік люди вже зможуть літати на Марс.
Станом на 1 січня 2020 року в Україні нараховували 2,7 млн людей з інвалідністю.	Громадські простори в Україні повністю пристосовані до потреб людей із інвалідністю.
В Україні набув чинності закон, за яким батько дитини може взяти відпустку по її догляду нарівні з матір'ю.	Доглядати за новонародженою дитиною повинна матір.
До 2017 року в Україні жінки не могли працювати водіями автобусів дальнього сполучення.	Доведено, що жінки – представниці слабкої статі.

⁶⁶ Зарядка з інфомедіаграмотності. Набір спортивних вправ з медіаграмотності. К.: IREX в Україні, 2022. С. 4. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу.

17. Розпізнавання фейку, пропаганди та «мови ворожнечі»

(р. 5, тема 3)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ оперує основними поняттями теми: «фейк», «пропаганда», «мова ворожнечі»;
- ▶ описує мову ворожнечі, розпізнає фейк, наводить приклади пропаганди;
- ▶ застосовує базові навички запобігання впливу маніпулятивних медіаповідомлень;
- ▶ розмірковує про вплив маніпуляцій на суспільство і людину.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 5 хв.	робота з постером «Фейки»	№1
о 7 хв.	робота з таблицею неправильних і правильних висловлювань	№3
10 хв.	робота з постером «Ознаки пропаганди»	№4
до 15 хв.	«Методи пропаганди»	№5

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані постери щодо фейків, мови ворожнечі та пропаганди та описані методи роботи з ними. Основний акцент уроку – розвиток вміння виявляти фейки, мову ворожнечі та пропаганду.

На уроці ефективними будуть:

- обговорення в загальному колі;
- робота в малих групах;
- групове обговорення;
- незакінчене речення.

Загальний час – 45 хвилин.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

фейк

пропаганда

мова ворожнечі

маніпулятивний вплив

ХІД УРОКУ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

ЗАПИТАЙТЕ:

1. Що означають поняття, винесені в тему уроку?
2. Чи стикалися ви з такими явищами? Якщо так, наведіть приклади.

ЗАУВАЖТЕ, що на уроці учні/учениці зможуть детально опрацювати вказані поняття й наприкінці уроку матимуть змогу повернутися до цих запитань.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до активності «Що таке фейк»⁶³.

ХІД ВПРАВИ

1. **РОЗДАЙТЕ** кожному учню та кожній учениці невелике за обсягом медіаповідомлення, яке є фейковим (повідомлення можуть повторюватися).
Запросіть їх протягом 2 хв. проаналізувати це медіаповідомлення, визначити, чи є воно фейковим, та записати (підкреслити) ознаки, які про це свідчать.
2. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у пари/трійки.
Запропонуйте їм проаналізувати результати роботи одне одного й скласти перелік виявлених маркерів.
3. **ОБГОВОРІТЬ** результати роботи пар/трійок у загальному колі.

⁶³ Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

4. ЗАПИТАЙТЕ:

1. Чи легко/складно було виконати завдання? Чому?
2. Чи вдалося вам дійти спільної думки в парі/трійці?

5. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ, запросивши учнів/учениць розглянути постер «Фейки» (роздавальний матеріал 1)⁶⁸.

ЗАПИТАЙТЕ:

1. Який висновок ви можете зробити?
2. Чому важливо вміти розпізнавати фейки?
3. Що в цій вправі для вас було найкориснішим?

Запросіть учнів/учениць до участі в активності «Що таке мова ворожнечі»⁶⁹.

ХІД ВПРАВИ

1. **ПОПРОСІТЬ** учнів/учениць навести один приклад мови ворожнечі, запишіть ці приклади на дошці чи фліпчарті.
2. **ЗАПРОСІТЬ** учнів/учениць індивідуально опрацювати текст «Що таке мова ворожнечі та як її розпізнати» (роздавальний матеріал 2)⁷⁰.
3. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** їм повернутися до наведених прикладів, записаних на дошці (фліпчарті) та знову визначити, чи є це мовою ворожнечі.
4. **ЗАПРОСІТЬ** учнів/учениць у парах опрацювати приклади толерантних і дискримінаційних висловлювань (роздавальний матеріал 3)⁷¹: нехай один/одна в парі називає дискримінаційне висловлювання лівого стовпчика, а другий/друга замінює його на толерантне. Завершивши роботу, вони можуть звіритися з тим, що запропоновано.

⁶⁸ Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

⁷⁰ Там само

⁷¹ Там само

⁷² Там само

II Запросіть учнів/учениць до активності «Як протидіяти пропаганді»⁷².

ХІД ВПРАВИ

1. РОЗПОЧНІТЬ із запитання:

– Які приклади пропаганди ви можете навести?

ЗАЗНАЧТЕ, що пропаганда (з латини – «те, що має бути поширене»)

– цілеспрямоване поширення ідей та моделей поведінки серед широкого кола громадян.

2. ЗВЕРНІТЬ УВАГУ учнів/учениць на постер «Ознаки пропаганди» (роздавальний матеріал 4)⁷³.

ПОВЕРНІТЬ їх до наведених прикладів.

ЗАПИТАЙТЕ:

– Які ознаки пропаганди можна виявити в цих прикладах?

3. ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у чотири групи (чи вісім пар/трійок).

РОЗРІЖТЕ постер «Методи пропаганди» (Роздавальний матеріал 5) на 4 картки.

НАДАЙТЕ кожній групі одну картку.

ПОПРОСИТЬ групи обговорити представлену інформацію та підготувати коротке повідомлення на загал.

НАДАЙТЕ слово представнику/представниці кожної групи по черзі.

СПОНУКАЙТЕ учнів/учениць інших груп ставити уточнювальні запитання.

4. ЗАПИТАЙТЕ:

– Як протидіяти пропаганді на особистому рівні?

5. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ:

Пропаганда спрощує сприйняття світу до простої схеми: чорне/біле, вороги/друзі. Для цього використовує прийоми співставлення і протиставлення: співставлення зі «своїми» відбувається за ознакою схожості, протиставлення – за ознаками відмінності.

Образ героя і образ ворога – обов'язкові елементи пропаганди. Вони впроваджуються через медіа, масову культуру (кіно, серіали, мультфільми, меми), проведення заходів.

Пропаганда наділяє героя рисами, які можуть не мати нічого спільного з реальністю: боротьба зі злими силами; захист слабких і знедолених; порядність; людяність; сміливість, відсутність страху.

Натомість ворога пропаганда наділяє такими рисами: нелюдськість (людині надають образу тварини, речі, «нелюда»); аморальність; диявольський характер: розумний, але підступний, шкодить із принципу, загрожує цілям та цінностям; боягузливість; зрадливість.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям у загальному колі закінчити речення:

Для мене несподіваним сьогодні було ...

Для мене цікавим сьогодні було ...

Для мене корисним сьогодні було ...

НАДАЙТЕ СЛОВО якомога більшій кількості дітей.

⁷² Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020.

[\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу](#)

⁷³ Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020.

[\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу](#)

⁷⁴ Пам'ятка та інструкція «Прийоми пропаганди» проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

ФЕЙКИ

ОЗНАКИ

- шокуючий характер новини, потужна емоційність повідомлення;
- відсутність посилання на будь-яке джерело;
- узагальнене посилання/апелювання до авторитетів, вагомих джерел (британські вчені, експерти ООН);
- використання готових, аксіомічних, беззаперечних тверджень без надання аргументації («українці завжди не задоволені владою»);
- конспірологічні версії («всесвітня змова», «ви ніде про це не прочитаете», «від нас приховують інформацію»);
- заклики до очевидного (абсолютно зрозуміло, очевидно);
- «розмитість» трактувань, оцінок (більшою мірою, по суті, як правило).

ЗАГРОЗИ

- нав'язування матриці сприйняття події, моделі реакції на подію;
- формування стереотипу – «я знаю про подію все» (насправді – я знаю тільки те, що фрагментально почув від інших джерел);
- знецінення критичного мислення - «навіщо мені аналізувати факт – за мене це зроблять інші»;
- сприйняття споживачами інформації скандальних фактів, подій як елемента «розваги», а не фактора спонукання до критичного мислення;
- знецінення «експертів» як носіїв достовірних, ексклюзивних даних;
- руйнування у споживачів інформації сталих морально-етичних норм у зв'язку з різкими кардинальними змінами до вагомих подій / персон.

ЩО ТАКЕ МОВА ВОРОЖНЕЧІ»ТА ЯК ЇЇ ВИЯВЛЯТИ

Мова ворожнечі – це будь-яке дискримінаційне та/або некоректне висловлювання щодо окремих груп чи спільнот або щодо окремих людей як представників цих спільнот (може бути за різними ознаками: національною, релігійною, соціальною, статевою тощо).

До мови ворожнечі зараховуємо:

- ▶ створення негативного іміджу певної групи суспільства;
- ▶ згадування групи чи окремих її представників/представниць у принизливому чи образливому контексті;
- ▶ протиставлення однієї групи іншій;
- ▶ твердження про кримінальність певної групи;
- ▶ виправдовування випадків насилля та дискримінації;
- ▶ прямі заклики до насилля;
- ▶ завуальовані заклики до насилля;
- ▶ заклики до дискримінації⁷⁵.

Мова ворожнечі існує і в інтернеті, соціальних мережах, інших формах онлайн-ЗМІ. Її можна знайти у фейсбуку, у телеграм-групах, онлайн-медіа. Характерною рисою мови ворожнечі є те, що вона застосовується до особи чи групи на основі того, ким вони є. Приміром, якщо одна людина грубо відповіла іншій у громадському транспорті, бо та її штовхнула, це є образою. Але якщо у тій самій ситуації людина вживає дискримінаційні висловлювання стосовно ідентичності іншої людини чи групи, до якої та належить, чи підбурює інших до дискримінації цієї людини або її групи, це можна вважати мовою ворожнечі.

Будь-яка мова ворожнечі є шкідливою, оскільки вона підриває соціальну згуртованість, спричиняє дискримінацію, розколює суспільство та може призвести до насильства. А це є кроком назад для справи миру, стабільності, сталого розвитку та реалізації прав людини для всіх.

Мова ворожнечі, яка підбурює до насильства, заборонена міжнародним правом. Зокрема, стаття 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зобов'язує держави законом заборонити будь-які дії

⁷⁵ Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020.
[\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

щодо національної, расової чи релігійної ненависті як-от підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства. На практиці це означає, що держави повинні розробити законодавство, яке би встановило кримінальне та інше покарання за такі протиправні форми висловлювань. Однак такі норми не мають бути використані для придушення голосів незгодних і обмеження вільного потоку інформації та думок.

У травні 2019 року Генеральний секретар Організації об'єднаних націй затвердив Стратегію і план дій, спрямовані на активізацію зусиль ООН з усунення першопричин і рушійних чинників мови ворожнечі, створення умов для ефективного реагування ООН на вплив мови ворожнечі на суспільства, а також на підтримку урядів у реагуванні на мову ворожнечі та боротьбі з нею.

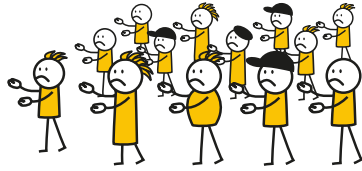
Однак карають не всі прояви мови ворожнечі та не кожен її прояв має бути заборонений. Якщо мова ворожнечі не підбурює до насильства, її не слід забороняти, але її можна критикувати і знеохочувати, оскільки вона шкодить людям і суспільству. Мові ворожнечі можна протидіяти через освітні та інформаційні кампанії. З нею можна боротися, усуваючи першопричини, включно зі стереотипами та дискримінацією.

Водночас важливо захищати свободу вираження поглядів, включно із правом на вираження непопулярних думок. Іноді важко визначити, коли мова ворожнечі переходить межу і стає забороненою формою мови, що підбурює до насильства чи дискримінації. Для розуміння, чи ви маєте справу з підбурюванням, важливо зважити контекст, статус автора, намір, саму мову, обсяги її поширення та вірогідність шкоди⁷⁶.

⁷⁶ Що таке мова ворожнечі та як з нею боротися? Організація Об'єднаних Націй. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

Неправильний варіант, з ознаками мови ворожнечі	Рекомендований варіант, без ознак мови ворожнечі
ЦИГАНИ	РОМИ
ХОХЛИ	УКРАЇНЦІ
МОСКАЛІ, КАЦАПИ	РОСІЯНИ
НЕГРИ	ТЕМНОШКІРІ
ЖИДИ	ЄВРЕЇ
ОСОБИ КАВКАЗЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ	ВІРМЕНИ / АЗЕРБАЙДЖАНЦІ / ГРУЗИНИ ТА ІН.
НАРКОМАН	ЛЮДИНА З НАРКОТИЧНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ
АЛКОГОЛІК	ЛЮДИНА З АЛКОГОЛІЧНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ
ТЕРОРИСТ	УЧАСНИК ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЧЛЕН ТЕРОРИСТИЧНОГО УГРУПОВАННЯ, ЛЮДИНА, ЗАСУДЖЕНА ЗА СКОЄННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ
БОМЖИ	БЕЗХАТЧЕНКИ, БЕЗПРИТУЛЬНІ, БЕЗДОМНІ
СТАРІ, БАБЦЯ, ДІД	ЛЮДИ ПОВАЖНОГО ВІКУ

Ознаки пропаганди

1

Спрощення до мінімуму

Пропаганда звернена до людей різного віку і з різним рівнем освіти. Тому має бути зрозуміла всім (слогани, заклики).

2

Постійне повторення

Принцип тотальності. Однакові ідеї мають звучати з усіх можливих джерел, щоб створити ефект їхньої безальтернативності та очевидної правдивості.

3

Вплив на почуття, а не на розум

Емоції працюють швидше за логіку.

4

Суб'єктивність і односторонність

Пропаганда не може бути об'єктивною. Тому у ній немає інших поглядів і фактів, які б підкріплювали такі погляди.

Методи впливу пропаганди

1 Гра зі словами

Блискуче узагальнення. Вживають позитивні та емоційні загальні фрази і слова (честь, слава, патріотизм, мир, свобода, сімейні цінності, стабільність, добро, демократія). Закликають схвалити щось, так само не вивчаючи доказів (наприклад, «Голосуй за стабільність, голосуй за нас!»)

Навішування ярликів (мова ворожнечі). Людину чи об'єкт називають словом, яке несе негативне емоційне забарвлення (наприклад, радикали). Мета — спонукати до засудження без доказів.

Евфемізми, метафори. Використовують загальні і м'які слова і фрази, які приховують неприємну правду. Наприклад, ліквідація замість вбивство під час війни; втрати замість загиблі.

2 Фальшиві зв'язки

Посилання на авторитети (фальшиві і не тільки). Потрібну думку висловлює популярна особа. Це можуть бути також сумнівні іноземні ЗМІ, «відомі експерти» та «дослідження».

Перенесення. Якості відомої людини або символу (прапор, герб) переносять на продукт, рух, організацію, щоб підтримати або дискредитувати їх. Буває позитивне або негативне. Приклад: зірки виступають за політичного кандидата.

3 Заклики до почуттів

«Брати і сестри». Використовують слова, які зображують кровне споріднення (мати, діти, браття, родина), що ділить світ на «своїх» і «чужих».

«Разом з усіма». Закликають: «Всі інші це роблять, так само повинні робити і ви».

Теорії змови. Поширюють чутки і міфи про таємну змову, щоб відволікти від реальних проблем або налякати аудиторію.

«Свої хлопці» («звичайні люди»). Оратори переконують, що вони та їхні ідеї — «прості», «народні». Часто використовують кандидати на посади, блогери, лідери думок.

Обігрування страху. Ситуацію змальовують як катастрофічну і таку, що вимагає негайного вибору між небагатьма (найчастіше — двома) варіантами. Страх заважає мислити раціонально і спонукає погодитися на найпростіші і найшвидші рішення, щоб уникнути небезпеки.

4 Маніпуляції з фактами

Підміна фактів і думок. Думку подають як факт або факт видають за думку.

Хибна логіка. З правильних припущень роблять маніпулятивний висновок.

Обман. Неправдиві факти, твердження, фальшиві зображення видають за правдиві.

Перебільшення. З несуттєвої частини чи факту судять про ціле або роблять великі прогнози. Приклад: змальовують погляди одного журналіста чи експерта як офіційну позицію уряду.

Підтасування карт. Правдиву інформацію подають вибірково. Наводять найкращі факти для підкріплення своєї заяви і найгірші — для протилежного погляду. Замовчують важливі, але не вигідні для себе факти.

18. Стандарти подання інформації. Критичний аналіз медіатекстів

(р. 5, тема 4)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ називає та характеризує основні стандарти журналістики;
- ▶ розмірковує про роль медіа в житті держави, суспільства і конкретної людини.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 10 хв.	Чекліст «Чому відповідальне споживання медіа важливе для мене»	№1
до 10 хв.	Зміна новини	
20 хв.	Журналістські стандарти (постер)	№2

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані: вправа «Зміна новини» (альтернативний варіант «Що? Де? Коли?») та фрагменти вправ «Журналістські стандарти» (із різних посібників). На уроці варто застосувати такі активності учнів/учениць:

- обговорення в загальному колі;
- робота в парах/малих групах;
- чекліст;
- групове обговорення.

Для альтернативної вправи «Що? Де? Коли?» підготуйте: 1) дві ємності для води з написами знизу догори: Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому? об'ємом 2-3 літри, бажано прозорого кольору циліндричної форми; 2) дві ємності для води, за допомогою яких учасники/учасниці наповнюватимуть циліндричний посуд із написами (вони мають бути меншого об'єму – 200-300 мл, це може бути стандартна склянка); 3) велику ємність, звідки учасники/учасниці команд будуть черпати воду й носити її в циліндричний посуд; 4) предмети, які будуть бар'єрами: щось, що треба переступати, обходити; 5) новину за стандартами, яку читаємо наприкінці гри.

Загальний час – 45 хвилин.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

журналістські стандарти

ХІД УРОКУ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. ЗАУВАЖТЕ

За дослідженням Mediakix, проведеним у США, людина в середньому витрачає п'ять років свого життя на соціальні медіа і сім років – на перегляд телебачення. Цікаво, що часу, проведеного в соціальних медіа впродовж життя, було б достатньо, аби:

32 рази піднятися на Еверест

3,5 рази пройти Великий китайський мур

пробігти 10 000 марафонів

Кількість уваги, яку ми приділятимемо медіа, буде тільки зростати. Проте якість та подання деякої інформації потребує вдосконалення. Алгоритми в соціальних мережах, фейки, викривлення, маніпуляції отруюють наше медіаполе.

2. ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям чекліст «Чому відповідальне споживання медіа важливе для мене»⁷⁷ (роздавальний матеріал 1).

ЗАПИТАЙТЕ після заповнення:

1. Чи легко/складно було виконати це завдання?
2. Навіщо, на вашу думку, ви виконували цю вправу?

3. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Як споживачі інформації ми маємо знати, як пристосуватися до її великих обсягів, а як автори – стежити, що ми створюємо, та нести за це відповідальність.

⁷⁷ Зарядка з медіаграмотності. Розроблено командою проекту "Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність" IREX для виставки Data CTRL Centre (жовтень-листопад 2020). [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

Важливо свідомо формувати свій інформаційний простір. Згадайте свій типовий день. Напевно, ви прокинулися від будильника на смартфоні. Дивлячись одним оком, ще під ковдрою, ви гортаєте інстаграм, читаєте новини в телеграмі або відповідаєте на повідомлення у фейсбуці. Снідаючи, вмикаєте улюблені подкасти, теле-/радіопередачу чи ютуб, водночас переглядаєте погоду в інтернеті, клікаєте на раптове сповіщення чи рекламу. Минула година, а ви вже спожили мінімум п'ять різних медіа. Чи замислюєтеся ви, скільки часу проводите в інформаційному просторі протягом дня? Простежте, з якою кількістю медіа та інформації ви взаємодієте щоденно.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до активності «Зміна новини»⁷⁸.

ХІД ВПРАВИ

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у кілька груп (не більше, ніж по п'ять людей).
2. **НАДАЙТЕ** представнику/представниці кожної групи аркуш із однаковою новиною за схемою «Що і де сталося? – Коли це сталося? – Хто повідомив?» (має вийти новина на кшталт: «Потужний вибух побутового газу стався сьогодні на Сумщині, – повідомляє МЗС»).
3. **ОЗНАЙОМТЕ** учасників/учасниць з інструкцією:

ЕТАП 1. Один учасник/одна учасниця з кожної групи подумки читає початкову новину та записує свою версію цієї новини, обов'язково замінивши в ній слова на синонімічні, крім двох, які можна залишити незмінними.

ЕТАП 2. Слід загорнути попередній (отриманий) варіант, передаючи наступному учаснику/учасниці так, щоб було видно тільки щойно написаний варіант.

⁷⁸ Посібник «Медіаграмотність для громад». К.: IREX в Україні, 2022. С. 15-16. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

Далі такі дії повторюються до останнього учасника/останньої учасниці.

Заувага: під час виконання цієї вправи не можна розмовляти одне з одним.

ЕТАП 3. По завершенню вправи останній учасник/учасниця зачитує фінальну версію новини.

4. ЗАПИТАЙТЕ

1. Чому інформація викривилась?
2. Що ви намагались передати, а що опустити?

5. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

При передачі чи створенні контенту інформація може змінюватися, і це не завжди залежить від нашого бажання. Щоб мінімізувати викривлення інформації, професійна журналістська спільнота розробила професійні стандарти. Зрозуміло, що стандарти не завжди порушують навмисно, так само, як і ви, виконуючи цю вправу, не мали на меті спотворити зміст новини.

ЗАУВАЖТЕ: Тепер можна перейти до детального ознайомлення із журналістськими стандартами.

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВАРІАНТ

За наявності простору (зали, рекреації, подвір'я) та часу можна як альтернативний варіант провести вправу «Що? Де? Коли?» (картка №6)⁷⁹.

ХІД ВПРАВИ

1. УТВОРІТЬ команди

РОЗТАШУЙТЕ їх у дві колони перед лінією, а між колонами у рівній доступності (посередині) розташуйте спільну ємність із водою, а за лінією

на відстані перед учасниками, – циліндричні ємності з написами Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому? І на шляху до них – бар'єри.

РОЗДАЙТЕ учасникам/учасницям команд перед лініями склянки (ємності по 200 мл), які вони наповнюють по вінця водою зі спільної ємності.

2. ОГЛОСІТЬ завдання:

“Якнайшвидше донести повну склянку з водою, обійти бар'єри й вилити воду в ємність із написами Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому?; повернутися до своєї команди, передати склянку наступному гравцю, який проводить ту ж процедуру. Час для виконання завдання – 3-5 хв. Перемагає той, хто наносить більше води у ємність із написами Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому? і зробить це швидше.

ПРИМІТКА

Важливо підібрати умови так, щоб набрати води до слова «Чому?» було не дуже легко.

3. ОЦІНІТЬ результати та **ЗАЧИТАЙТЕ** новину. Для прикладу пропонуємо роздавальний матеріал ⁸⁰.

Якщо ємність наповнили лише до слова «Коли?», подайте тільки цю інформацію; якщо вдалося наповнити до слова «Чому?», зачитайте всю новину.

4. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Метою вправи було показати важливість дотримання стандартів під час написання новин. Основні журналістські стандарти – це оперативність, точність, баланс думок, достовірність, відокремлення фактів від коментарів, повнота. У цій вправі ми побачили, як важливо й непросто дотримуватися стандартів точності, оперативності й повноти, коли на нас тиснуть обставини, час, конкуренти. В такій ситуації дуже часто опиняються й журналісти. Через намагання дотриматися оперативності, зробити все швидко іноді страждає точність і повнота інформації. Отже, споживач ризикує отримати не всю суспільно важливу інформацію, яку могли б подати в медіа.

⁷⁹ Зарядка з інфомедіаграмотності. Набір спортивних вправ з медіаграмотності. К.: IREX в Україні, 2022. С. 12-13. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

⁸⁰ Львівські стартапери відтворили у доповненій реальності зруйнований Хустський замок. ZAXID.NET [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

Однак наша мета – не звинувачувати медіа, адже існує чимало якісних видань, а вміти критично оцінювати інформацію, обирати для себе ті джерела, які дотримуються стандартів, цінують увагу читачів, перевіряють інформацію перед публікацією.

II Запросіть учнів/учениць до активності **«Журналістські стандарти»⁸⁸**.

ХІД ВПРАВИ

1. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям ознайомитися із журналістськими стандартами за таким завданням:

“*Попрацюйте з **постером**⁸² (роздавальний матеріал 3): оберіть одне із положень та поясніть, чому це є стандартом.*

2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям проранжувати наведені стандарти (від найважливішого до найменш важливого) та пояснити свій вибір.

НАДАЙТЕ слово кільком охочим учням/ученицям.

3. **ЗАЗНАЧТЕ**, що медіа, готуючи новини, послуговуються:

- ▶ правилами наближення інтересів – чи цікаво це їхній аудиторії;
- ▶ редакційною політикою – редакція сама визначає, що вони хочуть подавати своїй аудиторії, або ж це визначає власник медіа;
- ▶ алгоритмами соціальних мереж та трендами.

4. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям відкрити стрічку новин на будь-якому сайті та прочитати перші п'ять новин.

⁸¹ Зарядка з медіаграмотності. Розроблено командою проекту “Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність” IREX для виставки Data CTRL Centre (жовтень-листопад 2020). [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

⁸² Інформаційні постери проекту “Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність”. К.: IREX в Україні, 2020. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

ЗАПИТАЙТЕ:

- Як ви після цього почуваетесь?
- Про що були новини?

ЗАУВАЖТЕ:

“*Новини зосереджуються на високоактивних емоціях – страхах, злості тощо. Це може вплинути на ваше сприйняття світу. Дослідник Джордж Гербнер назвав цей феномен синдромом злого світу. Коли люди отримують багато негативної інформації, вони починають думати, що світ більш небезпечний, ніж він є насправді.*

5. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Професійні стандарти існують у будь-якій сфері життя суспільства. Нині, в непростий час, для нас вкрай важливими є професійні стандарти в журналістиці. Медіа формують наш світогляд та точку зору на події. Через цю призму ми сприймаємо дійсність і формуємо до неї ставлення. Саме тому призма має бути кришталеву чистою. Цьому й допомагають журналістські стандарти.

Нині існують такі загальноприйняті рамки (стандарти) в журналістиці:

1. **Баланс думок, точок зору** – забезпечення різних точок зору щодо події. Журналіст/журналістка – це неупереджена людина, яка повинна представляти різні точки зору на ситуацію та бути об'єктивною.
2. **Оперативність (швидкість)** – чим швидше буде опублікований матеріал, тим краще, але головним має бути достовірність інформації.
3. **Достовірність** – кожен факт має бути перевірений, джерела інформації мають бути надійними та правдивими. Іноді оприлюднення фактів може бути анонімним, якщо це може загрожувати життю, здоров'ю чи професійній діяльності людини⁸³.

⁸³ Журналістські стандарти. Київський молодіжний центр. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

4. **Повнота** – у готовому матеріалі має бути відповідь на питання: що сталося? де сталося? коли сталося? Для подальшої аналітики – чому сталося і до чого це призведе? А також коментарі експертів.
5. **Точність** – інформація має бути тільки правдива. Особливу увагу варто приділяти іменам героїв, власним назвам, числам.
6. **Відокремлення фактів від коментарів** – коментарі не повинні свідчити про прихильність журналіста/журналістки до якоїсь зі сторін ситуації чи до когось із експертів.

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям ознайомитися з переліком основних цінностей в журналістиці, що виокремлені Британською телерадіомовною корпорацією (BBC) та пояснити, як ці цінності співвідносяться із загальнолюдськими цінностями (на прикладі 1-2 позицій).

Довіра аудиторії

Неупередженість

Свобода висловлення

Захист вразливих груп

Незалежність

Повага до приватності

Відповідність суспільним інтересам

Уникнення невинуватих правопорушень

Чесність і точність

НАДАЙТЕ СЛОВО кільком охочим учням/ученицям.

ЧОМУ ВІДПОВІДАЛЬНЕ СПОЖИВАННЯ МЕДІА ВАЖЛИВЕ ДЛЯ МЕНЕ

	Я більше не хочу розчаровуватися через сенсаційні (та брехливі) заголовки
	Новини впливають на мій настрій і часто його погіршують
	Я хвилююся, що хтось може маніпулювати моєю думкою
	Мені складно сформулювати власне ставлення щодо деяких подій або питань
	Мене хвилює, що я не завжди розумію точку зору інших людей
	Мені не подобається, що заможні гравці на ринку медіа можуть впливати на порядок денний
	Мені не подобається, що я можу читати проплачені матеріали, не усвідомлюючи цього
	Мені хотілося б краще контролювати своє інформаційне поле
	У мене часто виникає почуття тривоги, тому що я не встигаю стежити за всіма новинами
	Інформація, яку я бачу, може виявитися фейком і зашкодити мені та моїм рідним
	Мене хвилює, що через алгоритми я пропущу щось важливе

Львівські стартапери відтворили у доповненій реальності зруйнований Хустський замок

За допомогою додатку можна буде оглянути реальний вигляд фортеці у XVII ст.

Суспільство — Оріся Шиян, 15:53, 6 грудня 2022

Додаток відтворить вигляд Хустського замку у XVII ст.

Львівський стартап Chameleon Age відтворив у технології доповненої реальності замок у Хусті на Закарпатті, який зараз у стані руїн. Дослідники опрацювали історичні джерела, професійний архітектор створив його 3D модель, а IT-фахівці відтворили вигляд замку у віртуальній площині. У створеному додатку екскурсію замком проводитиме віртуальний гід.

«І знову раді показати Вам нашу працю. Вашій увазі відновлений замок у місті Хуст, який розкинувся на горі вулканічного походження і зараз стоїть у руїнах», – повідомили 6 грудня на сторінці Chameleon Age.

Хустський замок як фортифікаційний комплекс існував у XI-XVIII ст. Перші кам'яні укріплення почали будувати у XIV ст. У наступні століття його кілька разів перебудовували. Це була потужна фортеця Східної Європи. Модель замку напрацювали з XVII ст. – це час його розквіту. Професійний архітектор-реставратор, фахівець з середньовічної фортифікаційної архітектури Богдан Шерегій понад 10 років займається його дослідженням. Він створив благодійний фонд «Відродження. Замок Хуст» і у 2018 році взяв замок під опіку.

«Щоби пояснити людям, що ми хочемо зробити для його відродження, треба це показати, візуалізувати. Я розробив 3D модель. Для отримання фінансування ми подавалися на грант, але з цим не вийшло. Тому я за свої кошти замовив AR для замку. Це було ще до війни», – пояснив ZAXID.NET Богдан Шерегій.

Джерело

ЖУРНАЛІСТСЬКІ СТАНДАРТИ

В основі професійних стандартів інформаційної та аналітичної журналістики лежать норми і правила чесного відображення реальності, поваги до істини та права громадськості на правду, служіння суспільним інтересам (за Декларацією принципів професійної поведінки журналістів, 1954)

ОПЕРАТИВНІСТЬ

Максимально швидке висвітлення журналістом актуальних подій із зазначенням часу події та новини

ТОЧНІСТЬ

Перевірність та підтвердженість у матеріалі всіх цифр, імен, посад, назв; повнота цитування, збереження логіки і хронології подій

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ

Представлення різних точок зору на подію, надання слова всім сторонам конфліктної ситуації, залучення незалежних експертів

ДОСТОВІРНІСТЬ

Наявність ідентифікованого надійного джерела тієї інформації, яка стає публічною; можливість перевірити інформацію принаймні за двома джерелами

ВІДОКРЕМЛЕННЯ ФАКТІВ І СУДЖЕНЬ

Необхідність відокремити в тексті факти від думок, коментарів і суджень журналіста, героїв публікації, експертів; від емоційних оцінок і особистих точок зору. Ненав'язування особистої позиції журналіста

ПОВНОТА ІНФОРМАЦІЇ

Відповіді не лише на запитання «Що, де і коли сталося?», але і на запитання «Яким чином?»; певне прояснення контексту, того, що передувало події і якими можуть бути наслідки

Матеріали розроблені в рамках проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконується IREX (Рада наукових досліджень та обмін) за підтримки Посольства Великої Британії та США, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Зміст матеріалів не обов'язково відображає думку та не є офіційною позицією Уряду Великої Британії та США. Дані матеріали дозволяється використовувати з некомерційною метою з обов'язковим посиланням на IREX та проект «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

19. Соціальні мережі

(р. 5, тема 5)

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ називає види соціальних мереж, характеризує їх специфіку;
- ▶ формулює правила поведінки в мережах, моделює їх;
- ▶ пояснює, що таке інформаційна бульбашка та як її уникнути;
- ▶ простежує переваги і ризики під час користування соціальними мережами.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 10 хв.	Фейсбук/Інстаграм і реальність	
до 10 хв.	Моє медіаполе	№1
до 15 хв.	Інформаційна бульбашка Постер «InfoBubble», поради	№2 №3
до 15 хв.	Як зменшити час споживання інформації заради його якості	№4

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані кілька практичних вправ, які бажано застосувати в комплексі.

На уроці ефективними будуть такі активності учнів/учениць:

- обговорення в загальному колі;
- робота в малих групах;
- «Бінго»;
- практикум;
- групове обговорення.

До уроку слід заздалегідь підготувати роздавальні матеріали. За потреби бажано опрацювати додаткову інформацію в інтернет стосовно теми уроку.

Загальний час – 45 хвилин.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

медіа поле

соціальні мережі

інформаційна бульбашка

ХІД УРОКУ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до вправи-розминки «Фейсбук/Інстаграм і реальність»⁸⁴.

ХІД ВПРАВИ

ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у трійки або малі групи по чотири людини.

ПОПРОСИТЬ їх переглянути профілі одне одного у фейсбуці та інстаграмі та зробити припущення про людину на підставі інформації у профілі.

ЗАПРОСИТЬ учасників/учасниць трійки/групи по черзі поділитися припущеннями, а власника/власницю профілю підтвердити чи заперечити їх.

ЗАПИТАЙТЕ у загальному колі:

1. Які у вас враження?
2. Чого було більше у вашій групі – згоди чи заперечень? Як ви думаєте, чому?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

У вступному слові зазначте, що сьогодні в учнів/учениць завдяки вправам буде змога розвинути навички споживання інформації, в тому числі зі соцмереж.

ХІД ВПРАВИ

ВПРАВА 1. «МОЄ МЕДІАПОЛЕ»⁸⁵.

1. **ЗАУВАЖТЕ**, що люди часто не замислюються, скільки часу проводять в інформаційному просторі протягом дня. Запросіть простежити, з якою кількістю медіа та інформації учні/учениці взаємодіють щоденно.

⁸⁴ Методичні матеріали онлайн-курсу Very Verified від IREX. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

Курс з медіаграмотності «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності».

⁸⁵ Там само

2. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням/ученицям на діаграмі (роздавальний матеріал 1)⁸⁶ відмітити крапками кількість годин, які вони присвячують медіа (слід врахувати одночасний перегляд телевізора, ютуба, нетфлікса тощо і гортання новинної стрічки), та з'єднати крапками й заштрихувати внутрішню частину.

3. **ЗАЗНАЧТЕ**, що це – медіаполе кожного учня і кожної учениці. Тепер вони наочно можуть бачити свій медіапростір і типи інформаційних потоків, які їх супроводжують щодня.

4. **ЗАПИТАЙТЕ:** щоденно.

1. Чи усвідомлювали ви, скільки часу витрачаєте на медіа?
2. Які висновки можна зробити після цієї вправи?

ПРИМІТКА

Якщо є час, можна об'єднати учнів/учениць у групи відповідно до їхнього медіаполя й запропонувати обмінятися міркуваннями, чому вони надають перевагу тим чи тим медіа.

ВИСЛОВТЕ ПРИПУЩЕННЯ, що, найімовірніше, у медіаполі учнів/учениць класу почесне місце посідають соціальні мережі, та перейдіть до наступної вправи.

ВПРАВА 2. «ІНФОРМАЦІЙНА БУЛЬБАШКА»⁸⁷.

1. **ЗАУВАЖТЕ**, що, за даними Digital 2020, 27 мільйонів українців користуються інтернетом, а 70% з них використовують соціальні мережі. Користувачі й користувачки можуть опинитися в інформаційній бульбашці й бути ізольованими від різних поглядів.

ЗАПИТАЙТЕ:

– Чи може ваше медіаполе бути бульбашкою, за межі якої ви не можете вийти?

2. **ЗАПРОСИТЬ** учнів/учениць зіграти в «Бінго»⁸⁸ (роздавальний матеріал 2). Відведіть на це 3 хв.

⁸⁶ Зарядка з медіаграмотності. Розроблено командою проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» IREX для виставки Data CTRL Centre (жовтень-листопад 2020). [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

⁸⁷ Там само

⁸⁸ Там само

По закінченню роботи **ЗАЗНАЧТЕ**: якщо учні/учениці обвели три твердження підряд по діагоналі, вертикалі або горизонталі – бінго! Тобто схоже, що вони в інформаційній бульбашці.

ЗАПИТАЙТЕ в загальному колі:
– Як вийти з інформаційної бульбашки?

ЗАПИШИТЬ ідеї учнів/учениць на дошці/фліпчарті.

ЗАПРОПОНУЙТЕ їм опрацювати постер⁸⁹ та порівняти цей перелік із наведеними порадами (роздавальний матеріал 3).

3. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ

Ми не можемо повністю контролювати інформацію, яка потрапляє до нашої стрічки новин, оскільки її для нас підбирають алгоритми. На основі наших лайків, посилань, локацій, спільнот та друзів алгоритми персоналізують інформацію, яку ми бачимо. Якщо алгоритм кілька разів показав вам фото Ігоря, а ви байдуже прогортали їх, то через два роки ви випадково дізнаєтеся від Каті, а не зі соціальної мережі, що у Ігоря відбулася важлива подія. Такі самі правила поширюються на новини. Фейсбуку вигідно, щоб ви залишалися у соцмережі якомога довше. Тому він може обмежувати видачу сторінок та користувачів, з якими не збігаються ваші погляди, аби вам було приємніше перебувати на платформі. Інстаграм та ютуб працюють за схожим принципом.

ВПРАВА 3. «ЯК ЗМЕНШИТИ ЧАС СПОЖИВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЗАРАДИ ЙОГО ЯКОСТІ»⁹⁰.

1. **ОБ'ЄДНАЙТЕ** учнів/учениць у чотири–п'ять групи з назвами:

ГРУПА 1 «YOUTUBE»

ГРУПА 4 «TIKTOK»

ГРУПА 2 «FACEBOOK»

ГРУПА 5 «TWITTER» (ОПЦІЙНО)

ГРУПА 3 «INSTAGRAM»

⁸⁹ Інформаційні постери проекту "Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність". К.: IREX в Україні, 2020. [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

⁹⁰ Зарядка з медіаграмотності. Розроблено командою проекту "Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність" IREX для виставки Data CTRL Centre (жовтень-листопад 2020). [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

ЗАПРОПОНУЙТЕ кожній групі протягом 5-7 хв. опрацювати роздавальний матеріал 4⁹¹ та повправлятися у застосуванні цих порад на практиці.

2. **ПЕРЕМІШАЙТЕ** склад усіх груп.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям у нових групах по черзі показати іншим учасникам, як зменшити час споживання інформації й зосередитися на її якості (до 8 хв.).

ДОДАЙТЕ:

Ще однією порадою може бути така: вимкніть усюди сповіщення. Звучить радикально, проте дуже ефективно. Так ви відновите контроль над власним часом. Для термінових повідомлень і справ у вашого найближчого кола завжди є ваш номер телефону.

3. **ЗАПИТАЙТЕ**:

– Що було корисним у цій вправі?

4. **ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВУ**:

Представники цифрових гігантів, як-от компаній Facebook чи YouTube, постійно наголошують на тому, що їхня мета – збільшити час, який у середньому проводять користувачі у соцмережах. Тому принципи роботи соціальних медіа запозичені з індустрії азартних ігор. Вони створюють психологічні залежності, хоча нав'язливе користування соцмережами і не є діагнозом. Коли ми відчуваємо певний дискомфорт, то робимо дію, яка має зменшити цей дискомфорт, та отримуємо позитивне підкріплення. Наприклад, якщо ви почуваетесь самотньо, перегляд постів у соцмережах може поліпшити вам настрій. А мозок запам'ятає цей алгоритм і в майбутньому буде його використовувати.

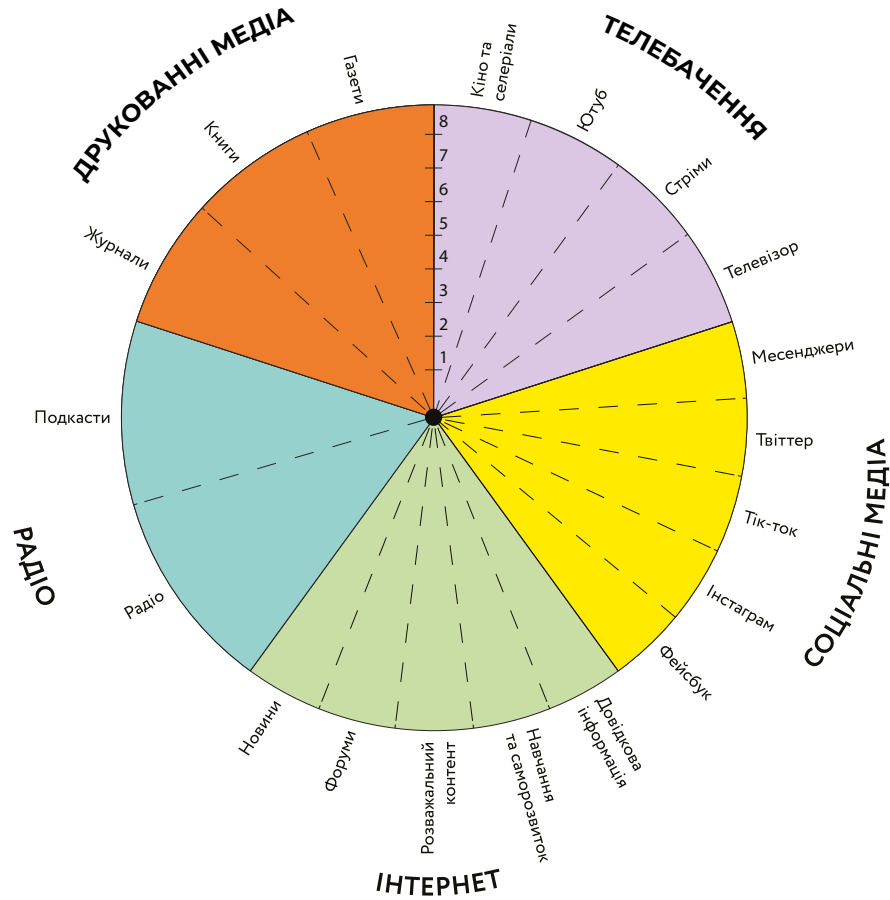
ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям записати коротку письмову рефлексію уроку (протягом 3 хв.):

ЗВИЧКИ В КОРИСТУВАННІ СОЦМЕРЕЖАМИ, ЯКІ Я ХОЧУ ЗМІНИТИ:

ЗАПРОСИТЬ до слова кількох охочих учнів/учениць.

⁹¹ Зарядка з медіаграмотності. Розроблено командою проекту "Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність" IREX для виставки Data CTRL Centre (жовтень-листопад 2020). [\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

БІНГО «ІНФОРМАЦІЙНА БУЛЬБАШКА»

Я отримую новини зі соціальних мереж та сторінок своїх друзів	У моїй стрічці більше думок, з якими я погоджуюся, ніж ні	Я ставлю більше лайків, ніж смайлів «обурення»
Я відписуюся від тих, хто зі мною не погоджується	Усі мої друзі вболівають за ту ж футбольну команду, що і я	У коментарях до моїх постів всі погоджуються з моєю думкою
Я не розглядаю аргументи, які суперечать моїм переконанням	Я не видаляю кукіз (cookies) зі своїх пристроїв (або не знаю, що це)	Коли я бачу заголовок, з яким миттєво не погоджуюся, я не читаю статтю

ЩО ТАКЕ ІНФОРМАЦІЙНА БУЛЬБАШКА ТА ЯК З НЕЇ «ВИЛІЗТИ»

ІНФОРМАЦІЙНА
БУЛЬБАШКА

Як виникає?

Алгоритми пошукових систем та соціальних мереж підбирають користувачам інформацію, яка їм до вподоби та відповідає їхнім очікуванням, поведінці та реакціям в інтернеті.

Якщо Ви перебуваєте в інформаційній бульбашці, виникає враження, що Ваша точка зору «панує» всюди та весь світ вважає так, як Ви!

РИЗИКИ

- ✓ Ми випускаємо з поля зору інформацію, яка не відповідає нашим вподобанням.
- ✓ Не отримуємо інформацію, що потенційно може розширити наш світогляд, зробити нас більш толерантними, спонукати змінити думку про щось.
- ✓ Маємо хибне враження, що усі навколо думають так, як і ми.

Що ми можемо зробити?

- ✓ Підписатися на кілька сторінок платформ, медіа чи особисті профілі, які поширюють ідеї, що не співпадають з нашими поглядами.
- ✓ Використовувати режим анонімного перегляду, видаляти історію пошуку, чистити кеш*.
- ✓ Перевіряти налаштування акаунтів у соціальних мережах (інформація може збиратися, і на її основі можуть «будуватися» результати пошуку).
- ✓ Бути більш відкритими до різноманітних ідей та аналізувати інформацію.

Кеш - швидкісна пам'ять або частина оперативної пам'яті, де зберігаються копії даних, що часто використовуються

- Використовуйте браузер в режимі інкогніто, періодично видаляйте історію пошуку, кукиз (реп'яхи, які чіпляються за вас під час візитів на сайти і допомагають їм запам'ятати вас) і намагайтеся рідше реєструватися на сайтах через ваші профілі в соцмережах.
- Свідомо шукайте інші точки зору. Наприклад, якщо ви вірили, що їжу не можна запивати водою, можна ввести пошуковий запит із запитанням: «запивати їжу водою наукові дослідження», «вода під час їжі за і проти» й шукати поради фахівців на профільних сайтах.
- Читайте новини безпосередньо з новинних сайтів, а не натискайте на посилання у соціальних медіа.
- Коли ви бачите заголовок, який змушує думати, що стаття вам не сподобається, спробуйте дати їй шанс. Ви не зобов'язані змінити думку, мета – побачити проблему з іншого боку.

ГРУПА 1

- Вимкніть функцію «Наступне» на ютубі і підійдіть відповідально до вибору наступного ролика. Під час перегляду відео натисніть на блакитну крапку біля фрази «Автоматичне відтворення» над стовпцем мініатюрних зображень відео у правій частині екрана.
- Налаштуйте розширення Remove YouTube Recommended Videos, Comments для браузера (існує для Chrome та Firefox). За його допомогою можна вимкнути коментарі, повністю сховати панель праворуч із рекомендованими відео та списками відтворення, вимкнути автоматичне відтворення на всіх відео.

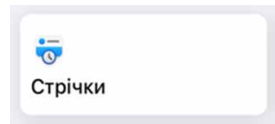
ГРУПА 2

Хоча існує кілька способів контролю вашої стрічки новин у фейсбуці, немає можливості назавжди повернутися до показу постів у хронологічному порядку. За замовчуванням, у верхній частині стрічки новин показують найпопулярніші публікації. Щоб тимчасово налаштувати показ новин у хронологічному порядку й бачити найновіші публікації. Для мобільної версії виконайте таку послідовність дій:

Натисніть на значок «Меню» у верхньому куті вікна фейсбуку.

Оберіть «Стрічки».

ГРУПА 3

Уникайте вкладок «Пошук» і «Цікаве». Ви можете просто переглядати свою стрічку або безпосередньо шукати людей, теми, гештеги, події, які вас цікавлять.

ГРУПА 4

TikTok має вбудовані налаштування, які допоможуть контролювати ваш час у додатку.

1. Зайдіть у ваш профіль.
2. Перейдіть в розділ налаштувань у правому верхньому куті.
3. Натисніть «Цифровий добробут».
4. Натисніть «Керування часом екрану» і виберіть відповідні налаштування.

ГРУПА 5

- Підвищте ваші стандарти і зменшіть кількість людей, за якими ви стежите, до 100.
- Подивіться на список тих, за ким ви стежите. Чи є там боти – автоматизовані облікові записи? Від них краще відписатися. Бота можна розпізнати за такими характеристиками:
 - ▶ Ім'я користувача містить номери або незрозумілу назву.
 - ▶ Анонімність, відсутність фотографії, біографії чи опису профілю.
 - ▶ Надвелика кількість ретвітів. Реальна людина може постити 10-15 разів на день, а бот – до 2000 разів на день.
- Використовуйте списки в твітері. Список – це група облікових записів, який користувач створює сам або має можливість підписатися на вже створений. Списки можуть бути згруповані за інтересами, професіями, трендами. Наприклад, ви можете створити список «Наукові новини» і стежити за медіа та користувачами, які про це пишуть.
- Натисніть «Списки» на панелі навігації.
- Натисніть вгорі значок «Створити новий список».

20. Як розпізнати маніпуляції та захиститись від них

Практичне заняття

ОЧІКУВАНІ ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ

учень/учениця:

- ▶ називає види маніпулятивного впливу;
- ▶ застосовує прийоми протидії маніпуляціям;
- ▶ оцінює важливість навичок протидії маніпуляціям в особистому житті.

ОСНОВНІ АКТИВНОСТІ

Тривалість	Види діяльності	Роздавальний матеріал
до 20 хв.	«Тренер з йоги» «Маніпуляції з кольором. Червоне – чорне» «Маніпуляція. Відео з мавпою»	
до 20 хв.	Робота з постерами	№ 1, 2, 3, 4

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Для уроку адаптовані вправи «Тренер з йоги», «Маніпуляції з кольором. Червоне – чорне» та «Маніпуляція. Відео з мавпою». Їх можна використати комплексно або ж обрати для уроку одну чи дві. Також передбачено, що під час уроку учні/учениці складатимуть короткі поради на основі постерів.

Ефективними будуть такі активності учнів/учениць:

- обговорення в загальному колі;
- робота в парах/малих групах;
- групове обговорення;
- «вільне письмо».

Загальний час – 45 хвилин.

**ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ**

маніпуляції

маніпулятивний вплив

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

ЗАУВАЖТЕ, що сьогоднішній урок буде своєрідним тренуванням навичок протидії маніпулятивному впливу, зокрема і медіа.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям пригадати приклади маніпуляцій (можна з попередніх уроків).

ЗАПИТАЙТЕ:

– Чи важливими для вас є навички протидії маніпулятивному впливу? Чому?

НАДАЙТЕ слово трьом–чотирьом охочим.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Запросіть учнів/учениць до участі у комплексі вправ (можна обрати дві з них): «Тренер з йоги», «Маніпуляції з кольором. Червоне – чорне», «Маніпуляція. Відео з мавпою»⁹².

ХІД ВПРАВИ

1. ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям назвати три ознаки чи асоціації на запитання: «Як ви уявляєте тренера з йоги?».

ОБГОВОРІТЬ усно ці уявлення (вони швидше за все будуть стереотипними).

ПОКАЖІТЬ слайд із фото тренерки з йоги Джесамін Стенлі (Jessamyn Stanley), однієї з популярних інстаграм-відеоблогерок, яка має близько 400 тисяч підписників.

ОБГОВОРІТЬ із учнями/ученицями результати побаченого:

1. Що відбулося?
2. Про який вид маніпуляцій йдеться?

ЗАЗНАЧТЕ:

“ Зараз ми уявляли тренера з йоги абсолютно стереотипно, а життя набагато різноманітніше. Пригадайте, що стереотипи – спрощені, схематичні, стійкі та довготривалі уявлення, не є абсолютними, вони формуються соціумом і мають бути проаналізовані, осмислені індивідуально.

2. ДАЙТЕ завдання учням/ученицям:

Уважно роздивіться навколо та запам'ятайте всі предмети червоного кольору.

Потім **ПОПРОСИТЬ** їх закрити очі та назвати всі чорні предмети в класній кімнаті.

ЗАПИТАЙТЕ:

1. Які у вас враження від вправи?
2. Чи стикалися ви в житті з подібними маніпуляціями?

3. ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям переглянути відео, в якому буде завдання на уважність, тож треба зосередитись.

СКАЖІТЬ:

“ Уважно порахуйте, скільки разів люди в білих футболках передають м'яч.

ПОПРОСИТЬ їх рахувати подумки і робити це самостійно.

Потім **ЗАПИТАЙТЕ** про результат (можна його записати на дошці).

ПРОДЕМОНСТРУЙТЕ ще раз відео

ОБГОВОРІТЬ скільки разів ви побачили людей у білих футболках, які передають м'яч.

СПИТАЙТЕ

– Чи хтось помітив ще щось незвичне?

ПОКАЖІТЬ повний варіант відео

⁹² Посібник «Медіаграмотність для громад». К.: IREX в Україні, 2022. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу.

ОБГОВОРІТЬ:

1. Які причини того, що ми не помітили горилу чи інші деталі?
2. Які висновки можна зробити?

4. ПІДСУМУЙТЕ ВПРАВИ

Ці коротенькі вправи показують, що нами легко маніпулювати, нав'язуючи стереотипи, перемикаючи нашу увагу або фокусуючи її на потрібних акцентах. Також коли ми надто зосереджені на якомусь одному аспекті, тим паче, якщо ми кимось спеціально скеровані на цей аспект інформації, то не бачимо повної інформаційної картини. Тож маніпулювання, чиєсь свідоме бажання викривити інформацію є дуже небезпечним, бо це спеціальні технології, які спрацьовують за бажанням маніпулятора доволі ефективно.

|| Запросіть учнів/учениць до групової роботи зі складання поради-ків (на основі постерів⁹³).

1. ОБ'ЄДНАЙТЕ учнів/учениць у чотири групи.

ЗАПРОПОНУЙТЕ групам скласти порадики:

ГРУПА 1

«На що варто звертати увагу у соціальних мережах»⁹⁴
(Роздавальний матеріал 1)

ГРУПА 2

«На що варто звертати увагу у матеріалах з фото»⁹⁵
(Роздавальний матеріал 2)

ГРУПА 3

«Як розпізнати маніпуляції зі соціологічними даними»⁹⁶
(Роздавальний матеріал 3)

ГРУПА 4

«Як протидіяти маніпулятивним прийомам у рекламі та маркетингу»⁹⁷
(Роздавальний матеріал 4)

⁹³ Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020.

[\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

⁹⁴ Роздавальні матеріали проекту "Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність". К.: IREX в Україні, 2020.

[\[Електронний ресурс\] / Режим доступу до ресурсу.](#)

⁹⁵ Там само

⁹⁶ Там само

⁹⁷ Там само

2. НАДАЙТЕ слово по черзі представнику/представниці кожної групи для презентації результатів роботи.

ЗАПИСУЙТЕ за ними найважливіші ідеї на дошці чи фліпчарті (як варіант, попросіть групу подати оформлений на аркуші паперу порадики).

3. СТВОРИТЬ разом із учнями/ученицями на основі їхніх порадикив буклет «Як протидіяти маніпулятивним впливам» (оформіть його художньо).

ЗАПРОПОНУЙТЕ поширити буклет через сайт школи (з дозволу адміністратора сайту).

ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням/ученицям методом вільного письма протягом 2 хв., не зупиняючись, записати свої міркування у продовження речення:

ДЛЯ ОБМЕЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ НА МЕНЕ СЛІД... (Я БУДУ..., НЕОБХІДНО..., ВАРТО...)...

За наявності часу НАДАЙТЕ СЛОВО кільком охочим.

НА ЩО ВАРТО ЗВЕРТАТИ УВАГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ?

ДЖЕРЕЛА

- ? Чи можна знайти першоджерело інформації, яка активно поширюється в мережі?
- ? Ви поширюєте інформацію з першоджерела чи берете чиюсь інтерпретацію? Вони відрізняються?
- ? Якщо ви довіряєте джерелу інформації (це для вас лідер думок), чи прочитали ви інформацію повністю, чи не переважають там судження і оцінки над фактами і аналізом?
- ? Чи не має ознак конспірології версія, що поширюється? Де ще можна перевірити інформацію? Чи можна порівняти з інформацією з інших джерел?

АНАЛІЗ

- ? З якого акаунту поширюється інформація? Коли його було створено, чи справжнє це ім'я, чи є реальні фото і історія у цієї особи, скільки у неї підписників?
- ? Що розміщено на сторінці того, хто почав поширення інформації, до цього контенту? Чи можна скласти уявлення про інтереси та фаховість цієї особи у даному питанні?
- ? Як швидко поширюється інформаційна хвиля? Чи бачите ви ознаки ботів у її поширенні та коментуванні контенту?

БЕЗПЕКА

- ? Чи не надаєте ви в своєму профілі забагато особистої інформації? Чи може така інформація бути використана проти вас?
- ? Ви знаєте всіх своїх друзів у соціальній мережі? За яким принципом ви додаєте друзів?
- ? Чи надійні у вас паролі, чи стежите ви за власною цифровою безпекою?

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

- ? Як ви думаєте, чи є ви лідером думок для інших людей? Чи багато їх?
- ? Чи можлива така ситуація, коли люди, які вам довіряють, не будуть перевіряти інформацію, яку ви поширили, і просто зроблять перепости?
- ? Чи завжди ви перевіряєте інформацію перед тим, як робити поширення?
- ? Якщо у вас багато підписників, чи відчуваєте ви певну відповідальність, чи контролюєте свою поведінку на особистій сторінці та яким саме чином?

ЕМОЦІЇ

- ? Для чого хтось тисне на ваші емоції та спонукає вас до швидких дій, без роздумів і аналізу («максимальний репост», «допоможіть грошима», «виходьте всі», «досить терпіти», «зробимо це»)?
- ? Що саме вас «чіпляє» в обурливих емоційних коментарях? Чи це не тролінг і чи варто «годувати тролів» своїми емоціями?
- ? Чи не варто заспокоїтися, взяти паузу і проаналізувати інформацію без емоцій до того, як реагувати перепостами, коментарями, відповідями?

ШТУЧНІСТЬ

- ? Чи можна по вашій сторінці скласти уявлення про вас як людину певних інтересів, занять, вподобань?
- ? Коли ви шукаєте інформацію, чи не відбираєте ви її за принципом підтвердження своїх поглядів, очікувань, упереджень?
- ? Чи впливає це на ту інформацію, яку ви бачите у своїй стрічці новин?
- ? Вас задовольняє повнота тієї інформаційної картини, в якій ви живете?

НА ЩО ВАРТО ЗВЕРТАТИ УВАГУ В МАТЕРІАЛАХ З ФОТО

ЕМОЦІЇ

- ? Які емоції викликає фото?
- ? Чи впливає емоційне враження від фото на ваше ставлення до проблеми, чи спонукає до дій?

ДЖЕРЕЛА

- ? Чи вказано джерело, автор фото? Чи є можливість перевірити цю інформацію?

ДОСТОВІРНІСТЬ

- ? Чи відповідає фото змісту тексту; чи пов'язане ілюстративне фото з головним меседжем, з суттю події?
- ? Підпис під фото роз'яснює сутність, повідомляє зміст чи нагнітає емоції?

ПРАВДИВІСТЬ

- ? Чи ви впевнені, що фото зроблене саме там і тоді, як стверджується в тексті чи підписі?
- ? Це фото є репортажним чи постановчим? Чи є в ньому ознаки спеціальної обробки?
- ? Це фото з місця події чи фотоколаж, який видають за реальне?

9 ПОРАД, ЯК РОЗПІЗНАТИ МАНІПУЛЯЦІЇ ІЗ СОЦІОЛОГІЧНИМИ ДАНИМИ

1

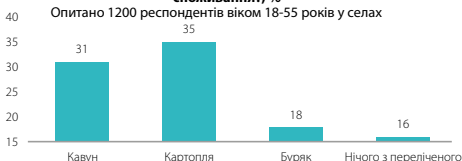
Перевірити:

- хто замовник дослідження (держава, політична партія, громадська організація, приватна особа тощо);
- хто проводив дослідження (при цьому слід врахувати репутацію та досвід виконавця; можна перевірити базу псевдосоціологів від «Тексти.org.ua» <https://texty.org.ua/d/socio/>);
- хто опублікував результати (замовники, дослідники чи інші організації або особи).

2

Перевірити візуалізацію даних. Графічне представлення даних має відображати реальні пропорції.

Чому з переліченого ви надаєте перевагу для щоденного споживання?, %

Якщо подивитись на пропорції графіку, то різниця між тими, хто відповів «Картопля», та тими, хто відповів «Кавун», – значна, хоча насправді вона складає лише 4%. Це маніпуляція з віссю ординат: якщо подивитись на вертикальну шкалу, то помітимо, що вона починається не з 0, а з 15.

3

Оцінити, як сформульовані запитання та варіанти відповідей: чи вони зрозумілі, нейтральні та мають однозначне трактування. Запитання не повинні бути упередженими або спрямовувати до певної відповіді.

4

Переглянути, як сформована вибірка (група людей, які були відібрані для участі в дослідженні за чітко визначеною процедурою). Звернути увагу на:

- **Методологію.** Наприклад, так звана «стихийна вибірка», коли опитують «першого зустрічного», не відображає реальний стан речей.
- **Респондентів** – якого вони віку, з яких типів населених пунктів та регіонів, чи був це якийсь критерій, за яким їх обирали для участі в опитуванні. Наприклад, від того, чи охоплює дослідження всю територію країни, буде залежати, чи можна оцінювати його результати як показник для всієї країни. Якщо опитування проводилось тільки серед мешканців міст, то результати можна поширювати саме на мешканців цього типу населеного пункту.

5

Визначити як використовуються дані у заголовку новин та інших медіаповідомлень. Наприклад, заголовок «Майже 70% українців готові їсти картоплю щодня» може не враховувати те, що ця група складається з 16% українців, які готуві їсти картоплю щодня та з 51% українців, які готуві їсти картоплю щодня, якщо немає інших овочів.

6

Перевірити контекст використання результатів дослідження. Статистичні дані можуть значатися у недостовірних повідомленнях для переконливості.

7

Перевірити, яким чином було проведено кожне з досліджень, якщо у медіаповідомленні порівнюються результати декількох досліджень: чи проведені вони за однаковою методологією, чи мають однакові критерії вибірки (див. пункт 4). Якщо ні, то результати таких досліджень порівнювати некоректно.

8

Якщо в запитаннях використовують і не пояснюють складні або маловідомі терміни, люди можуть відповідати навмання. Наприклад: «Чи підтримуєте ви законодавче регулювання лізингу на місцевому рівні?»

9

Звернути увагу на дату проведення дослідження, тому що ставлення громадськості до деяких питань може з часом змінюватися.

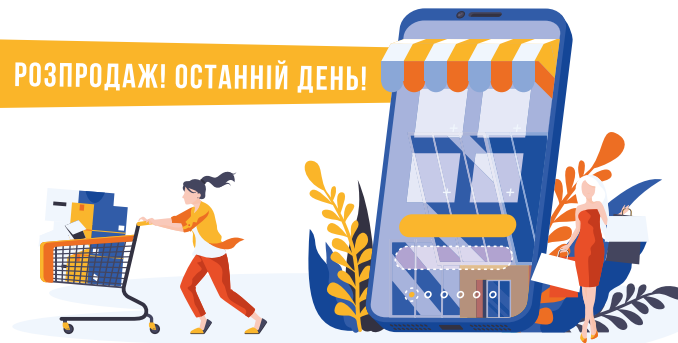
*Всі наведені приклади та статистика є вигаданими.

ВІВЧАЙ ТА РОЗРІЗНЯЙ:
інфо-медійна грамотність

ЯК ВІЯВЛЯТИ І ПРОТИДІЯТИ МАНІПУЛЯТИВНИМ ПРИЙОМАМ У РЕКЛАМІ Й МАРКЕТИНГУ

РОЗПРОДАЖ! ОСТАННІЙ ДЕНЬ!

Маніпулятивні прийоми

- **Ефект новизни:** «новий смак», «новий дизайн», «нова упаковка».
- **Брак часу:** «поспішайте», «тільки сьогодні діють божевільні знижки», «перші сотні тих, хто зателефонує, вручається приз».
- **Принцип «супергероя»:** «для тих, хто справді крутий», «ти всесильна», «ви чарівні», «він один такий».
- **Ексклюзивність:** «лімітована колекція», «унікальна модель».
- **Вдавана експертність:** посилання на різноманітні «академії» і «професійні асоціації стоматологів», які «об'єктивно» підтверджують перевагу рекламowanego товару над виробами конкурентів.
- **Залякування:** «обов'язково користуйся нашою зубною пастою, інакше твої зуби з'їсть карієс», «тільки наша система замків забезпечить вашому дому 100-відсотковий захист від грабіжників».
- **Узагальнення:** «усім відомо, що...», «всі давно зрозуміли, що...».
- **Спрощення реального стану речей:** «всього лише...», «тільки...», «просто...» («тільки 999, 99 грн»; «просто зробіть пару кліків і купіть всього лише на 500 грн»).

Шаблони початку фрази-відмови

- «На жаль, я не можу..., бо (адже)...»
- «Я вас добре розумію, але мушу відмовити з тієї причини, що (у зв'язку з тим, що)...»
- «Хоч ви і дуже наполегливі, але...»
- «Це, звісно, унікальна пропозиція, але вона мені не до вподоби, бо...»
- «В інших обставинах я би залюбки..., але зараз не можу..., оскільки (бо)...»
- «Боюся, що це неможливо, через те що...»
- «Мені не хочеться вас засмучувати, але моя відповідь «ні», адже (бо)...»
- «Я мушу відмовитися від вашої пропозиції, тому що...»

№	Тема	Вид заняття	Активності (за посібниками і матеріалами IREX)	Відповідність навчальній програмі курсу
Розділ 1. ОСОБИСТІТЬ ТА ЇЇ ІДЕНТИЧНІСТЬ				
1.	Що таке ідентичність	урок	«Калейдоскоп ідентичностей»; «Робота з ідентичністю»; Текстовий фрагмент про ідентичність; «Колесо ідентичності»	Тема 1. Що таке ідентичність
2.	Соціалізація особистості	урок	«Пройдись як»; «Створення мапи громади»	Тема 2. Соціалізація особистості
3.	Самореалізація людини	урок	«Мітки»; Текстовий фрагмент про мобільність молоді	Тема 3. Самореалізація людини
4.	Яку роль відіграє ідентичність та самовизначення в житті людини	практичне заняття	«Що таке ідентичність»; «Ідентифікація ідентичності»; «Кейс 6. Міжрегіональний обмін по локальній пам'яті як чинник формування національної ідентичності»	

№	Тема	Вид заняття	Активності (за посібниками і матеріалами IREX)	Відповідність навчальній програмі курсу
Розділ 2. ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ				
5.	Як організувати і провести кампанію із захисту прав людини в місцевій громаді	практичне заняття	«Дослідження потреб молоді»; «Адвокація потреб молоді»	
Розділ 3. ЛЮДИНА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ				
6.	Стереотипи та упередження	урок	«Драбина формування упереджень»; «Руйнівники стереотипів»; «Пройдись як»	Тема 3. Стереотипи та упередження. Дискримінація. Конфлікти
7.	Толерантність та інклюзія	урок	«Структура інтеграції-сегрегації»; «Інклюзивний словник»	Тема 3. Стереотипи та упередження. Дискримінація. Конфлікти
8.	Чому мистецтво спілкування є важливим	практичне заняття	«Слухання у трикутниках»; «Рівні слухання»; Ток-шоу «Діалог»	
9.	Чому існують та якими бувають стереотипи	практичне заняття	«Її час керувати світом»; «Вірю – Не вірю»; Вікторина	

№	Тема	Вид заняття	Активності (за посібниками і матеріалами IREX)	Відповідність навчальній програмі курсу
Розділ 4. ДЕМОКРАТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО ЦІННОСТІ				
10.	Влада в демократичній державі	урок	«Президент»; «Що таке влада і чи потрібно з нею співпрацювати»; «Піктограми»	Тема 1. Демократична держава
11.	Громадянське суспільство	урок	«Що нас об'єднує, що роз'єднує»; «Що таке громадянське суспільство»	Тема 2. Громадянське суспільство
12.	Громада	урок	«Дерево проблеми»; «Впливаємо / не впливаємо»	Тема 3. Громада
13.	Шкільне самоврядування	урок	Тест «Учніське самоврядування в нашому закладі»; «Учніське самоврядування»; Текстовий фрагмент про учніське самоврядування	Тема 5. Школа – простір демократії
14.	Дитячі й молодіжні громадські об'єднання	урок	«Хто лідер»; «Як заснувати молодіжну організацію (Інструмент 5)»	Тема 6. Дитячі й молодіжні громадські об'єднання

№	Тема	Вид заняття	Активності (за посібниками і матеріалами IREX)	Відповідність навчальній програмі курсу
Розділ 5. СВІТ ІНФОРМАЦІЇ ТА МАС МЕДІА				
15.	Комунікація, інформація, медіа	урок	«Вітром здуло»; «Малюнки на спині»; «Передавання інформації – малюнок / історія»	Тема 1. Комунікація, інформація, медіа
	Свобода мас медіа – критерій демократичності суспільства	урок		Тема 2. Медіа і демократія. Свобода, етика і відповідальність
16.	Маніпуляції в медіапросторі	урок	Листоноша; («Вірю – не вірю»); Маніпуляції в медіа. Як їх розпізнати? Постер «Chicken»; Тип контенту та його мета; На що варто звертати увагу в медіатексті	Тема 3. Маніпулятивний вплив медіа
17.	Розпізнавання фейку, пропаганди та мови ворожнечі	урок	Постер «Фейки»; Таблиця неправильних правильних висловлювань; Постери «Ознаки пропаганди», «Методи пропаганди»	Тема 3. Маніпулятивний вплив медіа

**ІНТЕГРАЦІЯ АКТИВНОСТЕЙ ТА ВПРАВ,
СТВОРЕНИХ В МЕЖАХ ПРОЄКТІВ IREX**

№	Тема	Вид заняття	Активності (за посібниками і матеріалами IREX)	Відповідність навчальній програмі курсу
18.	Стандарти подання інформації. Критичний аналіз медіатекстів	урок	Чекліст «Чому відповідальне споживання медіа важливе для мене»; Зміна новини; Журналістські стандарти	Тема 5. Інтернет
19.	Соціальні мережі	урок	Facebook / Instagram і реальність; Моє медіаполе; Інформаційна бульбашка; Постер «InfoBubble»; Як зменшити час споживання інформації заради його якості	Тема 5. Інтернет
20.	Як розпізнати маніпуляції та захиститись від них	практичне заняття	«Тренер з йоги»; «Маніпуляції з кольором. Червоне – чорне»; «Маніпуляція. Відео з мавпою»; Постери	

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокату як профі. Приклади кампаній. Київ, 2021. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/advocacy_cases_digest.pdf
2. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту : Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
3. Журналістські стандарти. Київський молодіжний центр.[Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://kyc.org.ua/2022/07/20/>
4. Зарядка з інфомедіаграмотності. Набір спортивних вправ з медіаграмотності. К.: IREX в Україні, 2022. [Електронний ресурс] /Режим доступу до ресурсу: https://static1.squarespace.com/static/627a2e40fe005402b6dbb84a/t/633a9880905456183875d76c/1664784515772/MG_sport.pdf
5. Зарядка з медіаграмотності. Розроблено командою проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»IREX для виставки Data CTRL Centre (жовтень-листопад 2020). [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/zaryadka-z-mediagramotnosti.pdf>
6. Інформаційні постери проєкту “Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність”. К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1AON30MsnUCHf272hE17YFDS6ySnWnZel>
7. Її час керувати світом. Журнал «НВ» [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://style.nv.ua/ukr/krasota-i-moda/adidas-i-farrell-vilyams-kolekciya-prava-zhinok-50038557.html>
8. Конструктор вправ. Інтерактивний збірник практичних завдань з інфомедійної грамотності, інтегрованої до фахової підготовки студентів-журналістів. Колектив авторів. Відп. ред. та упоряд. Будівська Г., Дуцик Д., Тараненко О. Київ: IREX, 2022. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://e-courses.jta.com.ua/e-manuals/konstruktor-vprav-irex/>
9. Львівські стартапери відтворили у доповненій реальності зруйнований Хустський замок. ZAXID.NET. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://zaxid.net/lvivski_it_fahivtsi_vidtvorili_u_dopovneniy_realnosti_zruynovaniy_hustskiy_zamok_n1554042
10. Методичні матеріали онлайн-курсу Very Verified від IREX. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://filter.mkip.gov.ua/vykladacham-ta-studentam/> Курс з медіаграмотності «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності» <https://verified.ed-era.com/ua>
11. Набір для класної та позакласної роботи «Як аналізувати медіа критично». К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/12d-s_universal_handouts-1.pdf
12. Пам'ятка та інструкція «Прийоми пропаганди» проєкту “Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність” . [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://drive.google.com/drive/folders/1CWD4CSmqAVd_5FJJhqqJOK74TlftHtai
13. Посібник для молоді «Всі різні – всі свої». К.: IREX в Україні, 2022. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form>
14. Посібник із громадянської освіти. К.: IRI, 2022. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://www.hromosvita.com/>
15. Посібник «Медіаграмотність для громад». К.: IREX в Україні, 2022. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form-mlforhromadas>
16. Посібник з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті «Скажи своє слово», Біла Церква, 2016. URL: <https://rm.coe.int/have-your-say-manual-ukr/1680789a84>
17. Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти: методичний посібник [Електронне видання]. Київ : Конві Прінт, 2021.
18. Роздавальні матеріали проєкту “Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність”. К.: IREX в Україні, 2020. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1Mmrb4Cn-xk4R5QUQEPW_ZoiXrfYG8UaY
19. Станкевич-Волосянчук О. Адвокація як метод впливу (практичний посібник). Ужгород, 2013. URL: https://ekospha.org/wp-content/uploads/2020/04/advocacy_manual.pdf
20. Що таке мова ворожнечі та як з нею боротися? Організація Об'єднаних Націй. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://ukraine.un.org/uk/168160-shcho-take-mova-vorozhnechi-ta-yak-z-neyu-borotysya>

